

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1920.

Första kammaren.

Nr 57.

Onsdagen den 2 juni, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Anmälades och bordlades statsutskottets utlåtanden:

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående merkostnad för ordnande av övre Bernadotteska gravkoret i Riddarholmskyrkan, m. m.;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till vattendomstolarna;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående extra statsbidrag för år 1920 åt registrerade sjukkassor jämte i ämnet väckta motioner;

nr 173, i anledning av Kungl. Maj:ts under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till sjukkassor, som meddela moderskapsunderstöd;

nr 174, i anledning av väckta motioner angående höjning av landsfiskalernas förvaltningsbidrag;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till utförande av vissa fiskehamnsbyggnader m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 185, i anledning av väckt motion om verkställande av utredning rörande planmässigt ordnande av regelbunden automobiltrafik å lämpliga sträckor inom landet m. m.

Fortsattes överläggningen i anledning av konstitutionsutskottets memorial nr 55, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

*Ang. den nya
undervisningsplanen
för folkskolorna.*

(Forts.)

Herr Rogberg: Herr talman! Med hänsyn till den hållning konstitutionsutskottets flertal intagit till förutvarande statsrådet Rydén i denna fråga, avstår jag från att göra något uttalande beträffande det konstitutionella eller det inkonstitutionella i hans förhållande härvidlag; men beträffande själva undervisningsplanen får jag nämna, att enligt min uppfattning övergångsbestämmelserna icke äro tillfredsställande. Övergångstiden är för kort, och möjligheten till jämkningar

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

är inskränkt till lärokurserna. Detta förefaller mig vara för strängt särskilt emot avlägsna, fattiga och glest befolkade församlingar, och jag har det önskemålet, att regeringen måtte tillse, att i förhållande till dylika församlingar folkskoleinspektörerna må nitälska med måtta. Inom sådana församlingar finnes ofta ett stort bildningsintresse och en stor offervilja i förhållande till skolväsendet, men medelanskaffningen kan många gånger vara svår. Det vore därför önskvärt, att övergångstiden kunde bliva förlängd, och att jämkningar må medgivas även på andra områden än de i författningen upptagna.

Det är emellertid på kristendomsundervisningens behandling i planen, som jag, liksom andra talare, har fäst min huvudsakliga uppmärksamhet. Under en debatt i medkammaren en dag i slutet av föregående månad uppkom denna fråga, och en socialdemokratisk talare yttrade då, att vederbörande statsråds ställning verkligen varit svår, ty han hade haft att taga hänsyn till såväl dem, som önskade skolor utan kristendomsundervisning, som till dem, vilka med bestämdhet fordrade, att kristendomsundervisning skulle meddelas, och statsrådet hade funnit saken svår — och det kan man ju förstå med hans ställning — och kompromissat. Hur har då regeringen kompromissat? Jo, regeringen har sagt till den ena gruppen: kristendomsundervisning skall meddelas i alla skolor till alla dem, som tillhöra kristna församlingar. Och till den andra gruppen har regeringen sagt, att kristendomsundervisning väl skall meddelas i skolorna, men den skall i stället bliva konfessionellt urvattnad. Denna sistnämnda ståndpunkt har förut i dag försvarats av herr Klefbeck. Han erinrade att, trots den konfessionella undervisningen i skolorna, under den senare tiden dock den materialistiska andan i stor grad gripit ungdomens hjärtan. Han erinrade vidare därom, att i kristendomsundervisningen det personliga vore det högsta och förnämsta och han höll på undervisningsplanen. Jag är icke i stånd att göra en jämförelse mellan undervisning i skolor med kristendomsundervisningen konfessionellt färgad och med en kristendomsundervisning utan sådan färg. Men jämförelser mellan skolor med och utan kristendomsundervisning finnas från Frankrike från den tid i slutet av förra århundradet, då undervisningen i de franska stats-skolorna var, liksom nu, konfessionslös, men staten medgav enskilda skolor med konfessionell undervisning. Då befanns det, att av ungdomsbrottslingar i Paris 98 % genomgått statsskolorna och 2 % de fria skolorna med kristendomsundervisning. Slutsatser drager jag, men jag vill icke draga och vill icke heller att kammaren skall draga allt för vittgående slutsatser.

När herr Klefbeck talar om det personliga i kristendomsundervisningen, så yttrar han sig ungefär så, som om vi levde i det lyckliga förhållandet, att lärare och lärarinnor med levande intresse för kristendomsundervisningen liksom växa på träd, men alla veta vi nog, att Sveriges lärarkår, Sveriges lärare och lärarinnor, visserligen äro utmärkta för skicklighet och stor plikttröhet, men icke alla hava detta personliga intresse för kristendomsundervisningen, som herr Klefbeck trodde alltid skola förefinnas. I verkligheten är det nog så, att mera än en lärare och lärarinna betrakta kristendomsundervisningen såsom

ett av sina mindre viktiga fack och utmåta dess vikt efter antalet läro-timmar och vid undervisningen följa den ledning, som har givits. Nu är timtalet ringa och ledning saknas.

Felet i Kungl. Maj:ts undervisningsplan, såvitt det gäller kristendomsundervisningen, är enligt min mening, att Kungl. Maj:t förbisett, att människorna hava en, som det tyckes, outrotlig böjelse att stärka sina religiösa förbindelser genom anslutning till en konfession, och då människorna hava en sådan uppfattning, önska de, att barnen skola uppfostras efter konfessionen. Sådant bör tillmötesgå och ett tillmötesgående av ett sådant önskemål skulle här i landet vara så mycket lättare att visa, som vi ju alla eller så gott som alla dock äro protestanter och följaktligen i konfessionella spörsmål hava en i det stora hela likartad uppfattning. Jag fruktar, att om undervisningsplanen, såvitt det gäller detta ämne, blir med stränghet tillämpad, ett allvarsammt missnöje skall uppstå i vida kretsar, och i detta avseende ber jag att få instämma med vad herr Bergqvist förut i dag har yttrat. Men tillämpas undervisningsplanen i en välvillig anda och göras i densamma ändringar ungefär i den riktning, som herr Bergqvist antydde, så skulle jag våga hoppas, att det av mig förväntade missnöjet kantillhuvudsaklig del utebliva, och i en tid, då så många missnöjes- och orosämnen finnas i landet kan det väl vara önskligt att avlägsna dem, som äro möjliga att avlägsna.

Med dessa ord har jag velat uttala min anslutning till herr Bergqvists uppfattning med riktning åt regeringsbänken.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har begärt ordet för att bemöta ett par uttalanden av en föregående talare. Herr Almkvist påstod, att jag skulle i min reservation hava felaktigt angivit, att vissa utlåtanden icke hade varit tillgängliga för statsrådet, då han den 31 oktober 1919 föredrog ärendet inför Kungl. Maj:t. Han hade väl känt deras innehåll, därför att dessa utlåtanden inskickats till ecklesiastikdepartementet, där lästs och sedan återstälts till folkskolöverstyrelsen, som därefter ånyo insänt dem till departementet, sedan ärendet avgjorts. Emellertid hade på detta sätt statsrådet Värner Rydén i förväg haft kännedom om dessa handlingars innehåll. Det kan vara riktigt beträffande en eller annan skrift, beträffande ett eller annat av dessa utlåtanden, men den stora mängden av de utlåtanden, som äro infortrade rörande åstadkommandet av en katekesutveckling, har icke inlämnats till ecklesiastikdepartementet utan direkt till skolöverstyrelsen. Och vad själva skolöverstyrelsens yttrande beträffar så har det varit absolut omöjligt för herr Värner Rydén att den 31 oktober 1919 äga någon kännedom om det, ty det är beslutat först den 15 december samma år. Jag har det här i min hand. Det är skolöverstyrelsens utlåtande angående katekesnämndens förslag till lärobok i tros- och sedelära, och det är undertecknat den 15 december 1919. Vid detta överstyrelsens utlåtande, som sålunda är tillkommet till och med sedan herr Rydén lämnat sitt statsrådsämbete, äro fogade en mängd utlåtanden från underordnade myndigheter, vilka utlåtanden äro insända, icke till departementet, utan till skolöverstyrelsen och

*Ang. den nya
undervisningsplanen
för folkskolorna.
(Forts.)*

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

hava således icke varit i departementet, förrän de inkommo med skolöverstyrelsens utlåtande den 20 januari 1920. På denna senare handling äro anbragta två stämplrar. I den ena står »Ink. till Ecklesiastik-Dep. den 20 jan. 1920», och därunder »31 okt. 1919 i und. anm.», d. v. s. föredraget i konselj. Nog blottas här ett ganska besynnerligt sätt att föredraga och bereda ett ärende.

Vidare nämnde herr Almkvist, att över 1914 års förslag hade en massa myndigheter avgivit yttranden. Jag har redan i mitt första anförande tillräckligt tydligt ådagalagt, att detta förslag, som huvudsakligen rörde en omorganisation av folkskolan i övrigt och icke undervisningsplanen, också innehöll en ehuru mycket ofullkomlig undervisningsplan, men denna avvisades genast av överstyrelsen, som själv uppgjorde en fullständigare plan, som ligger till grund för den nu av Kungl. Maj:t fastställda. Över detta förslag av skolöverstyrelsen har ingen myndighet hörts.

Vidare, då det nu säges i statsrådsprotokollet, att överstyrelsens förslag har överarbetats, och att statsrådet därvidlag haft biträde av en del uppräknade privata personer och andra på området sakkunniga, om vilka det ej ens nämnes, vilka de äro, så vill herr Almkvist göra gällande, att dessa voro lika bra att anlita som sakkunniga myndigheter. I § 10 regeringsformen står dock uttryckligen: »Innan ärendena hos Konungen i statsrådet föredragas, skola de, genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk, av den föredragande beredas». Nu händer det ju, att icke alltid ämbetsverk anlitas, utan att man tillsätter en särskild kommission, som avger utlåtande i ärendet, men i alla händelser är en sådan då förordnad av Kungl. Maj:t och har bemyndigande att yttra sig i ärendet. Man tillkallar icke sina privata rådgivare och vänner i riksviktiga saker med förbigående av de lagliga myndigheterna!

Sedan har jag ett par gemälanden att göra emot herr Klefbeck. Han utbredde sig vitt och brett över katekesens, d. v. s. Luthers' lilla katekes' olämplighet såsom lärobok i kristendom och grundade detta därpå att lilla katekesen är uppställd i frågor och svar och att det skulle vara så förhatligt för barnen att inlära dessa frågor och svar. Näja, det kan medgivas, att icke alltid barnen hava tyckt det vara så behagligt att inlära dessa frågor och svar. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att jag i mitt anförande sade, att utantill borde icke inläras annat än textorden i Luthers lilla katekes, d. v. s. de tio budorden, trosbekännelsen, Herrens bön och instiftelseorden till sakramenten, och, mina herrar, dessa äro icke uppställda i frågor och svar.

Vidare hänvisade herr Klefbeck till att man ju i stället skall gå direkt till bibeln, varigenom barnen skulle föras fram till Jesu person och till hans verk. Ja, det är mycket riktigt. Men, mina herrar, den nya planen föreskriver att såsom sammanfattning av undervisningen skall man anknyta sig till bergspredikan. Det är således betecknat såsom undervisningens mål och kärna, att man skall bibringa barnen de sedliga tankar, som finnas uttalade i bergspredikan. Statsrådet Rydén säger därom i statsrådsprotokollet följande: »Den andra av de grundsatser, jag nyss uppställde såsom vägledande för kristendomsunder-

visningens anordning, tillgodoses i allt väsentligt genom skolöverstyrelsens förslag, därest detsamma med avseende på undervisningen i den kristna trosläran undergår den omarbetning, jag nyss förordlat, så att sammanfattningen av densamma mera direkt anknytes till någon för barnaundervisning särskilt lämpad del av Jesu förkunnelse. En lämplig utgångspunkt härför erbjuder enligt min uppfattning Jesu bergspredikan, som med sin upphöjda etiska uppfattning, sin skönhet och sina enkla bilder och liknelser har en synnerlig förmåga att tala till barnasinnen.»

Allt detta är mycket bra, men det är bara en sida av kristendomen. Bergspredikan innehåller, som alla veta, endast uttalanden om förhållandet människorna emellan och om förhållandet mellan människan och Gud, således detsamma i huvudsak, som innehållas i de tio budorden. Den kan sägas vara en storartad utveckling av dessa tio budord, men i bergspredikan förekommer icke någon hänvisning till Kristus såsom försonaren, såsom medlaren mellan Gud och människor, alltså ingenting av det, som för själva kristendomen är det karakteristiska. Bergspredikan innehåller sedliga uttalanden, som varje religion måste bygga på, som således kristendomen har gemensamma med varje annan religion, fastän de i bergspredikan framhållas i en högre, fullkomligare och renare form än i alla andra religioner. Där finnas också tankar, som mycket nära kunna anknytas till en sådan åskådning som exempelvis den socialistiska; men detta är blott en del av kristendomen och den väsentligaste delen finnes icke i bergspredikan. Således menar jag, att när herr Rydén har frångått överstyrelsens förslag, vari det sades, att i den sista klassen skulle såsom en sammanfattning av hela kristendomsundervisningen läsas Luthers lilla katekes, då har han gått ifrån det, som är det karakteristiska för kristendomen, ty i katekesen har ju i korthet sammanfattats allt det väsentliga i kristendomen. Där hava vi icke blott de tio budorden, som närmare utvecklas i bergspredikan, utan även sakramenten, som icke alls omtalas i bergspredikan, samt den kristna församlingens trosbekännelse, som innefattar allt det väsentliga i kristendomen. Då nu herr Rydén har frångått detta och i stället anbefallt allenast bergspredikan såsom grundval för sammanfattningen av undervisningen, så menar jag, att däri ligger att undervisningen är gjord mera konfessionslös, således icke avser uteslutande kristendom, utan är lagd så, att den kan passa ungefär till vilken religion som helst. Och att det också är herr Rydéns påtagliga mening, att så skall vara, framgår alldeles tydligt av statsrådsprotokollet, då det där säges, att man måste taga hänsyn till det nutida samhällets krav på tankefrihet, och att skolan snart skulle sönderslitas, om den gjordes till en propagandaanstalt för en särskild religiös åskådning. Om dessa ord skola hava någon betydelse, måste det vara den, att denna kristendomsundervisning icke får vara annat än konfessionslös.

Herr Klefbeck talade också till sist vackra ord om att man skall visa tolerans, att man icke får förfölja andra för deras åsikter, utan respektera dessa. Ja, mina herrar, däri instämmer jag fullkomligt, med herr Klefbeck, men då får väl också svenska folket, som till sin alldeles övervägande del är ett kristet folk, fordra den respekten för

Ang. den nya
undervisningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

sin uppfattning, att också undervisningen av barnen i skolan blir byggd på kristendomens grund, så att icke denna undervisning skall urvattnas och ledas in på andra banor. Att här har begåtts ett ofantligt stort övergrepp emot allt vad kristen tro heter i vårt land, tror jag de flesta kristna skola vara ganska eniga om. Det är icke en tillämpning av toleransens grundsatser, utan ett överväld, som här är begånget.

Herr *Lundberg*: Herr talman, mina herrar! Herr *Ekman* har gjort icke mindre än 10 anmärkningar emot förutvarande ecklesiastikministern med avseende på tillkomsten och beskaffenheten av den nya undervisningsplanen. Jag hade tänkt att upptaga alla dessa anmärkningar till bemötande, men då tiden är så långt framskriden, och då herr *Almqvist* redan på ett så utmärkt sätt besvarat de anmärkningar, som gälla den konstitutionella sidan av saken, skall jag icke ingå på dem, utan be att få instämma med honom. Jag skall inskränka mig till att säga något om kristendomsundervisningen, då det är på den punkten, som åsikterna skarpt skäras mot varandra.

När man på sin tid kom ut som ung lärare, fann man ganska snart, att det var illa beställt med kristendomsundervisningen. Den bestod till större delen i utanläsning av katekesen, och vid överläsningen i hemmet blev det helt säkert ett sådant rabbel, som herr *Klefbeck* här skildrat. Skolan var då helt och hållet i prästernas händer, och de fordrade, att katekesen skulle läsas utantill, såvida barnet skulle kunna flyttas till högre klass eller få avgångsbetyg. Då var det icke något annat för läraren att göra än att driva på. Till lärarkärens försvar vill jag emellertid säga, att det stora flertalet lärare på sina skolmöten och i sin skolpress protesetarde emot detta sätt att driva kristendomsundervisning. Inom skolvärlden bildades då en särskild förening av lärare, lärarinnor, präster och även andra, en förening, som gjorde till sin speciella uppgift att särskilt omhulda kristendomsundervisningen. Man hade då kunnat vänta, att det därifrån skulle hava kommit något uppslag till en välbehövlig förbättring av denna undervisning, men man blev mycket besviken, över att man från det hållet endast hade ständiga krav på flera timmar, större kurser, mera repetition. Det var denna, om jag så får säga, kvantitativa synpunkt på kristendomsundervisningen, som stöddes av kyrkans män och som blev denna undervisning till obotlig skada och kom den att verka motsatsen mot vad som asyftades. Det är också denna synpunkt, som har kommit fram i reservationen, då man nu är så rädd för de två veckotimmarna och yrkar på flera timmar. Jag anser denna synpunkt vara fullkomligt felaktig. I stället bör på kristendomsundervisningen läggas en kvalitativ synpunkt. Gör man det, skall man finna, att de två veckotimmarna kunna mycket väl räcka till, visserligen icke till ett själsmördande katekesplugg — det är ju också meningen att något sådant icke vidare skall förekomma — men till att bibringa barnen de kristliga och moraliska impulser, som de behöva.

För att taga ett exempel, skall jag be att få säga, att var och en som svyslat med kristendomsundervisning, vet, att berättelsen om den förlorade sonen har ett helt annat och betydligt större religiöst och

moraliskt värde för barnen än hela tredje artikeln med dess långa utveckling. Nu inser var och en att det blott behöves några få timmar, för att barnen skola kunna tillägna sig den nämnda berättelsen, men att de behöva hundratals timmar, om man inräknar repetitioner, för att bli färdig med tredje artikeln. Sådana exempel kunna anföras i mängd och de visa tydligt, att det icke är på timantalet, som det härvidlag kommer an.

*Ang. den nya
undervisningsplanen
för folkskolorna.
(Porta.)*

Den moraliska förvildning, varom reservanterna tala, torde till icke obetydlig del hava sin orsak i det sätt, varpå kristendomsundervisningen hittills bedrivits, och det är synnerligen ologiskt av reservanterna, att sätta det nuvarande moraliska förfallet i relation till den kommande reformerade undervisningen. Den kan väl i all rimlighets namn icke vara skuld till vad som nu är.

När nu reservanterna klandra den nya undervisningsplanens mangel till lärarna, att, som det heter, »vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten hos lärjungarna av en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande», och att det »är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendom, utan att den därvid förlorar i allvar eller stadga, bedrivs så, att den icke kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet för de enskilda individerna» — då reservanterna, säger jag, finna, att detta skall kunna lända till oberäknelig skada för vårt folks kristna fostran i det hela, får jag säga, att detta uttalande gör mig mer än häpen, och jag kan icke värja mig för den tanken, att en folkskola, som skulle inrättas efter de riktlinjer, som reservanterna tyckas vilja uppdraga, icke skulle bli mycket värd, ja, sväriligen kunna bli förtjänt av statens understöd.

Här är sagt, att den nya undervisningsplanen kommer att åstadkomma missnöje. Det tror jag mycket väl; det händer väl alltid vid reformer, att själva övergången kommer att väcka missnöje. Naturligtvis är intet fullkomligt här i världen, icke heller denna undervisningsplan. Men vad man utan tvivel med trygghet kan våga påstå är, att den i alla händelser är betydligt bättre än den vi nu hava, och att den utan tvivel kommer att lända oss till en mycket stor fördel, varför jag, herr greve och talman, finner de här framställda anmärkningarna obefogade och vill uttala mitt bestämda ogillande av desamma.

Herr Clason: Då jag i utskottet förenat mig med herr Ekman i hans slutkläm, vilket dock icke är detsamma som att jag skulle ha underskrivit hela den formulering, som han givit åt sina detalj-anmärkningar, och då jag vidare anser denna fråga vara en av de allra viktigaste, som legat på denna riksdags bord, så skall jag trots den framskridna timmen anhålla att få yttra ett och annat.

Jag börjar med ärendets formlösa behandling. Det har från en talare, som fört utskottsmajoritetens talan, sagts, att sådant kan förekomma även i andra fall, att det dröjer många månader mellan ett ärendes föredragning i statsrådet och en författnings utfärdande. Jag vill då blott säga det, att om så är förhållandet, så är detta enligt min uppfattning ett oskick. Det är verkligen meningen med vår grund-

Ang. den nya
undervisningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

lags bestämmelser om ärendenas föredragning, att när ett ärende föredrages för Kungl. Maj:t av den beskaffenhet, att det föranleder en författnings utfärdande av Kungl. Maj:t, då skall allra helst om det gäller en djupt ingripande fråga, författningen redan ligga färdig på bordet och det skall ej behövas 4 à 5 månaders korrekturläsning och rättningar efteråt för att man till sist skall få den klar.

Det har också, på tal om ärendets föredragning, i reservationen framhållits det ytterst egendomliga i att skolöverstyrelsens utlåtande, som är skrivet i december, förklarats ha föredragits redan i oktober. Den talare, som förde utskottets talan, ville göra gällande, att den stämpel, som kommit dit såsom vittnesbörd därom, hade kommit dit av misstag. Ty, sade han, skolöverstyrelsens förslag är ännu ej riktigt slutbehandlat i departementet. Ja, men det är ju ej det frågan gäller, huruvida det slutbehandlats eller ej. Frågan gäller, huruvida detta skolöverstyrelsens förslag hade bort inväntas före ärendets föredragning i statsrådet, och det är väl alldeles givet, att det hade bort inväntas. Detta är så mycket tydligare, som man givetvis ej begått detta misstag med stämpeln, om ej hela ärendets behandling och för övrigt även innehållet i statsrådsprotokollet, så vitt jag förstår, faktiskt visar, att man ansett sig böra taga hänsyn till vad skolöverstyrelsen yttrat ett par månader senare!

Det har talats om tillkallandet av de andra rådgivare, som omnämnas i statsrådsprotokollet. Jag får nu säga, att i den delen har jag ej något emot, att ett statsråd rådgör med vem som helst eller talar med folk, som han vill inhämta råd av, och jag antar, att sådant väl förekommer rätt ofta. Men det egendomliga med detta är, att ehuru statsrådet från ett förslag, som förelåg i oktober, gjort en fullständig revolution av hela planen, och ehuru han därvid inhämtat råd av vissa personer, så föreligger ej i akterna ett enda skrivet ord om huru hela den omvälvningen kommit till. Det är det, som i detta fall är så egendomligt. Vi ha rekviderat och begärt att få de utkast, som i den punkten kunde föreligga. Det har svarats: det föreligger ej ett enda dylikt utkast! Vi ha frågat, om ej sådana utkast föreligga åtminstone i manuskript eller korrektur. Det har svarats: det finnes absolut ej något! Jag tror helt enkelt ej på den saken. Men därmed må vara hur som helst, skola sådana rådgivare tillfrågas — och det har jag intet emot — då vill jag för min del säga, att det bör dock enligt vår författnings former vara så, att även från sådant håll komma verkliga utlåtanden, som man kan taga på, och i vilka man kan se vad som är tillstyrkt eller ej. Ty upprätthåller man ej denna fordran, så glida vi in i ett system av oansvarigt sekreterarregerement, som förut förekommit i vårt land, och som då visade sig ha sådana frukter, att det blev ett fullkomligt fördärv för riket. Och det är ej utan, att när man studerar regeringsärendens handläggning under granskningsåret, med förkomna handlingar, som man ej kan tillrättaskaffa i departementet, eller med besvär som uppgivas ha förelegat, men som ej tagits upp till föredragning hos Kungl. Maj:t — såsom ju fallet var med besvär, som sades hava inkommit i ett föregående mål — att man då tycker, att man börjar råka ganska långt in på denna väg.

Detta om formen. Vad sedan beträffar innehållet, så skall jag ej alls taga upp till bemötande allt vad som här är yttrat, men jag kan ej underlåta att beröra först ett och annat av det, som herr Klefbeck yttrade.

Han sade, att lilla katekesen var olämplig som barnalära. Jag ville höra efter beviset, och beviset var, såvitt jag hörde rätt, att det visat sig svårt att på den grunden bygga upp en större handbok. Jag vet verkligen ej, om beviset bevisar vad som skulle bevisas. Ifråga åter om olämpligheten av katekesen som barnalära tror jag, att det kan finnas vittnesbörd, som ej bara gå i den ena riktningen, utan också i den andra. Jag skall strax återkomma till den sidan av saken.

Herr Klefbeck talade vidare om att denna undervisning — jag antager, att han menade undervisningen i lilla katekesen — medfört avsmak för kristendomen i vårt land. Är detta riktigt? Den lilla katekesen har, såvitt jag vet, varit undervisningsbok i kristendom i vårt land ända från den tid reformationen genomfördes. Kan man verkligen säga, att det sedan den tiden rätt avsmak för kristendomen i vårt land? Jag vågar alldeles bestämt betviva och bestrida detta. Jag tror, att den kristna grund, på vilken våra fäder levat i århundraden, sedan 1500-talet, i en mycket stor utsträckning byggts just på den undervisning, de fått i den lilla katekesen. Men det kan vara helt andra omständigheter, som i dessa tider ha börjat medföra avsmak för kristendomen; och jag tror visst icke, att avsmaken härrör från de bud eller de lärdomar, som förekomma i lilla katekesen, utan att den kommer från ett helt annat håll.

Herr Klefbeck ville såsom exempel på katekesens olämplighet framhålla ett fall, då han varit tillsammans med en del skolpojkar, som i en järnvägskupé suttit och rabblat på en utanoläxa i katekesen. Jag vet ej riktigt, vart han ville komma med det exemplet. Jag skulle vilja fråga: finns det någon, som någonsin hört barn läsa en utanoläxa utan att de sitta och rabbla? Jag vet ej, om det är herr Klefbecks mening, att i ämnet kristendom ingenting skall få läras utantill. Skola då ej bibelspråk få läras utantill? Skola ej psalmverser få läras utantill? Jag vill tro, att även om det gäller bibelspråk och psalmverser, så kan det hända, att barnet sätter sig och »rabblar» vid utanoläsningen precis som det gör i ett annat ämne. Således: vill man undvika detta, så måste man förbjuda varje slags utanoläsning, men jag tror, att utanoläsningen kan ha sin betydelse i detta ämne som i en mängd andra ämnen. Det kan hända, att det blir ett rätt mekaniskt inlärande för tillfället, men det kan också hända, och det tror jag har tusentals gånger visat sig, att när folk sedan kommit ut i livet, i frestelsens ögonblick eller i något annat ögonblick, hos dem då vaknat upp ord, som de lärt sig utantill i barndomen och som nu långt efter hava sitt stora välgörande inflytande.

Herr Klefbeck ville också göra gällande, att denna undervisning — såvitt jag förstod menade han fortfarande undervisningen i lilla katekesen — undanskjuter det väsentliga i kristendomen. Jag ställer mot detta den erfarenhet, som jag tror, att vårt folk gjort under många århundraden. Det har icke varit på det viset.

Ang. den nya
undervisningsplanen
för folkskolorna.

(Forts.)

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

Det föreföll mig till sist, som om man ville driva den paradoxen, att det skulle vara den gamla undervisningen, i varje fall den andra, som står i sammanhang därmed, som möjliggjort världskriget. Det är naturligtvis en fullständig paradox. Det var väl snarare *trots* den anda, som går igenom vår lilla katekes och dess bud och lärdomar, som världskriget kom till. Det var väl just därför, att vi ej lärt oss tillgodogöra oss denna anda, men ej på grund av den anda, som där är genomgående, som världskriget kunde komma till utbrott.

Herr Klefbeck hade också till sist ett yttrande till försvar för timinskränkningen. Han sade, att den var bra därför, att om ämnet endast komme tillbaka ett par timmar i veckan, så kunde det bli verkliga högtidsstunder för barnen. Jag vill säga, att det är en sak, som jag mycket tvivlar på. Om det skall bli högtidsstunder eller icke högtidsstunder, ja, det beror på lärarna och lärarinnorna, men sannerligen det beror på, om undervisningen meddelas två eller tre timmar i veckan. Hans försvaret på den punkten för en nedsättning till två timmar synes mig således meningslöst.

Han ville också betona som en fördel, såvitt jag förstod, att det skulle komma att givas en mer historisk läggning åt kristendomsundervisningen. Det vill jag ej bestrida att en sådan läggning kunde vara en fördel, men jag vill bestämt göra gällande, att om man skall studera ett ämne mera historiskt, det icke behövas mindre antal timmar, än om man skall studera det mera dogmatiskt, på det gamla sättet. Således: vill man ha en verkligt historisk undervisning, ja då går det ej med denna nedskärning av timantalet. Och i själva verket ligger den faran nära till hands, att man på den inslagna vägen driver fram något helt annat, nämligen den konfessionslösa undervisningen.

Herr Klefbeck fällde också det uttrycket, att trots kristendomsundervisningen levde vi nu i en tid av tilltagande sedlig förvildning, och därför skulle, menade han, undervisningen läggas om. Jag får säga, att även det argumentet förefaller mig vara ganska paradoxalt använt av herr Klefbeck. Han erkände, att förvildningen är i tilltagande för närvarande. Alltså: den var mindre förr i tiden. Hur var det förr i tiden med kristendomsundervisningen? Var den då mera undanskjuten, än den nu hotar att bli? Nej, det var den visst icke! Den var så gott som det huvudsakligaste ämnet, ett ämne, som det ägnades långt mer uppmärksamhet åt, än som för närvarande sker och som är meningen med denna undervisningsplan. Under sådana förhållanden är det väl alldeles omöjligt att säga, att den tidigare befintliga, längre kristendomsundervisning skulle vara en anledning till den numera tilltagande förvildningen. Förvildningen, om den är i tilltagande, måste sålunda bero på något helt annat.

Jag måste också yttra ett par ord gentemot herr Almkvist. Herr Almkvist ville till försvar för denna plan draga upp en jämförelse med främmande länder. Han nämnde England, han nämnde Amerika, han nämnde Frankrike. Han sade: där är det mindre kristendomsundervisning i skolorna. Han undvek dock alldeles att gå in på, huruvida ej på andra sätt, exempelvis från kyrkans sida, det meddelas mera kristendomsundervisning -- denna är ju i nämnda länder huvudsak-

ligen överlämnad åt kyrkan — men det må nu vara. Vad herr Almkvist emellertid brast i var att svara på den frågan: *står det bättre till i dessa länder i moraliskt hänseende än hos oss?* Finnes det mer känsla för människorätt och människovärde i dessa länder än hos oss med vår nuvarande kristendomsundervisning? Fanns det i dessa länder mer motvilja mot världskriget, eftersom det nu satts i samband med kristendomsundervisningen? Jag tror ej, att man kan taga fram några länder, där motviljan mot världskriget visat sig så stark inom alla lager av befolkningen som hos oss, och jag tror, att det berodde på en känsla, en gammal, hos stora lager av vårt folk faktiskt kvarlevande känsla av de kristliga ideal, vilka framstodo för dem då de i barndomen sutto med sin kristna barnalära.

Och härmed är jag inne på vad som för mig är kärnpunkten i hela denna fråga, vad undervisningsplanens innehåll beträffar. Herr Almkvist hade i det fallet ett par ganska märkliga yttranden. Han sade, att huvudsaken i detta är, att kristendomsundervisningen i alla fall skall bibehållas i barnskolorna, och han sade, att planens genomförande var en avgjord seger för det religiösa intresset. Jag frågar: är det något nytt i vårt land, att kristendomsundervisning skall förekomma i barnskolorna, eftersom detta betraktas som en huvudsak i denna reformplan? Det förefaller nästan som om man ville göra gällande, att man först nu tagit det steget och infört denna märkliga sak i vår undervisningsplan. Eller man kan kasta om frågan: har det funnits några *ansvariga* eller *omdömesgilla* eller *sakkunniga på detta område*, som velat på allvar taga bort hela kristendomsundervisningen, eftersom det skall betraktas som huvudsaken, att den nu får vara kvar, eller eftersom det skall betraktas som en avgörande seger för det religiösa intresset, att denna undervisning skall få vara kvar? Jag betvivlar detta på det allra bestämdaste. I varje fall finnes det ej det ringaste spår därav i dessa handlingar, och jag måste också betvivla, att dessa personer, som omnämnas såsom rådfrågade, men som ej lämnat några spår efter sig, haft något sådant yrkande. Men det kan ju hända, att från *andra*, också rådfrågade personer ett sådant yrkande framkommit, ehuru den saken, såvitt jag vet ej finnes omnämnd i handlingarna. Däremot finnes i handlingarna, såvitt jag förstår, ett ganska enstämmigt vittnesbörd från alla, som studerat denna fråga, att man nu tillmätt ämnet, huru man än vill taga det, för liten tid, och där inträder då för mig huvudsaken. Ty vi ha, mina herrar, såvitt jag förstår, för närvarande ingen annan grund, ingen bättre grund att bygga vårt folks moraliska uppfostran på än den kristendomsundervisning, som vi få i skolorna, och det har på sin tid betraktats som ett synnerligen stort steg framåt i vårt land, att man slog in på den vägen och började bygga på den grunden. Nu säga de sakkunniga här: vad som kan byggas med dessa två timmar i veckan, det är för litet; det går ej att bygga något verkligt på den grunden. Naturligtvis måste kammaren då förstå, hur det skall kännas för alla de talrika män och kvinnor i vårt land, som äro övertygade om, att detta är den *enda bärande* grunden. Det är det, som här är det avgörande för många. Nu är jag också övertygad om, att denna mening faktiskt är förhärskande i mycket, mycket stora kretsar i vårt land, kanske hos

Ang. den nya
undervisningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

flertalet av vårt folk, i varje fall hos ett synnerligen stort antal. Och det är därför, som det för mig verkar så motbjudande, att man så brådstörtat utan att höra detta folk, utan att sätta sig i kontakt med detta folk, på dessa, jag skulle vilja säga *bakvägar* genomdriver en sådan reform utan att taga den tillbörliga hänsynen till vad denna mycket stora folkmening vill. Hade man velat taga tillbörlig hänsyn till detta, så hade man åtminstone lagt det hela smidigare och mera i den riktningen, att det här hade funnits möjligheter för de lokala önskemål, som folkmeningen i vida delar av vårt land med full bestämdhet kräver och önskar få genomförda. Då hade man lagt saken på det viset.

Nu vet jag mycket väl, att det här också finnes en annan uppfattning, en uppfattning, som tror på andra grunder för vårt folks moraliska och etiska fostran eller som tror på en reformation utav den nuvarande kristna läran i vårt land. Men då vill jag säga, att det är min bestämda övertygelse, att skall det bli en reformation på detta område, ja, då skall denna reformation komma till, ejgenomsådana finurligheter och godtyckligheter i de offentliga formerna, som här använts. Den skall komma till efter helt andra, klara och rena linjer, och den, som i detta fall skall vara reformatorn, som skall bygga vårt lands uppfostran på en bättre kristlig och sedlig grund än den, som den hittills har vilat på i århundraden, den, som skall bli en ny Martin Luther eller en ny Olaus Petri, det skall vara en man av helt annan art än den som kontraherat denna författning.

Herr Sandegård: Jag hade icke tänkt yttra mig i denna debatt, och jag skall icke upptaga kammaren lång stund. När jag i eftermiddags hörde min ärade vän herr Klefbeck's vackra tal, greps jag av en viss beundran för den blida mildhet, med vilken han visste att öva kritik mot herr Ekman och hans meningsfränder. När jag sedan hörde biskop Bergqvist och hans meddelande om vad som komma kan och komma skall utifrån bygderna med anledning av den nya undervisningsplanen, om vars innehåll och mening flertalet ännu icke vet mer än att katekesen skall bort, så önskade jag för egen del, att jag kunde vara lika mild och ödmjuk av hjärtat som herr Klefbeck. Men jag måste i stället börja med att icke utan bitterhet konstatera den nästan ofattbara brist — jag ber om överseende för orden — på förståelse för solklara och övermogna tidskrav, som ännu utmärka en del av de herrar, som stå i ledningen för vår kyrka, både biskopar och lekmän, herr Ekman, som ju också hör till vår kyrkas ledare, icke undantagen. Det må vara hur det vill med den formella handläggning som Kungl. Maj:ts minister ägnat denna del av undervisningsplanen, det må förefinnas och kunna bevisas ministriell egenmäktighet eller icke, det är ju dock så, att nöden har ingen lag, och å det här området kan verkligen den satsen utan överdrift äga sin tillämpning, ty här, ifråga om kristendomsundervisningen, har det rätt verklig nöd.

Jag har naturligtvis, eftersom jag själv är präst, mycket höga tankar om Luther. Det finns ju även i hans lilla katekes pärlor

av oskattbart värde, det finns formuleringar av religiösa och etiska sanningar, vilka kunna, naturligtvis efter ordentlig smältning, anbefallas att läsas utantill även av barn. Utanläsningen är nämligen enligt min uppfattning icke den stora buse, som så ofta påstås. Men i stort sett — och det erkännes, såvitt jag vet, av alla verkliga pedagoger — hör Luthers lilla katekes till det högre åldersstadiet och bör läsas och förstås historiskt, d. v. s. som Luthers uppfattning och utformning av vissa kristliga sanningar. Såsom det hittills varit, har katekesen och kanske ännu mer den bibliska historien varit barnens sunnskyldiga plågoris, för att icke tala om vilken vända som framför allt den bästa delen av vår lärarkår känt inför plikten att med dessa läroböcker i hand verkligen göra kristendomsundervisningen i skolan fruktbringande. När herr Ekman gör gällande, att katekesen till och med skall betraktas och behandlas såsom en den svenska kyrkans bekännelseskrift, och vid sådant förhållande varje dess ord och sats förmodligen måste, när det gäller barn, tillskrivas fullt sanningsvärde, ställer han något stora krav på det tålamod, som begäres av kristendomsförkunnelsens mera »moderna» representanter. Nej, herr Ekman, den sakramentsvidskepelse t. ex., som möter oss i Luthers lilla katekes och som för resten våra frireligiösa verkligen frigjort sig ifrån, skola vi be att få låta stå för 1500-talets räkning, och vi komma att med all energi bekämpa en kyrklig eller religiös renässans, som vill blåsa liv i *de döda benen*, och skola ändå be att få räkna oss till den kristna kyrkan.

Herr Ekman talade om det gungfly, som den nya undervisningsplanen kommer att försätta oss på i detta fall. Det skulle bli lärarens subjektiva uppfattning i stället för objektiv sanning som bleve avgörande för undervisningens innehåll, då vi icke hade någon lärobok, ur vilken barnet kunde hämta sin kunskap. Ack, herr Ekman, lärarens subjektiva uppfattning är något, som funnits till mycket länge, och har den icke kommit till synes på annat sätt, så har den framträtt i den personliga intresselöshet med vilken ämnet ofta behandlats, tack vare dessa läroböcker, och det har icke bidragit till att göra undervisningen levande och fruktbar. Mot herr Ekmans gungfly skulle jag vilja ställa en annan bild. Vad av religiös och kristlig sanning som undervisningen tills dato givit våra barn skulle jag vilja likna vid en tät urskog, där man för massan av s. k. sanningar hindras komma fram till sanningen, fram till den härliga, fria och betagande utsikten över tillvaron, som människosonen i ord och liv öppnat.

Herr biskop Bergqvist förmenade, att den undervisning, som bara blir historisk, kommer att föfela sin uppgift. Ja, det beror väl på vilken verklighet som ligger bakom historien. För min del tror jag, att en vetenskapligt sovrad framställning av Jesu liv och personlighet i och för sig själv är ägnad att verka både gripande och eggande på unga sinnen även utan någon särskild trons pekpinne.

*Auf. den nya
undervisningsplanen
för folkskolorna.
(Forts.)*

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.
(Forts.)

Till sist en anmärkning. Jag tycker det är litet orättvist att hudflänga herr Värner Rydén ensam för ett verk, som visserligen bär hans namn, men som är frukten av många krafters samverkan. Här har på de sista 10 å 15 åren arbetats oerhört på detta område. Här har suttit en stor kommitté, och det har vuxit upp en hel litteratur kring detta problem med många förnuftiga uppslag.

För övrigt skulle jag till sist i det jag för min ringa del ger uttryck åt min tacksamhet, att äntligen en reform genomförts, som tiden för länge sedan gjort mogen, vilja säga, att naturligtvis en bättre utbildad och — man kan tillägga — en bättre avlönad lärarkår är den oundgängligaste förutsättningen för att undervisningen i våra folkskolor, även kristendomsundervisningen, skall komma upp på det plana, där den bör ligga. Därförutan blir även den bästa undervisningsplan ingenting annat än en reform på papperet.

Herr Petrén, Bror: Herr talman! Jag har känt tvekan, om jag borde taga kammarens tid i anspråk ännu en gång i dag, men det är ju så, att den departementschef, som denna reservation gäller, icke längre har någon talerätt i riksdagen, och det kan då kännas som en plikt för en förutvarande kollega till honom att säga några ord rörande de punkter, där anklagelserna röra sig på det konstitutionella området. Jag anser nämligen, att även när här framförda anmärkningar hänföra sig till reservationer inom konstitutionsutskottet, svar bör lämnas från den angripna partens sida, icke minst när anklagelserna formas så, som nyss skedde i det anförande utskottets vice ordförande höll.

Jag vill då från början säga ifrån, att det icke är min mening att giva mig in på frågan om denna undervisningsplans innehåll. Andra talare hava tillräckligt uttömmande utvecklat skälen för och emot de olika standpunkter, som därutinnan förefinnas. Jag vill blott säga, att jag har förståelse för, även om jag för min del icke personligen delar de känslor av bekymmer och oro, som ifrågavarande undervisningsplan väckt inom rätt så vida lager av vårt folk. Jag förstår, att det särskilt är timalen för ämnet kristendomskunskap, som i detta fall synas mängen anmärkningsvärt låga. Det skall icke av mig förnekas, att dessa känslor av bekymmer bottna i en ärlig och djupt känd övertygelse, och att det här rör sig om stora livsvärden, som för många te sig såsom tillbakasatta genom denna undervisningsplan. Jag tror dock, att den bestämmelse som i författningen inrymts därom, att där särskilda förhållanden sådant föranleda, en mindre jämkning kan ske i timalen för de olika ämnena skall göra det möjligt att, där exempelvis en stark folkmening inom ett skoldistrikt kräver det, vidtaga en, som författningen säger, »mindre avvikelser» i fråga om timalen för kristendomskunskap.

Men det var i fråga om de formella frågorna jag avsåg att få säga ett par ord, innan debatten i detta ärende slutar. Konstitutionsutskottets vice ordförande har med en viss styrka hävdad, att det är ett »oskick», som hans ord föllö, att författningar icke ligga

fullt justerade i det ögonblick, när de föredragas i konselj. Jag har själv mycket på mitt samvete i denna del — jag bekänner det öppet och ärligt — men jag vill säga, att den, som varit med i regeringsarbete, han kommer snart nog till insikt om, att det knappast är möjligt att förebygga detta missförhållande. Jag vill blott som ett litet exempel omtala, att jag nyss gick in i riksdagens bibliotek för att efterse, huru det under andra regeringar än dem, jag tillhört, förhållit sig i detta fall. Jag tog fram årgångarna 1914 och 1915 av Svensk författningssamling för att se, när de sist utkomna författningarna för nämnda år publicerats, och jag fann, att det i fråga om båda de nämnda årgångarna var den andra veckan i april månad påföljande år. Jag tror därför, att vilka krav man än härvidlag uppställer, kommer sedan ändå verkligheten att välta över ända de föresatser, man kunnat hysa. Det är ju också på det sättet, att författningarna de sista ären ökats i en oroväckande grad. Se vi efter huru det härutinnan förhållit sig åren 1918 och 1919 så finna vi att det varit över tre tusen sidor av författningar, som därunder årligen skolats i sakligt hänseende mer eller mindre undergå granskning, vilket arbete i sista hand påvilat ett fåtal personer.

Det har vidare riktats den formella anmärkningen mot vederbörande departementschef, att vissa utlåtanden i — som utskottets reservanter själva säga — en detaljfråga icke skulle hava inkommit till departementet vid ärendets föredragning. Jag vill nämna, att remisserna i det avsedda ärendet inkommit från i stort sett tre olika håll. Dels från domkapitlena i landet — och dessas yttranden ha varit för departementschefen tillgängliga — dels från läroverksöverstyrelsen och respektive läroverkskollegier — och även dessas uttalanden hava inkommit till departementet — dels och slutligen från skolöverstyrelsen med tillhörande utlåtanden av folkskoleinspektörerna samt respektive seminariekollegier och högre folkskolekollegier. Utlåtandena från denna tredje grupp hava uppenbarligen icke — fränsett skolöverstyrelsens först i januari i år inkomna utlåtande — varit ingångna till departementet, men med den kännedom jag äger om herr Rydén's arbetsätt har jag icke den ringaste tvekan om att han hållit sig underkunnig även om vad dessa senare utlåtanden innehållit, då han sysslat med detta ärende. Jag vet, att han personligen nedlagt så mycket arbete på denna fråga som den största han under sin departementschefstid haft att handhava, att jag icke hyser någon tvekan att uttala detta omdöme. Det har anmärkts, att det ärende, som behandlades i den s. k. katekesnämndens betänkande eller frågan om ny handledning i den kristna tros- och sedelära, skulle hava blivit slutligt avgjort i samband med undervisningsplanens förekomst i konseljen den 31 oktober. Det är emellertid icke så. Det är sant, att denna specialfråga haft samband med undervisningsplanen, men den har mycket större räckvidd än att gälla enbart rikets folk- och småskolor. Den gäller således även de allmänna läroverken och andra skoltyper i landet. Den gäller vidare också

Ang. den nya undervisningsplanen för folkskolorna.
(Forts.)

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.

(Forts.)

konfirmationsundervisningen. Det är med andra ord så, att denna speciella fråga i sinom tid kommer att ytterligare handläggas hos Kungl. Maj:t och kommer då även att få sitt formliga avgörande i konseljen. Nu har det anmärkts mot herr Rydén, att han skall vara ansvarig för att en stämpel för den 31 oktober har satts på en handling, nämligen skolöverstyrelsens utlåtande i denna fråga, som kom in först den 20 januari i år. Såvitt jag kan se, är det ej rimligt att lägga honom detta förhållande till last. Hans arbete i Kungl. Maj:ts kansli slutade, om jag minnes rätt, under november månad och han kan då icke göras ansvarig för att en departements-tjänsteman satt en datumstämpel för den 31 oktober på en handling till ett ännu ej slutligt avgjort ärende, vilken inkommit först i januari i år.

Klander i sakligt hänseende hade möjligen kunnat riktas mot herr Rydén om skolöverstyrelsens yttrande i den omtalade detaljfrågan kunde hava övat inverkan å avgörandet angående undervisningsplanen i någon del. Frågan gäller, som herr Clason nyss riktigt framställt saken, huruvida detta yttrande bort väntas innan fråga om undervisningsplanen avgjordes. Herr Clason gjorde därutinnan gällande, att statsrådsprotokollet skulle visa, att man ansett sig böra taga hänsyn till vad i detta senare yttrande omförmälts. Jag tror icke detta. Herr Rydéns klart framlagda ståndpunkt var ju den, att det icke var lämpligt att binda undervisningen för detta åldersstadium vid någon på katekesen grundad lärobok i ämnet. Remissen till överstyrelsen gällde granskning av det förslag till lärobok, som utarbetats av katekesnämnden. Jag tror icke, att den ståndpunkt, som skolöverstyrelsen i den frågan intog, hade i någon mån kunnat inverka på avgörandet av frågan om undervisningsplanen, och jag vill därutinnan hänvisa till herr Rydéns yttrande till statsrådsprotokollet och det uttalande han där gör rörande skolöverstyrelsens principiella ståndpunkt till katekesfrågan. Det gäller där det yttrande, som avgavs tidigare i samband med förslaget till undervisningsplan i december 1918 och däri överstyrelsen intagit en jakande ståndpunkt till frågan, huruvida Luthers lilla katekes lämpligen kan tjäna som underlag för kristendomsundervisningen eller icke. Jag tror icke, att man med fog kan klandra herr Rydén för att han ej lät ytterligare ett år gå, innan det skreds till avgörande i frågan om undervisningsplanen.

Slutligen har det framställts ännu en anmärkning i formellt hänseende. Det har nämligen sagts i en av anmärkningspunkterna, att i stället för grundlagsenlig beredning genom sakkunniga och ansvariga myndigheter ett flertal oansvariga, enskilda rådgivare av departementschefen, såsom det synes, på eget bevåg utan något Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallats. Om detta uttalande vill jag säga, att det kunde medföra betänkliga konsekvenser för framtiden, om det finge stå oemotsagt. Jag vågar hålla före, att en var, som kommit i statsrådsställning, snart inser, att man vid ärendens beredning icke kan tillämpa ett sådant förfarande, som synes avses utav framställarna av denna anmärkning. Hur tillgår det

nämmligen i dylika fall? Jo, det tillgår så, att om departementschefen behöver hjälp av några utanför stående, som mera självständigt skola arbeta med ett ärende, går han till Kungl. Maj:t och begär bemyndigande att få tillkalla ett visst antal personer för ändamålet. Men hur tro herrarna, att detta arbete med undervisningsplanens beredande tillgått? Jag tror icke, att jag röjer något, som är olämpligt att nämna — och jag bör kanske säga det med anledning av herr Clasons något insinuanta sätt att yttra sig å denna punkt — då jag meddelar, att det tillgått så, att herr Rydén, som varit starkt intresserad av denna fråga, själv personligen i mycket stor utsträckning sysslat med densamma, och därvid låtit arbetskrafterna i sitt departement utforma de riktlinjer, han kommit till. Därefter har han, på sätt som varje departementschef säkerligen i alla tider gjort, låtit korrekturen efter hand gå vidare för granskning och genomgående till vederbörande funktionärer i det underlydande ämbetsverk, inom vars arbetsuppgift ärendet låg, varförutom han i särskilda detaljer rådgjort även med andra personer med förmåga att bedöma dit hörande ting. De fingo alltså efter hand genomgå korrekturen och samråda med de av departementets arbetskrafter, som i första hand hade arbetet efter departementschefens direktiv sig anförtrott. Jag vågar säga, att om man vill förhindra en departementschef från att förfara på detta sätt vid propositionens utarbetande eller vid beredningen av ett författningsärende samt intvinga honom på att för dylik hjälp i arbetet på förhand, fall efter fall, söka Kungl. Maj:ts formliga bemyndigande, så är man inne på vilsna vägar, som jag måste beteckna såsom byråkratiska och som icke föra till något praktiskt mål.

Herr talman! Jag har intet vidare att tillägga till vad jag nu har sagt.

Herr Ekman, Karl Johan: Mina herrar, detta sista yttrande av herr Petrén kan icke få stå utan motsägelse i protokollet. Det må vara, att herr Värner Rydén delvis, ty fullständigt kan det icke hava varit, tagit kännedom om vissa av de utlåtanden av folkskolans myndigheter, som inkommit till skolöverstyrelsen, men om man känner till den packe av utlåtanden, som dit avgivits, så tvivlar jag högeligen på, att han har kunnat så i detalj taga kännedom om dessa i förväg. Dessutom är det väl icke meningen, att endast den föredragande departementschefen skall taga kännedom om vad myndigheterna yttrat, utan dessas uttalanden skola väl vara tillgängliga även för de övriga statsråden, som deltaga i ärendets avgörande och som tillråda Konungen att fatta ett visst beslut.

Vidare vill jag säga, att då herr Petrén vill påstå, att vi hava yrkat ansvar på herr Rydén för att den ifrågavarande stämpeln åsatts handlingarna, är det att fullkomligt förvrida saken. Ansvarsyrkandet går därpå ut, att ärendet är föredraget redan den 31 oktober för Konungen, oaktat det infortrade utlåtandet då ännu

Ang. den nya
undervis-
ningsplanen
för folk-
skolorna.

(Forts.)

icke inkommit. Det inkom, såsom stämpeln utvisar, i januari, sedan herr Värner Rydén lämnat sitt stadsrådsämbete. Ärendet var icke berett på det sätt grundlagen föreskriver. Och vad beträffar folkskoleöverstyrelsens yttrande, som utgör en sammanfattning av de övriga och således är det viktigaste av alla, var det icke författat förrän i december månad 1919, ävenledes sedan herr Värner Rydén lämnat sitt statsrådsämbete. Däruti har överstyrelsen förutsatt, att Luthers lilla katekes skulle bibehållas. Det är icke omöjligt, att denna överstyrelsens ståndpunkt, hade kunnat inverka, om icke på herr Rydén, ty han hade sin mening klar, så kanske på de övriga statsråden, som deltagit i ärendets handläggning, eller på Konungen vid ärendets avgörande.

Vad sedermera tillkallandet av enskilda rådgivare beträffar, så förefaller det ganska egendomligt, att icke tiden skulle hava medgivit, att man vid någon konselj begärt förordnande för dessa. Det hade väl icke varit omöjligt. Men det är icke heller det, som utgör kärnpunkten i denna anmärkning, att dessa personer äro tillfrågade, utan att dessa enskilda rådgivare äro tillfrågade med åsidosättande av de lagliga myndigheter, som grundlagsenligt borde hava hörts i ärendet.

Herr Petrén, Bror: Jag vill blott säga, att det yttrande herr Ekman talar om innehåller som slutligt uttalande av skolöverstyrelsen »att uppgiften att söka åstadkomma en efter barnaålderns mottaglighet och behov avpassad, i begreppsmässiga satser utformad lärobok i den kristna tros- och sedeläran för närvarande visar sig vara olöslig».

Jag vill vidare erinra om, att detta uttalande gällde en delvis vid sidan om den nu förevarande liggande fråga, och efter mitt förmenande icke kunde inverka på departementschefens uppfattning i fråga om undervisningsplanens innehåll.

Jag vill slutligen framhålla, att jag ingalunda påstått, att herr Rydén kunnat medhinna att själv genomläsa denna hög av akter, men jag har trott och vågar fortfarande tro, att han berett sig kännedom om dessa akters innehåll, och det är en annan sak. Herr Ekman kan icke begära, att ett statsråd skall taga del av akter i denna utsträckning genom att personligen läsa dem. Kommer herr Ekman själv i statsrådsställning, skall han finna, att det är absolut ogörligt.

Herr Clason: Jag vet verkligen icke, om orden i mitt förra anförande föllo så, att jag betecknat det som ett oskick, att varje författning icke ligger fullt färdig vid beslutets fattande, men jag framhöll, att om det är en så ytterst väsentlig författning som denna, så är det ett oskick, att den icke är färdig förrän fram i mars, fyra, fem månader efter dess föredragande i konseljen.

Herr Petrén ville, såvitt jag förstod, göra gällande, att statsrådet Rydén skulle hava varit fullt underkunnig om vad de handlingar innehållit, som stodo i samband med den fråga, som berör-

des i skolöverstyrelsens yttrande i frågan. Jag tror, att det var så han sade. Men när det sammanfattande yttrandet i frågan, det av skolöverstyrelsen avgivna, är avgivet först efter ärendets fördragning, efter den 31 oktober, så kan jag omöjligt finna, att den satsen kan vara riktig.

Ang. den nya undervisningsplanen för folkskolorna.

(Forts.)

Vad slutligen beträffar rådgivarna, så ber jag att få erinra om att jag icke inlagt någon gensaga mot att ett statsråd rådgör med vilka som helst, men om ett utkast till en författning därvid är uppgjort där och sedan göres till föremål för en mängd revideringar och överarbetningar, så har jag velat göra gällande, att då böra akterna från *hela* detta arbete finnas kvar såsom handlingar till statsrådsprotokollet. Det är icke nog med att man har de första yttrandena, vilka i detta fall gå ut på någonting helt annat, och därpå en slutformulering, som gent emot dem är av en fullkomligt revolterande karaktär. Det är ett fullt rimligt krav, om man begär, att akterna även från det mellanliggande arbetet skola finnas kvar.

Herr Ekman, Karl Johan: Jag måste ännu en gång taga till orda mot herr Petrén. Han sade, att i skolöverstyrelsens i december 1919 avgivna yttrande hade uttalats, att man icke kunde åstadkomma någon tillfredsställande katekesutveckling. Vad skolöverstyrelsen därvid uttalade sig om var möjligheten att åstadkomma en lämplig lärobok för folkskolan *på grundval av* Luthers lilla katekes, således en storkatekes eller en katekesutveckling, men det har aldrig från vår sida ifrågasatts, att någon sådan skulle begagnas i folkskolan härefter. Vi hava endast påyrkat, att *Luthers lilla katekes* skulle få begagnas som lärobok, och därutinnan har skolöverstyrelsen icke avgivit något avstyrkande utlåtande utan tvärtom förutsatt, att denna lärobok skulle få begagnas.

Herr Petrén, Bror: Det är endast två saker jag ber att få påpeka med anledning av de sista talarnas yttranden:

Till herr Clason vill jag säga, att ifrågavarande yttranden sedan hösten 1917 legat hos överstyrelsen, och därför har det varit möjligt för herr Rydén att bereda sig kännedom om dessa akters innehåll.

Gentemot den siste talaren måste jag påpeka, att överstyrelsens principiella ståndpunkt till frågan, huruvida Luthers lilla katekes är möjlig att tjäna som underlag vid kristendomsundervisningen eller icke, är klargjord redan i dess tidigare principiella uttalande därom i utlåtandet av den 31 december 1918. Då herr Rydén nu hade att taga ställning till spörsmålet, huruvida katekesen lämpligen kunde användas som underlag för nämnda undervisning hade han alltså att tillgå det stoff, som låg i nämnda uttalande.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 56, angående talmannens i första kammaren vägran av proposition på yrkande.

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.

Ang. viss pro- att viss punkt i motiveringen till konstitutionsutskottets utlåtande
 positions- nr 38, i anledning av väckta motioner angående folkomröstningsinsti-
 vägran i första tutet måtte godkännas.
 kammaren.

(Forts.)

I utlåtande nr 38 hade konstitutionsutskottet hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning, huru folkomröstningsinstitutet verkat i främmande länder, och huruvida, i vilken utsträckning samt under vilka former och betingelser ifrågavarande institut kunde för viktiga frågor införas i vår författning, ävensom därefter för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagarna, vartill utredningen kunde giva anledning.

I motiveringen till denna hemställan hade anförts bland annat: »Den föreslagna utredningen bör givetvis omfatta olika former såväl av egentligt referendum som folkinitiativ; uppmärksamhet synes även böra ägnas åt den konsultativa (rådgivande) folkomröstningen. ehuruval denna, enligt utskottets uppfattning, utan hinder av våra nuvarande författningsbestämmelser i särskilda fall kan åvägabringas, då den ju endast avser att utröna folkmeningens ställning till en viss fråga och alltså ej har karaktären av ett beslut eller innebär något intrång på statsmakternas rättigheter.»

Enligt utdrag av första kammarens protokoll för den 12 maj 1920 hade vid föredragningen av omförmälda utlåtande yrkats dels bifall till, dels avslag å den del av nyss citerade punkt i utskottets motivering, som började med »ehuruval» och slutade med »rättigheter». Sedan talmannen därefter vägrat proposition på yrkandet om bifall till denna del av utskottets motivering samt kammaren beslutat yrka, att sådan proposition skulle framställas, hade överläggningen förklarats vilande, jämlikt § 61 riksdagsordningen, och målet förvisats till konstitutionsutskottet för den i nämnda paragraf omförmälda åtgärd.

I nu föredragna memorial hade utskottet anført bland annat:

»Då en konsultativ folkomröstning, som avser att utröna folkets ställning till en viss fråga, icke äger för riksdagen förpliktande kraft och alltså icke är stridande mot grundlagens stadganden, att det svenska folket statsrättsligt företrädes av riksdagen, har konstitutionsutskottet funnit, att den punkt i motiveringen till utskottets utlåtande nr 38, varpå första kammarens talman vägrat proposition, icke är mot grundlag stridande, och att proposition på denna punkt av förenämnda motivering icke kan vägras.»

I en vid memorialet fogad reservation hade herrar *Clason, K. J. Ekman, von Geijer, H. Gösta Andersson, Magnusson* i Tumhult, *Henrikson* och *Forssell* anført, bland annat, att då varje folkomröstning, konsultativ eller icke, som avsåge att utröna folkets ställning till en viss fråga, vore stridande mot grundlagarnas stadganden, att svenska folket representerades av riksdagen, hade reservanterna funnit, att den punkt i motiveringen till utskottets utlåtande nr 38, varpå första kammarens talman vägrat proposition, vore mot grundlagen stridande,

och att talmannen alltså förfarit grundlagsenligt, då han vägrat proposition på detta yrkande.

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.

(Forts.)

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Visserligen är det beslut, som innefattas i konstitutionsutskottets förevarande utlåtande av den art, att det är ovillkorligt bindande, så att någon ändring härvidlag icke kan åstadkommas genom ett anförande, och ej heller något yrkande därom kan framställas. Då jag emellertid haft en mot konstitutionsutskottets majoritet avvikande mening, skall jag för min del be att få säga några ord till försvar för denna min mening, som helt sammanfaller med den av talmannen vid hans propositionsvägran hävdade uppfattning. Det synes, mig, som om utskottet näppeligen ägnat en grundlig undersökning eller givit en slutgiltig begreppsbestämning åt vare sig grundlagens stadgande om riksdagen såsom representant för svenska folket eller at folkomröstningsinstitutet, referendum, som ett statsrättsligt begrepp. På sid. 5 i konstitutionsutskottets memorial finnes en mening av detta innehåll: Det synes då utskottet uppenbart, att ordet 'representera' innebär, att endast riksdagen kan på ett *statsrättsligt* förpliktande sätt giva uttryck för det svenska folkets vilja; folket deltagar endast genom sin representation i statsviljans bildande.» Emot denna sats kan ingen som helst invändning göras, men det förefaller mig emellertid, om man läser igenom memorialet, som om från denna oomtvistliga sats utskottets majoritet drager den slutledningen, att därmed är också begreppet om riksdagen såsom representant för svenska folket uttömmande bestämt och att sålunda i andra fall icke med nödvändighet riksdagen skulle vara den, som ensam äger att tala å svenska folkets vägnar. Denna uppfattning anser jag för min del strida såväl mot språkbruket, som ock mot grundlagens uttryckliga stadgande. Jag får kanske också i detta sammanhang säga, att ett sådant sätt att definiera näppeligen kan vara riktigt, att man fäster sig vid en sida av begreppet och säger, att det förhåller sig så och så, och menar, att därmed är också begreppet uttömt. Om man t. ex. tager begreppet äganderätt till fast jord och säger, att därmed följer rätt att själv bruka den, så har man icke därmed uttömt begreppet äganderätt till fast jord. Men det är på sådant sätt jag menar att konstitutionsutskottet i detta fall resonerat. Grundlagens stadganden i regeringsformens § 49 och riksdagsordningens § 1, låt vara något avvikande från varandra i fråga om formuleringen, men ändå i sak helt samstämmade, äro enligt min uppfattning fullständigt undantagslösa. Om man dessutom, i likhet med vad talmannen gjorde vid det tillfället, då proposition vägrades hänvisar till § 89 regeringsformen, förefaller det mig vara till alldeles fullständig evidens bevisat, att svenska folkets vilja, den må avse grundlagstiftning, annan lagstiftning, beskattning eller uttalande av önskemål, icke kan grundlagsenligt inhämtas annorledes än genom riksdagen. Jag vill också häntyda därpå, vilket även reservanterna gjort, att det icke är av en händelse som grundlagen har fått den

Ang. viss pro-
positionens-
vägran i första
kammararen.

(Forts.)

avfattning, den här fått, utan att det varit med full avsikt att därmed uttrycka, att svenska riksdagen vore den enda, som ägde talan å svenska folkets vägnar. Det hade icke saknats fall under föregående tid, innan grundlagen skrevs, då försök gjorts att genom andra organ än riksdagen få fram uttryck för folkviljan. Det är därför enligt min bestämda mening klart, att så länge icke referendum eller folkomröstning i någon form omnämnes i våra grundlagar såsom tillåten form till uttryckande av statsviljan, kan referendum icke heller användas.

Det förefaller mig också, om jag skulle gå in på utskottets resonemang om referendum som om utskottet därvidlag gjort en tämligen godtycklig uppdelning mellan två slag av referendum, det ena kallat konsultativt och det andra decisivt. Beträffande det sista har utskottet icke vågat antyda något annat, än att genom ett sådant det skulle göras ett intrång i riksdagens rätt att vara representant för svenska folket. Det förefaller mig — det vill jag vidhålla — att nämnda uppdelning är skäligen godtycklig. Vi skola tänka på att den form, i vilken omröstningen skulle ske, i båda fallen är precis densamma. En fråga skulle vara så renodlad så att säga, att den kunde besvaras med ja eller nej. De röstande medborgarna skulle vara de samma, väl närmast alla, som ägde rätt att deltaga i riksdagsmannaval. Till dem skulle frågan ställas. Och de skulle svara ja eller nej. I ena fallet, vid decisivt referendum, skulle saken i och med omröstningen vara fullständigt avgjord, i det andra skulle endast bestämmas riktningen, sättet. Man skulle också kunna formulera skillnaden så, att referendum innefattar ett hänskjutande till folket med uppmaning att fatta standpunkt i ena fallet till huru en fråga skall avgöras och i andra fallet till huru den bör avgöras. Jag skall icke gå på denna distinktion, kan jag ändå inte finna annat, än att effekten blir precis densamma. I ena fallet åstadkommes ett enande genast och *omedelbart*, i det andra fallet *medelbart*. Att då, som jag sade, godtyckligt draga upp en skillnad mellan dessa två saker och säga, att den ena formen är förbjuden i grundlagen, den andra icke, förefaller mig icke vara berättigat. Utskottet kan icke heller neka till att den mening, som jag här uttryckt om det faktiska inflytande, som detta s. k. konsultativa referendum skulle hava på riksdagen är ofrånkomligt.

Jag gör mig väl icke skyldig till någon indiskretion, om jag säger, att den första formen för uttryckande i utskottets utlåtande av detta var, att ett dylikt referendum »skulle innebära ett realiter avgörande direktiv för riksdagen». Detta uttryck finner jag, då utskottets memorial nu föreligger, vara borttaget och modifierat. ersatt med ett annat. Utskottet säger nämligen på sid. 6: »Därmed är det enligt utskottets mening ådagalagt, att en konsultativ folkomröstning, vars betydelse för riksdagens handlande blott är rent faktiskt, men icke statsrättslig, på intet sätt är ägnad att förrycka riksdagens ställning såsom det svenska folkets representant.» Jag kan icke se, att här egentligen i sak föreligger någon-

ting annat, än att den förändring, som här är vidtagen, allenast giver tanken, som i båda fallen är densamma, en något dunklare formulering. Det torde nämligen vara alldeles omöjligt att komma ifrån, att majoritetens mening vid en dylik konsultativ folkomröstning, skall bli avgörande för riksdagens hållning i den sak den rör sig om, i många fall alldeles avgörande. Det förefaller mig därför, som om det mellan konsultativt och decisivt referendum icke är någon artskillnad, utan endast en gradskillnad.

*Ang. viss propositions-
program i första
kammararen.*

(Forts.)

Ej heller kan jag för min del finna befogad utskottets hänvisning till att ett dylikt s. k. konsultativt referendum skulle vara att likställa med det förfarande, som, ganska ofta äger rum, nämligen att till korporationer — jämväl representativa sådana såsom landsting och dylika —, för yttrande hänskjutas kommittéförslag etc. Den enda likhet, som efter vad mig förefaller härvidlag skulle kunna förefinnas, vore ledpunkten, att båda hänskjutandena ske på förberedande stadium, innan frågan i riksdagen skall företagas till avgörande. Men icke ens denna jämförelse utvisar fullständig likhet, ty om jag riktigt fattat den diskussion, som föregått, skulle väl ett referendum kunna anordnas jämväl då en kungl. proposition läge på riksdagens bord. Då en fråga hänskjutes till folkomröstning, referendum, sker detta för att få ett avgörande svar, om frågan, förslaget skall och bör antagas eller icke; hänskjutande för yttrande innebär att få ett klarläggande av frågan, en på sakskäl grundad utredning. Att så sker är naturligt och — såsom ock i reservationen antytts — fallande inom det verkningssområde, den arbetsuppgift, som enligt lag och författningar åligga dessa korporationer. Att man inom ramen därav ber om ett yttrande av dem är väl fullständigt riktigt. De flesta av oss, som sitta här, hava väl varit i tillfälle att deltaga i landstingsförhandlingar, när dylika frågor varit före. Det har fallit på min lott en hel följd av år att på förhand bereda dessa ärenden till landstingets avgörande. Det första som man då gör, är ju givetvis att ur ett stort lagförslag söka ut, i vilken del det just kan röra landstinget, i vilken del förslaget så att säga kan falla inom den verkningsskrets, vilken, som jag nämnde är enligt författning överlämnad åt landstinget. Då frågan sedan behandlats i utskott eller landsting har mig veterligt aldrig anmärkning gjorts mot en dylik begränsning eller någon önskan framställts att i vidsträcktare mån få yttra sig i saken. Att då likställa detta, som endast kan hava till syfte att genom framläggande av sakskäl tjäna till utredning, till klarläggandet av frågan och att söka giva större fullständighet åt förslaget — att likställa detta med en folkomröstning, som, hur man än må resonera innebär ett bestämt direktiv, huru frågan skall lösas, det kan ej vara riktigt. Det förefaller mig alldeles omöjligt att man kan finna någon analogi därvidlag.

Jag kan sålunda, herr greve och talman, icke komma ifrån, att det förefaller mig, som om memorialets argumentering i viss mån innehåller ett konstruerande för att på det viset få fram några argument för den åsikt, som man redan på förhand har enat

Ang. viss pro-
positions-
vägran i första
kammaren.

(Forts.)

sig om. Jag vill då ytterligare till sist såsom man mening säga allenast, att så länge icke referendum, vare sig det nu kallas decisivt eller konsultativt, finnes inryckt i vår grundlag, kan icke heller den formen användas; en motsatt uppfattning, skulle enligt min mening innebära att vi bredvid den skrivna grundlagen hade en annan, okänd och obestämd. Vid sådant förhållande, ber jag, herr greve och talman, att få till protokollet antecknat, att jag för min del i allo delar den åsikt, som talmannen vid framställandet av sin propositionsvägran framfört.

Herr Hellberg: Jag föreställde mig, herr talman, att sakens konstitutionella sida skulle vara avgjord genom konstitutionsutskottets utslag. Då emellertid den föregående ärade talaren funnit sig uppfördrad att polemisera mot den ståndpunkt, som konstitutionsutskottets majoritet har intagit, så anser jag mig böra säga några ord till svar.

Talaren liksom reservanterna har gjort gällande, att det inte skulle finnas någon skillnad mellan svenska folkets vilja, när den framträder statsrättsligt och när den framträder på andra vägar, petitionsledes eller på dylikt sätt. Jag tror, att om man biträder denna stränga tolkning av grundlagens bestämmelse att riksdagen representerar svenska folket, då kommer man konsekvent därhän, att man måste förneka själva petitionsrätten. Ty det är ju uppenbart, att med anlåtande av denna rätt kan svenska folkets vilja uttalas lika tydligt som någonsin genom val. Isärhållas återigen dessa båda begrepp, folkviljan när den framträder statsrättsligt och när den framträder på annat sätt, blir saken ganska enkel. Då är det klart, att svenska folket såsom statsrättslig vilja representeras av riksdagen, d. v. s. all folkets beslutanderätt i statsrättsliga frågor tillkommer riksdagen. När det däremot gäller en meningsyttring eller meningsutröning, kan det ske på olika sätt. Det kan ske genom petitioner, genom utlåtanden från de olika kommunala myndigheterna, som kunna taga en sådan omfattning, att en verklig klarläggning av folkviljan åstadkommes, och det kan också ske genom konsultativ omröstning.

Den föregående talarens försök att så nära som möjligt göra konsultativ omröstning och decisiv eller beslutande omröstning likvärdiga förefaller mig vara en sådan där teoretisk utläggning som inte alls håller provet i det praktiska livet. Naturligtvis — det erkänner jag villigt, och det har jag erkänt förut — kan en sådan konsultativ folkomröstning faktiskt påverka riksdagen, och det må väl sägas, att folkmeningen kan man aldrig, och jag skulle till och med vilja säga, bör man aldrig förhindra att verka på riksdagen. Det kan också tänkas fall, då den skulle kunna göra sig så starkt gällande, att den rent av verkar avgörande — det kunde vara anledning att hänvisa till en händelse, som jämförelsevis nyligen inträffat och som i detta fall kunde anföras som exempel, visande att en sådan verkan kan åstadkommas även genom en, på annat sätt än av statsmakterna igångsatt opinionsyttring.

Skall man inte komma till absurditeter här, anser jag, att man måste hålla sig till sakens principiella och formella sida. Det får vara nog.

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.

(Forts.)

Nu har man åberopat, vad som var meningen, när grundlagen stiftades. Man har talat om vad som brukar kallas grundlagens anda. Så fort man börjar tala om den, verkar det på mig rätt misstänkt. Jag kommer då rätt osökt att minnas en bekant rad i Faust, som omskriven på detta fall skulle kunna uttryckas så här: vad herrarna kalla för grundlagens anda, det är ofta dessa herrars egen anda, vari grundlagen speglar sig. Det har visserligen gjorts gällande, att man måste räkna med den anda, i vilken grundlagen tillkom. Men om man hävdar detta, blir grundlagen faktiskt i många fall ett rent hinder för utvecklingen, och det är en mycket farlig taktik att driva en sådan grundlagstolkning. Det är bekant, att den har drivits, och det är lätt att exempelvis erinra om ett mycket eklatant fall, då man ansåg, att regeringsformens § 4 utgjorde ett bestämt hinder mot parlamentarismen: detta hävdades för några år sedan mot oss på vänstersidan, och man minns, hur vi fingo uppbära vedernamnet Anjalamän, därför att vi ansågo, att grundlagen inte innehöll något sådant hinder. Men om man räknar med grundlagens anda, så ha de haft rätt, som påstått att parlamentarismen strider mot denna anda — ingen som fördomsfritt läser nämnda 4 § regeringsformen, där det talas om kungens rätt att utse sina rådgivare, lär kunna förneka, att själva dess andemening bestämt riktar sig mot den parlamentariska åskådning, som innebär, att valet av Konungens rådgivare bör vara beroende av riksdagsmajoritetens sammansättning.

Här kan man sålunda verkligen tala om spår, som avskräcka från en tolkning av grundlagen efter andan från dess egen utgångspunkt.

Detta om det rent konstitutionella i saken. Jag anser, att man måste nöja sig med att grundlagens rätt inte formellt trädes för nära; dess s. k. anda kommer, som en talare sade vid ett föregående tillfälle, då denna fråga behandlades, att skifta med tiderna, och detta förhållande är nödvändigt till följd av den jämt fortgående politiska utvecklingen.

Men jag anser, att det också föreligger anledning att tala om själva realitetsfrågan här — den konstitutionella frågan är ju redan avgjord — nämligen huruvida i motiveringen till utlåtandet nr 38 den punkt, som föranledde propositionsvägran, bör intagas eller inte.

Då kommer man in på de s. k. lämplighetshänsynen. Det har sagts, att man skulle hava insatt denna punkt i konstitutionsutskottets betänkande utan en tillräcklig föregående utredning av saken. Jag vågar påstå, att detta inte är fallet. Frågan har varit föremål för utskottets prövning inte bara i år utan även föregående år, och man ansåg nu — det är den ståndpunkt, som hävdades av majoriteten — även med hänsyn till ett annat utlåtande, nämligen nr 40, som rörde ett bestämt förslag om folk-

Ang. viss pro-
positions-
vägran i första
kammaren.

(Forts.)

omröstning, att man för att förekomma all tvetydighet borde bestämt säga ifrån sin mening i principfrågan.

Man har nu i andra kammaren ansett, att det inte skulle vara behöfligt att taga position i denna fråga, utan man beslöt sig där för att lämna den öppen. Jag understryker, att det beslut, som fattades i andra kammaren enligt dess egen upphovsmans uttryckliga förklaring, inte innebar annat än att frågan skulle hållas öppen, och av samme talare markerades bestämt, att han inte vågade påstå, att det var något grundlagsstridigt i den punkt av utlåtandets motivering, som blev struken, men det ansågs inte föreligga några skäl för att taga position i denna fråga nu.

Jag kan för min del inte se saken så. Jag anser, såsom jag förut antydde, att det t. o. m. kan vara en bestämd fördel att nu ange den ställning man intar till frågan, detta även av det skäl, att det ju ingenting tjänar till att dölja det. Det är en allmän mening ute i landet, att mycket snart en folkomröstning bör äga rum i en fråga, som kanske mer än någon annan i närvarande stund intresserar det svenska folket — jag syftar naturligtvis på nykterhetsfrågan. Jag tror, att det är en ganska allmän mening ifrån bägge sidorna i denna fråga — både bland dem som äro för förbudet och dem som anse, att man bör gå på restriktionsvägen — att det vore av största intresse att få utrönt, hur folkmeningen i denna fråga ligger. Jag tror, att intresset är minst lika stort på den sida, där man brukar tala om att en miljon motböcker inte tyda på, att det finns någon överväldigande opinion för förbudet. När saken står så, anser jag, att det är en fördel att nu kunna taga bestämd position i denna fråga. Jag vill anmärka, att detta är särskilt motiverat därför, att det veterligen finns en ganska stor grupp som menar, att inte blott en konsultativ folkomröstning under närvarande grundlagsförhållanden är tillåten, utan att också en bekräftande folkomröstning skulle kunna vara möjlig. Denna sista uppfattning delar jag inte alls. Jag anser, att det är fullkomligt omöjligt och stridande mot grundlagens bestämmelse, att riksdagen representerar svenska folket, vilket måste betyda, att beslutanderätten tillhör riksdagen. Men just därför är det innan lidelsernas svallning tar fart i denna fråga en fördel, om man nu tar bestämd position och säger, att det ena anse vi under nuvarande förhållanden möjligt och tillåtet, det andra däremot inte.

Nu har det sagts, att en utredning av hela frågan, sålunda även omfattande spörsmålet om konsultativ folkomröstning, inte behöver förhålla en sådan omröstning, denna del av frågan kan tas först och utredningen kan vara färdig, så att en grundlagsförändring, som särskilt förklarar den konsultativa omröstningen tillåten, skulle kunna vara klar redan vid den väntade andra riksdagen 1921.

Ja, men det är dock alltid något ovisst med utredningar. Och jag må väl fråga, till vad nytta detta uppskov skall vara?

Man har sagt, att det är för att fastslå den form, i vilken

ett konsultativt referendum bör få förekomma. Jag vill da anmärka, att i det förslag till sadant referendum, som förekommer i konstitutionsutskottets förutnämnda utlatande nr 40, föreslä ju reservakterna liksom förut motionären uttryckligen, att det skulle ske genom en av konung och riksdag stiftad provisorisk lag.

Jag förstår förresten inte denna besynnerliga misstro emot riksdagen, som gör att man anser, att den inte själv skulle kunna bestämma den lämpliga formen för en dylik omröstning. Det är väl ändå, mina herrar, något orimligt att hysa ett sådant misstroende emot riksdagen och göra den till ett slags omyndig församling, som inte kan få besluta utan att ständigt först fråga efter huruvida detta förut är bestämt eller inte i grundlagen. Jag ber att få fråga: vem är det som stiftar grundlag? Det är väl ändå riksdagen — tillsammans med regeringen naturligtvis — och själva 1809 års sakrosankta grundlag beslöts, såvitt jag vet, av en enda riksdag. I realiteten veta herrarna, att det går till så också nu: det är faktiskt en enda riksdag, som avgör, huruvida en grundlagsförändring kommer till stånd, ty det har, såvitt jag vet, aldrig förekommit, att en s. k. bekräftande riksdag sagt annat än ja till vad en föregående riksdag beslutat. Om man inte anser, att det är något grundlagsstridigt — och det har som sagts inte i andra kammaren påståtts, att det skulle vara grundlagsstridigt att omedelbart besluta om konsultativt referendum — så är det väl något rent orimligt överdrivet att förmena, att inte riksdagen själv skulle kunna vara så pass myndig och vederhäftig, att den kan fastställa den lämpligaste formen för ett sådant referendum — det måste jag säga.

Nu skulle det, om första kammaren anslöte sig till utskottets motivering oförändrad, komma att bliva olika beslut i de bägge kamrarna. Men dessa bägge beslut vore då inte egentligen varandra på något sätt motsatta. Andra kammarens beslut innebär allenast, att frågan skall lämnas öppen, vilket uttryckligen underströks av förslagsställaren till det beslutet. Jag tycker, att när konstitutionsutskottet nu på den vädjan att fälla dom mellan kammaren och talmannen, som ställts till detsamma, svarat så uttryckligt och bestämt, att uttalandet om det konsultativa referendums förenlighet med grundlagen inte kan anses på något vis grundlagsstridigt, det konsekventa vore, att man också tar den motivering, som samma utskottsmajoritet för sin del föreslagit. Därmed åstadkommer man klarhet i en fråga, där det är en verklig fördel, att klarhet nu vinnes. Skall det nu förhalas, skall det nu gå till en utredning och så kanske skjutas på beslutet till längre fram, så kan man komma i komplikationer, som bliva obehagliga. Antag att inte utredningen föreligger när den klart väntats utan den blir försenad utöver den avsedda tiden, då får man under fyra år framåt antingen vänta på denna klarhet, eller också kommer under denna tid riksdagen att få besluta, vad den kunde besluta nu utan någon sådan påtryckning, som då kanske kommer att göra sig gällande.

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.
(Forts.)

Ang. viss pro-
positions-
vägran i första
kammaren.
(Forts.)

Jag anser, att det ur alla synpunkter är det riktigaste, det riksdagen värdigaste, att säga ifrån, att en utredning av svenska folkets mening i en viss fråga, sådan denna kan åstadkommas genom ett konsultativt referendum, den äro vi nu berättigade att besluta, och formerna därför äro vi också kompetenta att själva bestämma. Jag tillåter mig således, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan med oförändrad motivering.

Herr Clason: Jag får lov att säga, att jag rakt icke förstår herr Hellbergs slutyrkande om bifall till utskottets hemställan. I det betänkande, vi nu hava föredraget, kan icke utskottets hemställan bli föremål för bifall eller avslag. Jag ansåg mig emellertid nödsakad begära ordet därför, att han framförde en del sats-er, som jag icke tror böra stå alldeles obesvarade i protokollet. Jag vill emellertid genast från början säga, att jag icke skall följa honom in på hela den diskussion han förde in på utlåtandet ur 38, som kommer först efter detta.

Vad åter angår grundlagsenligheten eller icke grundlagsenligheten av en viss fråga, så vill jag först säga, att när jag skall tolka grundlagen, det är mig omöjligt att forska efter, vad nykterhetsvännerna eller motboksvännerna tycka i frågan, eller vad som är förmånligast eller icke förmånligast från den ena eller andra av dessa standpunkter. Det är en fullkomligt ovidkommande fråga, när det gäller grundlagens tolkning.

Herr Hellberg sade på en punkt av sitt anförande, att ett underkännande av tanken på ett konsultativt referendum vore ett misstroendevotum mot riksdagen. Han sade, att riksdagen skall väl få besluta vad den vill utan att fråga efter, huruvida det är bestämt i grundlagen eller ej. Ja, det var ju tydligtvis en underlig lapsus av honom, men jag undrar icke på att man kommer in på sådana missägningar, när man börjar med så egendomlig argumentation, som det syntes mig att han hela tiden förde.

Han sade, att vi ej skola låta grundlagen vara ett hinder för utvecklingen. Nej, naturligtvis skola vi icke göra det; men då bör grundlagen ändras i *grundlagsenlig ordning*. Vad han talade om grundlagens anda hör, så vitt jag förstår, icke hit. I reservationen har icke yttrats ett ord om grundlagens anda. Den har stött sig på grundlagens uttryckliga ord, bokstaven.

När jag då kommer in på reservationen, skall jag, för att det må bevaras i protokollet, säga, att då vi reserverar i vårt första stycke anslutit oss till utskottsmajoritetens uppfattning i fråga om tolkningen av uttrycket »väckt fråga», betyder icke det, att vi underskriva allt, som står därom hos majoriteten, ty vi ha icke haft något inflytande på formuleringen av denna del av utskottets utlåtande. Det betyder endast, att vi ifråga om den delen av utlåtandet anse, att det yrkande, på vilket talmannen vägrade proposition, faller inom ramen för § 61 R. O. Om bevisföringen här- för kan man ju däremot ha olika meningar.

Vad jag emellertid i denna punkt egentligen ville betona är

först det, att herr Hellberg har alldeles oriktigt, då han vill göra gällande, att frågans förhistoria skulle visa riktigheten av utskottets ståndpunkt. Det har ju tvärtom alltid varit så, att frågor av denna art hänvisats till konstitutionsutskottet. Det hade icke skett, om man icke varit övertygad om, att frågan om konsultativt referendum rörde ändring av grundlagen.

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.

(Forts.)

Herr Hellberg ville också göra gällande, att saken är avgjord genom konstitutionsutskottets utlåtande. Jag skulle däremot vilja påstå, att blott frågan om grundlagsenligheten av talmannens propositionsvägran är för denna gång avgjord, men hela det statsrättsliga problemet sannerligen icke avgjort. Det är ju här tydligt, av vad som i denna fråga passerat, att utskottsmajoriteten har sjunkit från 13 röster till 10. Andra kammaren har fattat ett beslut, som sakligt innebär ett ogillande av utskottets förra ståndpunkt. I denna kammare ha vi i en annan punkt godkänt en talmannens propositionsvägran, som var stödd på precis samma grund, på vilken propositionsvägran skedde i denna fråga. Det måtte väl visa, att statsrättsligt denna fråga är långt ifrån utredd. Och vad konstitutionsutskottets majoritets utlåtande angår, avgör det frågan för denna stund men har absolut ingen räckvidd längre.

Det är också med hänsyn därtill, som jag vill tillåta mig peka på en konsekvens av utskottets ståndpunkt, som jag undrar om utskottsmajoriteten verkligen tänkt på. Utskottet bygger hela sin motivering därpå, att riksdagens allena rätt att representera svenska folket endast avser, att ingen annan än riksdagen kan på ett statsrättsligt förpliktande sätt uttala folkets vilja. Gäller det däremot att uttala folkets önskemål, då kan det, enligt utskottet ske annorledes än genom riksdagen. Grundlagen talar, säger utskottsmajoriteten, icke därom; grundlagen förbjuder det alltså icke. Då frågan senast debatterades, påpekade en ärad talare, herr Alexanderson, med rätta de egendomliga konsekvenser detta skulle kunna föra med sig därutinnan, att konungen på eget bevåg skulle kunna arrangera en dylik konsultativ folkomröstning. Men det stannar icke blott vid detta. Äro grundlagens stadganden om de former, under vilka folkets vilja skall uttalas, — äro de begränsade att avse blott ett statsrättsligt förpliktande beslut, och äro, som utskottet påstår, även andra, i grundlagen icke omnämnda former, alltså vilka former som helst, tillåtna, om det blott gäller uttalandet av önskemål, då frågar jag: Vad skulle hindra Kungl. Maj:ts exempelvis att när som helst, *vid sidan av den lagliga riksdagen*, inkalla en annan, ny riksdag, nota bene om han endast säger ifrån, att denna nya riksdag blott skall ge honom råd? Den skulle icke få fatta statsrättsligt förpliktande beslut, men den får ge honom hur mycket råd den vill. Han kan säga: Jag vill höra mig för, vad folket önskar i en viss fråga. Jag nöjer mig icke med ett konsultativt referendum, där kommunerna skola rösta, man för man och kvinna för kvinna om den saken; nej, det vill jag icke ha, utan jag vill ha något mera. Jag vill rådgöra med ombud från kommunerna om den saken. Jag vill sammankalla så-

Ang. viss propositionsvägran i första kammaren.

(Forts.)

dana ombud. Det gäller bara ett önskemål från folkets sida. Jag anmodar vederbörande att anordna val i kommunerna. Det står visserligen i R. O., hur riksdagen skall väljas, men R. O. och grundlagen tala icke alls om en konsultativ folkomröstning. Jag utlyser alltså val, jag anmodar kommunerna utse ombud, jag kallar hop dessa och får sålunda till stånd en slags önskeriksdag. Något annat än att uttala önskemål får den visserligen icke göra. Men den vanliga lagliga riksdagen får sitta hemma, medan jag rådgör med denna önskeriksdag. Den kan jag kalla ihop när som helst. Valrätten kan vara 23 år, den kan vara 21 år, 18 år, det kan vara vilken valrätt jag behagar. Och så inhämtar jag på detta sätt svenska folkets vilja. Detta är den rena, rama konsekvensen av den ståndpunkt, som utskottet här intager, en ståndpunkt, som jag icke tror skall stå sig länge.

Herr Hellberg: Herr talman! Jag har blivit uppmärksamgjord på ett förbiseende, som jag begått, då jag inte observerade, att det här gäller endast konstitutionsutskottets utlåtande nr 56 och inte, som jag trodde, att även dess utlåtande nr 38 samtidigt skulle behandlas utan detta senare kommer att föredragas särskilt för sig. Jag måste naturligtvis på grund därav uppskjuta det yrkande, jag gjorde nyss, till att gälla när utlåtandet nr 38 förekommer.

Eftersom jag fått ordet, skall jag emellertid be att få svara något på vad utskottets ärade vice ordförande nyss anförde.

Han ansåg, att det skulle vara avgjort, att även frågan om konsultativt referendum är av grundlags natur, därför att den hänvisats till konstitutionsutskottet. Ja, därpå vill jag blott svara, att han vet lika väl som vi andra, huru svävande gränserna äro mellan de olika utskottens befogenhetsområden; och han vet nog, huru de särskilt nu på sista tiden kommit att handlägga ärenden, som kanske rätteligen bort höra till annat utskott. Det är naturligtvis svårt att få utskottens sfärer att passa för precis alla möjliga frågor. Detta är bara en remissfråga. Det kan ju hända att den kunde gått till lagutskottet lika väl som till konstitutionsutskottet. Den saken kan enligt min mening inte tillmätas stor betydelse.

Så påstod min ärade vän också, att andra kammarens beslut faktiskt innebär ett ogillande. Jag skall då tillåta mig att ur herr Edéns anförande — det var han som framställde yrkandet i andra kammaren, vilket faktiskt avvek från det, som framställdes av herr Clason i första kammaren — få anförä följande: »Jag vill påpeka» — yttrade han — »att kammaren därmed inte i denna fråga gjort något uttalande alls.» Detta betonar han särskilt i slutet av sitt anförande.

Sedan försökte utskottets ärade vice ordförande också att driva utskottets uppfattning *in absurdum* genom att utmåla en s. k. önskeriksdag, som regeringen skulle kunna sammankalla. Ja, jag måste säga att som saken nu ligger, synes regeringen kunna göra

det, då andra kammaren inte alls uttalat sig om huruvida det är grundlagsenligt eller inte, och första kammaren då väl inte kan komma med något längre gående beslut än andra kammarens. Sålunda, om regeringen skulle vara nog omdömeslös att företa en sådan åtgärd, tror jag nog den kan göra det. Men man får väl utgå ifrån att inte vare sig riksdagen eller regeringen består av okynniga pojkar, som ta sig för allehanda besynnerliga streck, utan att de handla ansvarsmedvetet och förståndigt. Det finns för resten, så vitt jag förstår, inte det minsta hinder för, att regeringen kan ställa en viss fråga till varje kommun i landet, och det blir ju faktiskt liktydigt med en folkomröstning så att med de rättigheter, som regeringen alldeles obesträtt äger, kan den vidtaga åtgärder som inte alls något väsentligt skilja sig från dem det här gäller.

Ang. viss propositions-rägrän i första kammaren.

(Forts.)

Jag har velat begagna tillfället att säga detta, då efter vad som här anförts, det inte torde uppstå någon egentlig debatt angående utskottsutlåtandet nr 38.

Efter härmed slutad överläggning lades ifrågavarande memorial till handlingarna.

På grund av innehållet i konstitutionsutskottets nyss behandlade memorial nr 56 fortsattes nu överläggningen rörande konstitutionsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckta motioner angående folkomröstningsinstitutet, vilken överläggning den 12 nästlidne maj blivit, på sätt protokollet för sagda dag utvisade, förklarad vilande.

Ang. folkomröstningsinstitutet.

(Forts.)

Herr Clason: Under debatten i denna fråga förra gången uttrycktes en önskan om att yrkandena här skulle framställas i likhet med vad andra kammaren beslutat eller, rättare sagt, det uppgavs, att andra kammaren fattat ett beslut, som kammaren faktiskt icke hade fattat, och jag har anledning att tro, att detta inverkade på voteringen. Jag skall emellertid därför nu, med frånträdande av det yrkande jag framställt i reservationen, som i en detaljpunkt formellt skiljer sig från det yrkande, som andra kammaren antog, be att få upptaga det yrkande, som andra kammaren i själva verket biföll och som innebär, att å sidan 4 i motiveringen skola uteslutas de fem sista raderna: »ehuruväl denna» — — — etc. t. o. m. »statsmakternas rättigheter».

Jag ber således att få, dels såsom förut yrka bifall till klämman, vilken jag ju har understött, dels framställa nämnda yrkande ifråga om motiveringen, vilket överensstämmer med andra kammarens beslut.

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Med hänvisning till mitt yttrande, då detta ärende förra gången behandlades, den 12 maj, skall jag be att få yrka avslag på utskottets hemställan och den i ämnet väckta motionen.

Ang. folk-
omröstnings-
institutet.

(Forts.)

Herr Hellberg: Herr talman! Jag vidhåller naturligtvis det yrkande med avseende på motiveringen, som jag förut framställt.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Sedan kammaren nu är oförhindrad av formella hänsyn att uttala sin mening i själva sakfrågan, hoppas jag, att kammaren följer konstitutionsutskottet och godkänner utskottets hemställan i fråga om både klämman och motiveringen, och jag ber alltså att få yrka bifall därtill.

Herr Alexanderson: Med hänvisning till vad jag yttrade, då detta ärende senast förekom, anhåller jag däremot att få instämma i herr Clasons yrkande, att kammaren måtte fatta samma beslut även i avseende å motiveringen, som andra kammaren redan på yrkande av herr Edén med betydlig majoritet har fattat.

Mot tanken att lämna frågan angående det konsultativa referendum öppen har i dag under debatten av herr Hellberg anförts ett argument, som ju icke kan få vara avgörande, ifall man, såsom fallet är med mig och även med den nyssnämnda ledamoten av andra kammaren, anser, att konsultativt referendum för närvarande icke är väl överensstämmande med grundlagens anda. Herr Hellberg har nämligen påpekat, att det kan vara anledning att antaga, att det under den närmaste framtiden skulle komma att uppstå ett reallt behov att anlita ett dylikt institut. Man kan naturligtvis icke låta sig leda av en sådan önskan, ifall man, som jag, icke för närvarande finner sig kunna binda sig för den meningen, att detta konsultativa referendum verkligen står i överensstämmelse med vår nuvarande grundlags anda. Jag erinrar om att genom konstitutionsutskottets nyss föredragna memorial endast är med verkande kraft ifråga om propositionen i förevarande ärende fastslaget, att det icke må anses stridande *mot grundlags lydelse* att ställa jämväl en proposition även beträffande utskottets motivering oförändrad under proposition. Däremot har ju konstitutionsutskottet icke haft något uppdrag att yttra sig i den andra frågan, huruvida det kan anses vara väl överensstämmande med vår grundlags anda, att ett konsultativt referendum anordnas även utan att grundlagsändring först företages. Att så knappast torde vara förhållandet och att det i varje fall icke kan vara lämpligt, att riksdagen nu utan att hava fått tillfälle att mera grundligt genomtänka denna svåra och vittutseende fråga, binder sig i densamma — det är den ståndpunkt, som ligger bakom det av herr Edén framställda yrkandet beträffande motiveringen.

I själva den realfråga, som herr Hellberg nyss antydde, vill jag å andra sidan erinra om, att efter all möjlig sannolikhet komma vi att få andrakammarval även 1921, då de grundlagsändringar trätt i kraft, som helt och hållet omdana valmanskåren — med avseende å första kammaren är det ju redan i det vilande grundlagsförslaget stadgat, att nya val skola äga rum. Om man således till nästa år får färdigt ett förslag om införande av konsultativt referendum i vår rätt, är man i tillfälle att definitivt

antaga en dylik grundlagsändring redan 1921 och kan således för den fråga, man så önskar, anlita detta institut så snart som om två år. Vid sådant förhållande tror jag, att vore så mycket oriktigare att låta sådana reala hänsyn utöva inverkan på sin ståndpunkt i frågan.

På grund av vad jag nu anfört ber jag som sagt att få ansluta mig till herr Clasons yrkande.

Herr Reuterskiöld: Herr greve och talman! Jag har vid föregående tillfälle instämt i herr von Geijers avslagsyrkande och ber att få upprepa detta. Jag skulle emellertid nu vilja tillägga till vad jag då sade, att, även om kammaren nu bifaller konstitutionsutskottets motivering oförändrad, däri varken ligger eller kan ligga någon som helst autentisk eller för framtiden bindande tolkning.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag ber att gentemot herr Alexanderson, som nu erinrade om att konstitutionsutskottets nyss föredragna utlåtande ju icke gällde ett omdöme rörande vad som i detta fall sammanföll med grundlagens *anda* utan endast med dess *ordalydelse*, få påpeka, att samma konstitutionsutskott tidigare framställt det yrkande, som nu föreligger, och det yttrande i motiveringen, varom striden nu står. Och då det icke kan förutsättas, att konstitutionsutskottet framlägger ett förslag, som utskottet anser strida mot grundlagens *anda*, så förefaller det mig uppenbart, att någon tvekan om konstitutionsutskottets mening i detta avseende icke kan föreligga.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr Alexanderson: Det har naturligtvis aldrig varit min mening att bestrida, att konstitutionsutskottets majoritet för sin del har varit av den uppfattning, som herr Ekman nämnde. Riktigheten av denna uppfattning har emellertid som bekant under debatten i bägge kamrarna med en ganska ingående argumentering blivit bestridd, och framför allt har man från den kritiserande sidan påpekat att, så svår och invecklad som denna fråga verkligen är, finns det icke anledning att riksdagen eller någon av dess kamrar binder sig i saken. Så mycket mindre föreligger ju anledning härtill nu för denna kammare, som den ändå icke når några särskilda resultat därmed. Om första kammaren nu skulle följa herr Ekmans yrkande, blir det praktiska resultatet därav, som bekant, intet. Då andra kammaren strukit ifrågavarande passus, kommer densamma *i varje fall* att utgå ur riksdagsskrivelsen. Första kammaren komme således för sin del icke att nå något resultat; den har endast tagit på sitt ansvar att ha i oträngt mål tagit ståndpunkt på förhand i denna viktiga och svår-lösta statsrättsliga fråga, medan det dock enligt den föreslagna skrivelsens kläm just är meningen att hela problemet, inklusive denna fråga skall gå till utredning. Jag frågar, vilket som är det

Ang. folk-
omröstnings-
institutet.
(Fortis.)

mest logiska och naturliga — att kammaren intager den positionen att överlämna denna fråga åt den nu föreslagna utredningen, eller att kammaren på förhand uttalar sig i frågan, ehuru kammarens flesta ledamöter dock måste säga sig, att de ännu icke kunna ha någon på verkligt grundligt studium fotad, fast och säker mening i densamma. Jag undrar, huruvida det icke då är bättre, att kammaren överlämnar frågan åt den föreslagna utredningen.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan yrkats dels bifall till, dels avslag å samma hemställan ävensom att i avseende å motiveringen framstälts vissa yrkanden, till vilka herr talmannen ville återkomma efteråt, därest omständigheterna skulle sådant föranleda.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å utskottets hemställan; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 54.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets motivering skulle godkännas, dels ock, av herr Clason, att den nederst å sidan 4 förekommande del av motiveringen, som började med orden »ehuruväl denna» och slutade med orden »statsmakternas rättigheter», skulle uteslutas.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden samt förklarade sig finna propositionen på bifall till herr Clasons yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som i avseende å motiveringen i konstitutionsutskottets ut-

låtande nr 38 bifaller herr Clasons under överläggningen framställda yrkande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes utskottets motivering.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 39.

Ang. folk-
omröstnings-
institutet.
(Forts.)

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 40, i anledning av väckta motioner om upphävande av gällande legostadga för husbönder och tjänstehjon.

Om upphä-
vande av
tjänstehjons-
stadgan.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 2, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Sjölander* anhållit, att riksdagen måtte besluta att upphäva samtliga återstående bestämmelser i den nu gällande tjänstehjonsstadgan.

Därjämte hade utskottet till behandling förehaft två likaledes inom andra kammaren väckta motioner, nr 13, av herrar *Werner* och *Hansson* i Rättvik, samt nr 15, av herr *Sköld*, däri gjorts enahanda hemställan.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på återropade grunder hemställt, att riksdagen i anledning av motionerna nr 2, 13 och 15 i andra kammaren måtte besluta

A) att för sin del antaga följande

L a g

angående upphävande av vissa paragrafer i legostadgan för husbönder och tjänstehjon den 23 november 1833.

Härigenom förordnas, att 5 § andra stycket samt 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17 och 49 §§ i legostadgan för husbönder och tjänstehjon den 23 november 1833 skola upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1920. Där i legostadgan eller annan författning hänvisning förekommer till bestämmelse, som genom denna lag blivit upphävd, vare hänvisningen förfallen.

B) att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t snarast måtte för riksdagen framlägga förslag om avskaffande av

Om upphä-
vande av
tjänstehj-
ons-
stadgan.

(Forts.)

legostadgan för husbönder och tjänstehjon samt till en densamma ersättande, efter nutida förhållanden avpassad lagstiftning; samt

C) att förevarande motioner, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A) och B) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Linder, Sigfrid Hansson, Winberg, Carlsson* i Frosterud, *Hage, Hagman* i Stockholm och *Johansson* i Vittinge, vilka yrkat, att riksdagen för sin del måtte, med anledning av de i andra kammaren väckta motionerna nr 2, 13 och 15, besluta att upphäva legostadgan för husbönder och tjänstehjon den 23 november 1833.

Herr Hansson: Herr talman, mina herrar! Utskottet har i sitt utlåtande över de i det nu föreliggande ärendet väckta motionerna konstaterat, att det icke erfordras någon vidare motivering för kravet på legostadgans avskaffande. I detta uttalande instämma jag och mina medreservanter. Vi ha ej heller ansett det vara nödigt att till vår reservation foga någon motivering. Jag skall nu ej heller upptaga kammarens tid med att förelägga en mera utförlig sådan, utan endast i all korthet angiva de skäl, som varit bestämmande för oss, då vi yrkat bifall till motionerna, och samtidigt något uppehålla mig vid utskottets förslag.

Att 1833 års legostadga, trots att den av alla utdömts såsom icke överensstämmande med modern rättsuppfattning, kunnat äga bestånd ända till våra dagar, har naturligtvis inte enbart sin förklaring i den konservatism, som varit så betecknande för det svenska lagstiftningsarbetet. Förklaringen torde väl snarare vara att söka däri, att stadgan haft en viss betydelse som *avtalslag*. I detta avseende torde den dock, särskilt under det senaste decenniet, förlorat det mesta av sitt existensberättigande. Man kan utan överdrift och utan risk att bli emotsagd fastslå, att 1833 års legostadga *även i det stympade skick, vari den numera befinner sig*, icke i något avseende motsvarar de fordringar, som kunna ställas på en lagstiftning, vars uppgift skall vara att reglera förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare. En av motionärerna, herr Sköld, anmärker riktigt, att »det är en förgången tids råa och primitiva åskådningar, som leva kvar här». Och jag tror, att envar måste instämma med honom, när han yttrar: »Det är någonting absurt att tänka, att det just är dessa bestämmelser, som skulle bibehålla ett patriarkaliskt förhållande mellan husbonde och tjänare. Så mycket torde stå klart för var och en, som tagit del av legostadgan, att om husbönderna i allmänhet försökt tillämpa den, så hade det inte blivit något förhållande alls, ty då hade nog en sådan husbonde blivit tämligen utan tjänare.»

Ja, det torde verkligen förhålla sig så, att denna ålderstigna s. k. avtalslag är så skröplig, att den måste anses ha överlevat sig själv. Många av bestämmelserna i densamma kunna helt enkelt icke tillämpas med någon större utsikt till framgång för den.

som dristar sig att göra ett försök. Detta torde i viss mån kunna sägas t. o. m. om de bestämmelser, vilka motståndarna till kravet på stadgans upphävande synas tillmäta den största betydelsen, nämligen bestämmelserna om vräkningsförfarandet.

Om upphävande av § tjänstehjónsstadgan.

(Forts.)

Det skulle därför kanske kunna anses vara tämligen likgiltigt, om legostadgan finge bestå eller icke. Som ett monument över en medeltida rättsuppfattning och som ett vittnesbörd om sena tiders frisinne och dess pietet mot gamla sociala fördomar skulle den måhända pryda sin plats i Sveriges rikets lag.

Trots dess betydelselöshet i stort sett ur *praktisk* lagstiftningssynpunkt, måste man emellertid vända sig mot densamma. För tusenden svenska medborgare utgör den *en utmaning, som ingen fri man eller kvinna kan finna sig i*. För dem, som för sin utkomst äro hänvisade till de arbetsområden, för vilka denna stadga är avsedd, innebära bestämmelserna i densamma en kränkning av deras medborgarkänsla. Vilken fri man och kvinna med självaktning vill godvilligt finna sig i att vara inrangerad under en lag, som icke blott betecknar dem som »hjon», utan även ställer dem på ungefär samma plan som »hjonerna» stodo för hundra år och ännu längre sedan? Och är det egentligen så underligt och orimligt, att de tusentals män och kvinnor, som ställts under denna stadga, reagera och fordra att bli kvitt en gammal, för deras rättskänsla och ambition kränkande lagstiftning?

Utskottet har, ställt inför denna fråga, naturligtvis icke kunnat annat än medgiva, att legostadgan illa motsvarar vår tids rättsuppfattning. Men det har icke velat taga *konsekvenserna* av ett sådant medgivande. I varje fall inte fullt ut. Utskottets majoritet har nöjt sig med en kompromiss — en av de menlösaste bland menlösa. Det har visserligen i utlåtandet givits en antydning om innehållet i de paragrafer, som enligt utskottets förslag skola avlägsnas ur stadgan, men jag skall likväl tillåta mig att i korthet ytterligare belysa den märkliga reform, som nu föreslås.

Äntligen, anno 1920, föreslås upphävandet av bestämmelsen om rätt för husbonde att använda sig av prygelstraff, eller, som det mera hänsynsfullt heter, »måtlig husaga». Jag är alldeles övertygad om, att riksdagen utan vidare diskussion skall tillmötesgå utskottet på denna punkt och därmed medverka till genomförandet av en reform, som en av bondeståndets ledamöter redan år 1848 ansåg sig kunna föreslå. Ingen skall med fog kunna påstå, att riksdagen i så fall förhastat sig!

Om de bestämmelser i 10 §, vilka enligt utskottets förslag ävenledes skola utrangeras, torde intet annat vara att säga, än att de för länge sedan förlorat sitt underlag. Förutsättningen för densamma är uppenbart, att ett patriarkaliskt förhållande skall vara rådande mellan husbonde och tjänare, men var finnes ett sådant nu för tiden? De karakterisera i varje fall stadgan som en undantagslagstiftning av den beskaffenhet, att den svårligen kan praktiskt tillämpas.

Ungefär på samma sätt förhåller det sig med bestämmelserna

Om upphä-
vande av
tjänstehjons-
stadgan.
(Forts.)

i t. ex. 15, 16, 17 och 49 §§. För att bevisa detta torde inga längre utläggningar tarvas. Det kan vara nog med några citat. 15 § talar om varning och eventuellt vräkning med åtföljande förlust av inestående lön, därest »tjänstehjon visar sig oförnöjt med husmanskost eller på varjehanda sätt förklenar husbonde eller matmoder». Med »tjänstehjon, som under förbuden tid anträffas å krogar, källare eller näringsställen, eller som, utan husbondes lov, begiver sig ur dess hus, eller utöver erhållet tillstånd sin hemkomst fördröjer eller över natten borta är» kan — enligt 16 § — förfaras på samma sätt. En ännu mera barock och, jag vågar påstå, ännu mera omöjlig bestämmelse att tillämpa i vår tid är följande, som återfinnes i § 17: »Ej må tjänstehjon utan husbondes lov förvara sin kista med kläder eller annat, som det till sitt dagliga bruk behöver, å annat ställe än där det tjänar». Jag betvivlar också, att någon husbonde skulle komma på den idén att mot sin tjänares vilja försöka tillämpa bestämmelsen i 49 §, som säger: »Flyttar husbonde från orten till annat ställe inom riket, vare tjänstehjon skyldigt husbonde åtfölja och tjänstetiden uttjäna, om husbonde så fordrar . . .»

Med det nu anförda torde bevis ha lämnats för påståendet, att den av utskottet förordade åtgärden endast är ett lappverk, som omöjligen kan tillfredsställa dem, vilka kräva *en verklig reform* på detta område. Utskottet synes självt vara på det klara härmed. Det medger oförbehållsamt, att legostadgan är föråldrad och illa motsvarar tidens krav. Att utskottet likväl försöker göra gällande, att opinionen för stadgans avskaffande kommer att i stort sett sakna saklig grund, därest riksdagen nu beslutar stryka en del av de mest meningslösa bestämmelserna, torde väl få betraktas mera som uttryck för en from önskan än som en på verklig övertygelse grundad uppfattning. Den sakliga grunden för en sådan opinion lär inte vara svår att upptäcka, så länge t. ex. 5 § kvarstår i stadgan. Ty så länge den paragrafen finnes, står tjänaren i en sådan undantagsställning, som en fri medborgare i ett fritt land icke gärna kan godkänna eller finna sig i. Utskottet torde väl också vid närmare eftertanke icke kunna undgå att finna, att den föreslagna åtgärden har mycket litet släktskap med en verklig reform. Med sitt förslag kan utskottet icke ens berömma sig av att ha uppfyllt det önskemål, som prosten Dillner gjorde sig till förespråkare för i prästeståndet så tidigt som år 1828, då han anförde, att »omberörda stadga, genom redaction, borde bliva till innehåll så tydlig som lilla catechesen, eller ock tydligare, efter den förra rör ämnen, som ligga oss närmare».

Det verkliga skälet för, att utskottet icke velat taga konsekvenserna av sitt fördömande av legostadgan, är väl också, att man önskar bibehålla åtminstone några rester av densamma *i syfte att använda dem som bytesmedel för att få fram en ny lagstiftning på detta område*. Detta framgår av såväl utskottets motivering som av yrkandet under punkten B.

Vi reseranter hålla däremot före, att denna urmodiga, för en

stor del av arbetarklassen kränkande lagstiftning *bör avskaffas omedelbart* och att frågan därom icke på något sätt bör sammankopplas med frågan om en eventuell avtals- och arbetarskyddslagstiftning, avseende särskilt jordbruket. Vi ansluta oss härvidlag i allt väsentligt till vad motionären, herr Sköld, anfört, och till de synpunkter, vilka framfördes av reservanterna inom andra kamarens fjärde tillfälliga utskott vid 1918 års lagtima riksdag.

Om upphä-
vande av
tjänstchjorn-
stadgan.

(Forts.)

Såväl motionären som ifrågavarande reservanter ha pekat på det faktum, att lantarbetarna numera i likhet med industriarbetarna samla sig i fackföreningar och sträva efter att få sina arbetsvillkor reglerade genom *fria överenskommelser* med arbetsgivarna *i enlighet med kollektivavtalsprincipen*. Därmed är den enda naturliga utvecklingen på detta område angiven, och en ny lagstiftning torde, om en sådan skulle befinnas ändamålsenlig, komma att taga sikte på densamma.

Denna uppfattning delades som bekant också av föredragande departementschefen, då riksdagsskrivelsen av år 1918 anmäldes i statsrådet.

Utskottet har visserligen icke ansett sig kunna godkänna departementschefens uppfattning och förmenar, att den stora, svår lösta avtalslagstiftningsfrågan icke torde »behöva verka hindrande på utredningen angående legostadgans ersättande med bestämmelser, upptagande en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform». Några anvisningar på, hur en sådan »efter tidsförhållandena avpassad avtalsform» skall se ut, har utskottet emellertid, så vitt jag kunnat finna, *icke varit i stånd att lämna*. Jag är också övertygad om, att utskottet skulle, därest det gjort ett försök i den riktningen, knappast ha kunnat undgå att komma till det resultatet, *att kollektivavtalsformen är den efter tidsförhållandena bäst avpassade*. Därmed skulle också ha följt, att utskottet hade blivit nödsakat att erkänna riktigheten av departementschefens uppfattning.

Då sålunda enligt min uppfattning den av utskottet anvisade vägen icke skall komma att leda till ett positivt resultat, och då jag anser, att alla skäl tala för ett bifall till kravet på den gamla rättskänslan stötande och i praktiken föga tillämpliga legostadgans upphävande, anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr von Koch: Herr talman! Även den, som lyssnade uppmärksamt till den föregående ärade talarens anförande, kanske icke fullt fick klart för sig, vad utskottets förslag innebär. Jag vill därför påpeka, att de paragrafer, som den ärade talaren citerade, och som han med rätta kritiserade, föreslår utskottet skola omedelbart strykas ur legostadgan. Vidare föreslår utskottet, att riksdagen skall skriva till Kungl. Maj:t och begära, att legostadgan skall avskaffas snarast möjligt, och att den skall ersättas med en efter nuvarande förhållanden avpassad lagstiftning.

Jag tror väl, att ingen egentligen kan uppträda och försvara den nuvarande legostadgan. Det har icke heller utskottet gjort.

Om upphä-
vande av
tjänstehjons-
stadgan.
(Forts.)

Utskottet har tydligt och klart sagt ifrån, att den är föråldrad och måste bort, och utskottet har, som jag nyss nämnde, även föreslagit en skrivelse i den riktningen. Om man sålunda är enig i detta avseende, kan man å andra sidan, tror jag, bestämt ställa sig på den ståndpunkten, att det skulle vara oriktigt att nu utan vidare slopa denna legostadga och icke få något annat i stället. Jag skall helt kort söka motivera min syn på denna fråga.

Förhållandet är enligt min tanke det, att inom jordbruksyrket fordras det någon form av avtalslagstiftning. Det fordras såväl för arbetsgivarnas räkning som för arbetarnas. För arbetsgivarens, för jordbrukarens räkning fordras det därför, att den verksamhet, som jordbrukaren utövar, är av alldeles speciell karaktär. Jag behöver endast antyda, att det gäller för jordbrukaren att vårda kreatur av olika slag under hela året, det gäller att odla växter och sköta dem under hela året och sedermera bärga desamma vid skördetiden. Det är därför för jordbrukaren av alldeles särskilt intresse, att försäkra sig om arbetskraft året runt. För arbetarnas räkning vill jag också påstå, att en form av avtalslagstiftning är behöfvig. Det är ingenting förklenande, när jag påstår ifråga om lantarbetarna, att de ännu icke fått den organisation utvecklad, som exempelvis industriarbetarna redan ha förskaffat sig. Det är bekant för alla dem, som ha praktisk erfarenhet inom jordbrukets område, att dessa lantarbetare ofta ingå avtal på mycket lösa grunder, ofta utan några som helst bestämmelser. Man är mångenstädes icke van vid avtalsförhållanden, kollektivavtal o. d., och detta gäller på alla de platser, där lantarbetarrörelsen med kollektivavtal icke vunnit insteg i större utsträckning. Jag vill därför påstå, att för dessa grupper av lantarbetare, som ännu icke kommit fram till kollektivavtal, verkar legostadgan som skyddslagstiftning i olika avseenden. Den skyddar i själva verket från övergrepp från arbetsgivarens sida. Jag har själv vid flera tillfällen fått besök av arbetare, som klagat över åtgärder från arbetsgivarens sida i olika riktningar, och de ha då angivit, att legostadgan lägger hinder i vägen för den eller den åtgärden. De ha således själva åberopat legostadgan till skydd mot dessa missbruk, och jag tror icke det finnes giltig anledning underskatta det skydd, som denna stadga ännu lämnar arbetarna i vissa avseenden. Jag vill exempelvis erinra om § 6, där arbetaren tillförsäkras, i händelse av sjukdom, under hela sjukdomstiden full lön med avdrag för läkarvård och medicin, och jag vill även erinra om en annan bestämmelse, att arbetsgivaren icke är berättigad att förskjuta tjänstehjon, som under visst antal år tjänat honom.

Jag tager mig även anledning att påminna om en annan sak, att upphävande av tjänstehjonsstadgan skulle medföra vissa olägenheter för det allmänna. Det ingår i den nya fattigvårdslagstiftningens § 4 en bestämmelse så avfattad, att husbonde har skyldighet att lämna vård och underhåll endast i den mån det i särskild författning därom är stadgat. Om nu tjänstehjonsstadgan bortfaller, kan icke en husbonde åläggas att ansvara för detta gent-

emot det allmänna. Jag har dessutom den uppfattningen, att det icke nu skulle vara svårt att enas om de reformer utskottet föreslår, d. v. s. att utan vidare stryka de i åtskilliga avseenden olämpliga bestämmelser, som finnas i legostadgan, så att denna hädanefter sålunda bara komme att bestå av bestämmelserna om avtals-tid m. m. dylikt, och för övrigt begära att Kungl. Maj:t så snart som möjligt måtte framlägga förslag till en modern avtalslagstiftning, på detta område. Jag tror, att om man ser saken på detta sätt, har utskottet verkligen skäl för sitt förslag. Jag tror icke, att om vi gå den vägen, man skall finna något egentligen hållbart skäl för påståendet, att legostadgan innebär något tryck på eller utgör något slags slaverikontrakt gent emot arbetarna. Jag får därför, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Om upphävande av tjänstehjonsstadgan.
(Forts.)

Herr Winberg: Herr talman! Jag skall icke bli mångordig i denna fråga bland annat av det skälet, att det måste kännas något beklämmande, att vi så sent som år 1920 fortfarande få lov att behandla frågan om en dylik lagstiftnings fortvaro eller icke, och ännu mer beklämmande är det, att man icke ens nu kan komma till enighet om, att denna lagstiftning borde hava spelat ut sin roll. Emellertid, då det nu är så, kan man i alla fall icke med tystnad låta detta ärendes behandling gå sig förbi. Det är synnerligen betecknande för det svenska reformarbetets gång, att vi härvidlag icke kommit längre, liksom det ock är belysande för svensk parlamentarism, att utskottet först förklarar, att det icke råder delade meningar därom, att den författning, som benämnes tjänstehjonsstadgan är uråldrig, sedan den varit i gällande kraft i nära 90 år, och därvidlag behöver icke alls framläggas någon motivering. Men efter denna början kommer utskottet i alla fall till det resultatet, att man icke skall taga bort samma stadga, utan man skall gå den gyllene medelvägen och plocka bort åtskilliga paragrafer, men för övrigt låta den stå kvar, och så skall det begäras utredning. Den föregående talaren erinrade om, att åtskilliga av de paragrafer, som den förste talaren hänvisade till, föreslås att gå ut. Det är alldeles riktigt. Men jag tror, att om den föregående talaren ville titta på en del paragrafer, som fortfarande komme att stå kvar, så skulle det bli intressant att höra om han verkligen finner dem tidsenliga. Jag vill fästa uppmärksamheten på paragraf 33, som innehåller, att tjänstehjon icke äger rätt att utan husbondes medgivande utbekomma någon del av lönen, innan tiden är uttjänt och »han reda för sig gjort». Om någon tager tjänst för ett år, skulle han således icke ha rätt att utbekomma ett enda öre förrän året är till ända. Jag måste starkt draga i tvivelsmål, om ens herr von Koch anser, att sådana bestämmelser äro tillämpliga för närvarande, eller att det är någon som helst reson i att tillämpa sådant. Redan detta exempel visar, att det icke är tillräckligt att plocka ut de paragrafer utskottet föreslår, ty hela denna stadga är sådan, att man icke kan refor-

Om upphävande av tjänstehjonsstadgan.
(Forts.)

mera den. Det är med den såsom med åtskilliga institutioner: Den kan icke reformeras, den kan blott avskaffas.

Jag vill nu säga ett ord till lantmannarepresentanterna och övriga i denna församling, som i särskild grad anse sig företräda landsortens intressen. Tycker ni verkligen att det är lämpligt, att lantarbetarna och alla som äro i tjänares ställning, fortfarande skola hava detta pariasmärke sig påtryckt, som denna tjänstehjonsstadga ovillkorligen utgör för dem, som skola efterleva densamma? Man talar om avfolkningen på landsbygden. Jag undrar, om icke den efterblivna lagstiftningen i mycket stor utsträckning spelar en roll i avseende å denna avfolkning. Ty så länge man så pregnant som här sker ställer denna arbetarbefolkning på ett lägre plan och påtrycker dem ett pariasmärke, är det alldeles klart, att arbetarna skola söka sig från landet. Under sådana förhållanden kan jag icke dela den åsikten, att det skulle vara till nytta vare sig för arbetarna eller arbetsgivarna, att denna kvarleva från 90 år tillbaka, fortfarande hålles vid gällande kraft. Jag tror att herrarnas omsorg om vad som bör komma i stället för denna stadga är något överdriven. Den saken ordnar sig alldeles säkert av sig själv. Det förhåller sig nog så, att detta är lagbestämmelser, som ingen människa efterlever. Men det är farligt att låta dylika lagbestämmelser stå kvar, trots att ingen människa fäster sig vid dem. Det är en lagstiftande församlings skyldighet att följa med sin tid, och när man låter bestämmelser stå kvar, som ingen vidare fäster sig vid, då fyller man icke sin uppgift, och då kommer den lagstiftande församling, som icke gör det, att efterträdas av någonting annat. Såsom fackföreningsman kan jag med jämmod finna mig i om riksdagen fortfarande förklarar sig inkompetent att följa med tiden och ställa lagstiftningen i förhållande till tidens krav, ty om den erkänner denna sin inkompetens, så kommer det säkerligen att bli andra organ, andra krafter, som komma att taga hand om den uppgiften. Det har jag heller ingenting emot. Men jag tycker det är märkvärdigt, att riksdagen icke skall förstå sin skyldighet såsom lagstiftande församling, och följa med utvecklingen, så att den icke en vacker dag blir satt ur spelet och andra krafter taga hand om det, som riksdagen ej gått i land med.

Med hänsyn till min uppfattning i denna sak och alldeles särskilt med hänsyn till att hela tjänstehjonsstadgan egentligen är att betrakta som ett andligt museiföremål på lagstiftningens område, som det skulle vara lämpligt att tala om så litet som möjligt och begrava i stillhet, nödgas jag, herr talman, yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till herr Sigfrid Hanssons m. fl. reservation.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr vice talman! Vi känna alla till de kraftiga jämmerrop, som höjts över flykten från landsbygden. Lantbrukarna i synnerhet hava ju själva så ofta klagat över, att arbetskraften drager sig till städerna, och i städerna har man alltid svarat: Försök att skapa sociala förhållanden, så trivas arbe-

tarna även på landet. Låt icke arbetarna bo under samma tak som boskapen, låt dem få bostäder, där de verkligen kunna känna sig som människor. Giv dem en människovärdig behandling, så stanna de nog därute. Dessa påminnelser ha haft sin goda inverkan på landsbygden. Vi träffa icke samma förhållanden numera, som vi träffade i de gamla tiderna. Detta gör, att lantarbetarna liksom andra börjar få det något bättre, även om de fortfarande stå efter stadsarbetarna. Nu gäller det att här taga ytterligare ett steg för lantarbetarna. Men detta uttryck »tjänstehjon», är det icke något nedsättande i det? Skulle vi icke kunna taga bort det och låta arbetarna och tjänarna därute åtminstone få betrakta sig precis såsom alla andra? Det svaras: Vi tillämpa icke denna tjänstehjonsstadga längre; den finnes visserligen på papperet, men i det praktiska livet tillämpas den icke, Jag erkänner detta, men varför icke då taga bort det hela. Då säga herrarna: Vi behöva den för att ha det datum, då arbetarna skola börja och sluta sin anställning. Tro verkligen herrarna att det är nödvändigt att för den skull behålla tjänstehjonsstadgan? Jag tror det icke. Jag tror, att det datum, då en arbetare ute på landsbygden börjar sin anställning och slutar densamma, är så pass inrotad, att vanan att rätta sig därefter icke upphör, även om tjänstehjonsstadgan avskaffas. Jag anser därför, att det bör vara alldeles tillräckligt med en friare överenskommelse. Låt oss alltså avskaffa tjänstehjonsstadgan. Nu säger visserligen herr von Koch: Vi hava ännu icke något att sätta i stället, vi vilja visserligen icke hava tjänstehjonsstadgan kvar, men vi hava icke något annat att sätta i stället. Är det då nödvändigt att skaffa något annat i stället? Är det icke bättre att låta det praktiska livet dana de avtal, som äro behöfliga för arbetsgivarna och arbetarna på landet? Äro vi kvalificerade och kapabla att skapa en lagstiftning, som ännu icke vuxit fram ur det praktiska livet? Kunna vi icke då komma till den punkt, där tjänstehjonsstadgan nu står? Vi kunna lätteligen komma att skapa en avtalslag för landsbygden, som icke passar densamma. Låt landsbygden leva under den fria avtalsrörelsen. När denna rörelse vunnit den mognad och den form, som man anser lämplig, kunna vi kanske börja reflektera på att utforma en avtalslag för landsbygden. Till dess skulle jag tillråda, att vi utan vidare kasta bort denna föråldrade tjänstehjonsstadga och i stället låta det praktiska livet ge form åt de avtal, som äro behöfliga. Jag yrkar således bifall till den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr von Sydow: Alla som deltagit i utskottets arbete, och alla som i dag talat i kammaren hava konstaterat, att full enighet råder därom, att tjänstehjonsstadgan innehåller bestämmelser, som äro föråldrade och icke gärna kunna tillämpas. Jag ber få erinra herrarna därom, att i själva verket det pågått ett omfattande och värdefullt arbete för reformering av denna stadga. I början av 1900-talet tillsattes en kommitté för utarbetande av för-

*Om upphä-
vande av
tjänstehjon-
stadgan.
(Forts.)*

Om upphävande av tjänstehjonsstadgan.
(Forts.)

slag till lag om rättsförhållandet mellan arbetsgivare och arbetare. I uppdraget ansågs icke ingå att upprätta förslag till lag om kollektiva avtal, utan inskränktes att avse förslag till lag om enskilda arbetsavtal och reformering av tjänstehjonsstadgan. Ett förslag till detta senare avgavs och det innehåller åtskilliga värdefulla och moderna bestämmelser. Emellertid blev detta förslag aldrig framlagt till riksdagens prövning. Sedermera tillsattes 1907 den stora s. k. avtalskommittén, i vars uppdrag det ingick att utarbeta ett förslag till fullständigt ordnande av rättsförhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, alltså angående kollektiva avtal, enskilda avtal och ny tjänstehjonsstadga. Jag var medlem av denna kommitté, och vi började vårt arbete, genomgingo fullständigt den gällande tjänstehjonsstadgan och diskuterade de förändringar, som voro behöfliga i densamma. Vi hunno dock aldrig att framlägga förslag till ny stadga, emedan kommittén av skäl, som herrarna känna till, upplöstes 1909, och då var förslaget ännu icke färdigt. Lagtexten var icke utarbetad till den författning, som vi hade tänkt oss skulle träda i stället för tjänstehjonsstadgan, men åtskilliga förarbeten voro gjorda. Nu är frågan: Skall man helt och hållet upphäva tjänstehjonsstadgan utan att sätta något annat i stället eller fortsätta på den väg, man inslagit, och söka åstadkomma en reformerad författning i detta ämne? Den siste ärade talaren har sagt, att man i själva verket icke behöver någon författning; man reder sig ändå. Jag fäster herrarnas uppmärksamhet därpå, att det icke finnes någon del av vårt rättssystem, där man så är i saknad av lagbestämmelser, som beträffande förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, och knappast någon del därav, där man är mera i behov av sådana. Det finns icke några bestämmelser angående kollektiva avtal och knappast några angående enskilda arbetsavtal. Taga vi bort lagbestämmelserna angående förhållandet mellan husbonde och tjänare, blir det en fullkomlig tabula rasa i detta avseende, en stor gapande lucka i rättssystemet, som icke borde få förekomma i en modern stat. För övrigt instämmer jag med herr von Koch, att huru föräldrad tjänstehjonsstadgan än är, innehåller den åtskilliga bestämmelser, som äro värdefulla, icke minst för arbetarna. Jag måste även säga, att den redogörelse som åtskilliga talare givit av tjänstehjonsstadgans innehåll, icke är fullkomligt riktig och inte heller opartisk. En talare yttrade sig t. ex., såsom om bestämmelsen angående husagan oförändrad skulle kvarstå, vilket vi ju alla veta icke är fallet utom för minderåriga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen

på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

*Om upphä-
vande av
tjänstehjons-
stadgan.
(Forts.)*

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 40, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 31.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckt motion angående försättande ur gällande kraft av förordningen den 22 december 1898 om upphävande av rekognitionshemmans oskiljaktighet från de bruk, varunder de lyda, m. m.

*Om återfö-
rande till
kronan av re-
kognitionshemman m.m.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion nr 197, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Eriksson* i Grängesberg hemställt, att riksdagen för sin del måtte besluta, det Kungl. Maj:ts förordning av den 22 december 1898 om upphävande av rekognitionsskogshemmanens oskiljaktighet från de bruk, varunder de lyda, måtte upphöra att gälla, samt att riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om framläggande för riksdagen snarast möjligt av förslag till åtgärder i syfte att till kronans fria disposition återföra rekognitionsskogshemman, gruvskogar och andra naturvärden, som av kronan upplåtits till olika industriföretags stödande.

Utskottet, som från kammarkollegium införskaffat yttrande i ärendet, hade i nu föreliggande utlåtande anført:

»Då kammarkollegium för sin del ej haft något att erinra mot en förutskattningsslös utredning rörande återförandet till kronan av rekognitionshemman och till bergshanteringens understöd anslagna skogar, har utskottet ansett sig kunna på så sätt tillmötesgå motionärens yrkande, att utskottet hemställer, att riksdagen i anledning av motionen II: 197 i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning snarast möjligt, huruvida åtgärder böra vidtagas för att till kronan återföra rekognitionshemman och till bergshanteringens under-

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.

(Forts.)

stöd anslagna skogar samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Greve Lagerbjelke: Herr vice talman! Utskottets hemställan förefaller mycket betänklig och dess förhållande till motive- ringen så egendomlig, att jag ansett mig böra begära ordet.

I sin motivering har utskottet uteslutande grundat sig på det av kammarkollegium avgivna utlåtandet. Går man till detta finner man, att kollegium börjar med att bestämt uttala, att det på- yrkade och begärda återförandet under kronans fria dispositions- rätt av rekognitions-hemmanen uppenbarligen skulle vara ett direkt ingripande i bestående enskild rätt. Vidare säger kollegium, att dels de ifrågasatta åtgärderna komme att framstå såsom uppenbara rättskränkningar och dels skulle den nya lagstiftningen ha till- bakaverkande kraft, och till sist heter det: »Det är enligt kollegii mening sålunda uppenbart, att ett återförande tvångsvis till kro- nans fria disposition av rekognitions-hemman i största omfattning skulle komma att kännbart träffa i god tro varande tredje man.» Vidare skulle föreslagna åtgärder nedsätta förtroendet för rätts- ordningen och åstadkomma rubbning i fastighetskrediten. Ovanpå dessa synnerligen kraftiga skäl gör emellertid kammarkollegium ett stort salto mortale och vänder sig mot 1897 års domar, vilka, såsom bekant, äro anledning till nu gällande lagstiftning. Genom dessa domar ogillade, såsom bekant, högsta domstolen å kronans vägnar förd talan om återvinning av rekognitions-hemman. Sedan gör kammarkollegium det ganska egendomliga uttalandet, att enligt kammarkollegii mening råder den i och för sig icke oriktiga före- ställningen, att genom dessa domar den materiella rätten blivit lidande till förmån för den formella. Såvitt jag förstår, är detta direkt kväljande av högsta domstolens domar. Och så slutar kol- legium med att det icke har något att erinra mot en utredning för utrönande av möjligheten och lämpligheten av sådana åtgärder. Vad kammarkollegium till sist anført såsom skäl för utredningen torde näppeligen vara så kraftigt och talande som de skäl, kam- markollegium anført förut och synes mig icke kunna tillmätas någon som helst kraft, utan tillåter jag mig, herr talman, att yrka avslag på såväl i ärendet väckta motioner som utskottets hem- ställan.

Friherre Fleming: Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i den föregående ärade talarens yttrande, men jag vill påpeka några saker i utlåtandet som också förefalla mig synner- ligen betänkliga.

I utskottets utlåtande finnes icke någon motivering utom den, som avgivits dels i motionen och dels uti kammarkollegii yttrande. Om man läser vad motionen innehåller, står det på första sidan i betänkandet: »Enligt min uppfattning är det en trängande ange- lägenhet, att staten med kraftig hand återför till samhället de väldiga naturvärden, som frånrocats kronans», och vidare: »Pro-

cesserna om de norrländska vattenfallen och om rekognitionsskoggarna, där kronan mot allt sunt förnuft blivit tappande part, kräva en korrigerings genom ny lagstiftning. Detta jänte kammarkollegii yttrande angående de laga kraftvunna domarna äro ganska märkliga saker, som jag tycker icke borde få stå oemotsagda. Nu är det märkvärdigt, att vad kammarkollegium i sin motivering begär, är en utredning, icke för att gå motionären till mötes utan för att få frågan bragt ur världen och övertyga folket om, att det är omöjligt att här vidtaga sådana åtgärder, som motionären föreslår. Det är en märkvärdig form för motiveringen till en begäran om utredning, och om kammarkollegium haft denna utgång klar för sig, är jag fullkomligt övertygad om, att det icke gjort denna kullerbyttan till slut. Vad blir följden av en sådan utredning? Jo, följden blir ungefär den, som jag många gånger förut i kammaren framhållit, att, såsom kammarkollegium säger, det kommer att nedsätta förtroendet för rättsordningen. Begär riksdagen utredning, kommer den alldeles givet att hava en sådan följd för rättsordningen, ty kan man icke lita på laga kraftvunna domar, utan sådana kunna upphävas genom ett riksdagens beslut och skall det här företagas en reduktion, så är det alldeles slut med rättssäkerheten. En annan sak är, om det skulle beslutas en ny reduktion. Det ligger ock en antydning om något sådant i motionen, men jag undrar, om en sådan reduktion skulle ha samma värde som den förra reduktionen som man talat så mycket om. Då bestodo statens inkomster huvudsakligen i vad som inflöt från statens egendomar och man hade icke det skattesystem, som nu finnes, men jag undrar, om vid en ny reduktion olägenheterna med den genom dessa åtgärder ruinerade skattdragande allmänheten skulle uppvägas genom fördelarna av densamma. Jag tycker icke, att staten visat sig så skicklig att sköta sina affärer, att man skulle finna en sådan åtgärd särdeles önskvärd.

Men då jag säger, att man sålunda kommer att nedsätta förtroendet för rättsordningen, följer därav också, att man kommer att hämma utvecklingen under utredningsperioden. Jag skall taga ett exempel, som belyser det. Vid vattenkraftföreningens årsmöte för några dagar sedan fick man en redogörelse för ett vattenfall, Lanforsen, som för några år sedan inköptes av ett större järnverk, — ett verk som huvudsakligen exporterar sina varor —, och det upplystes, att på grund av kronans förda processer angående vattenfallet har detta verk förlorat åtminstone tio miljoner kronor. Det var nämligen så, att efter inköpet väcktes återgångstalan från Kungl. Maj:t och kronan, och den process, som uppstod, var till ganska stor del beroende på, att vattenfallet delvis var beläget på ett rekognitionshemmans område. Således om staten begär utredning, kommer man att säga: Skall man nu börja på att processa igen? Skola vi icke kunna lita på domstolarnas utslag och särskilt på en dom, som högsta domstolen fällde så sent som 1918? Följden bleve, att vattenfallet fortfarande finge ligga outnyttjat och då räcker det knappast till med tio miljonerna såsom förlustsiffra, ty efter

Om återförande till kronan av rekognitionshemman m.m.
(Forts.)

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.
(Forts.)

vad jag hört senast i dag, gick kostnadsförslaget för vattenfallets utbyggande före processens början upp till sju å åtta miljoner kronor, men nu beräknas kostnaden till 23 miljoner. Det är således en förlust av 15 miljoner kronor, som genom denna statens process, där staten förlorade, förorsakats ifrågavarande järnverk förutom all den tid varunder vattenfallet icke varit utbyggt. Om nu en utredning, såsom här begärdes, kommer till stånd, skulle vattenfallet fortfarande icke utbyggas, och jag hemställer till herrarna, om det kan anses klokt att i en tid, då vi sträva efter att ersätta kolbränslet här i landet med kraft ur vattenfallen, gå så tillväga.

Jag vill icke ingå på en utförligare analys härav; jag vill bara framhålla, att kommer en utredning till stånd, kommer den givetvis att verka så, att den hämmar den utveckling, som man annars kan hoppas skall komma inom rimlig tid. Och kommer utredningen till stånd, — kanhända kommer den till stånd vilket beslut första kammaren än fattar — så ville jag åtminstone hava till protokollet framfört min begäran, att utredningen sker så fort som möjligt, så att kammarkollegii önskan måtte uppfyllas, att denna fråga måtte så snart som möjligt bringas ur världen.

Jag ber att få instämma i föregående talares yrkande om avslag.

Herr von Sydow: Herr greve och talman, mina herrar! I sak, d. v. s. beträffande den rätt som tillkommer nuvarande ägare av dessa rekognitions-hemman, instämmer jag fullkomligt med vad greve Lagerbjelke och friherre Fleming uttalat. Ifall jag ändå gått med på den kompromiss, som utskottets förslag innebär, har det skett av den anledning, att jag är fullkomligt övertygad om, att den utredning, som ifrågasatts, icke kan lända till förfång för innehavarna av rekognitions-hemmanen, utan i flera avseenden kommer att vara till gagn för dem. De nuvarande ägarna till rekognitions-hemman kunna åberopa de bästa tänkbara rättstitlar till förmån för sina fång. Många av dem kunna åberopa Kungl. Maj:ts domar, i det väsentligen talan varit väckt från kronans sida om återvinning till kronan av deras hemman, men kronans yrkande ogillats av högsta domstolen. Andra kunna åberopa av Konung och riksdag samfällt stiftad lag, varigenom de villkor, som en gång beslutats för upplåtelse av hemmanen, förklarats ogiltiga, och för övrigt kunna de åberopa, att de efter vunnen lagfart besuttit hemmanen så lång tid, att hävdelagens bestämmelser äro tillämpliga. Ifall lag och rätt skola gälla i detta land och icke våld gå före rätt, kan det icke komma ifråga, att dessa jordägare skola berövas sin rättmätigt fångna egendom. Men såsom kammarkollegium antytt, råder det skilda uppfattningar om dessa förhållanden. Det är en hel del människor, som ha den åsikten, att det skett en orätt från de nuvarande jordägarnas sida gent emot kronan. Det synes därför angeläget att en utredning kommer till stånd, så att denna villfarelse blir skingrad. Förr än

detta skett, förr än en utredning kommit till stand om, huru det förhåller sig med dessa jordegendomar, komma ropen på indragning av desamma till kronan aldrig att upphöra. Vill man hava förhållandena otvetydigt ordnade, tror jag det är klokast att gå den väg som här föreslagits. Det är, såsom friherre Fleming antydde, mycket angeläget, att utredningen, i fall man skall ha en sådan, kommer snart. I fall vi nu icke besluta en utredning, komma ropen på reduktion att fortfara, och därmed kommer den skada att ske, varom friherre Fleming talade.

Med gruvskogarna är förhållandet annorlunda. Kronan är till dem fortfarande både ägare och nyttjanderättshavare, men bruken ha fått sig anslagen avkastningen av skogarna — helt eller delvis — för bruksdriftens upprätthållande. Det kan ifrågasättas, huruvida det ur nationalekonomisk synpunkt är lämpligt att en avlösning av detta onus sker. Härom vågar jag icke yttra mig, då jag icke är fackman på området, men det förefaller mig vara värt att undersöka, huruvida en avlösning bör ske, naturligtvis på det villkor att fullkomlig rättvisa övas gent emot bruksägarna.

Ehuru jag fullkomligt gillar vad de båda föregående talarne yttrat, ifråga om de nuvarande jordägarnas rätt, skall jag dock, herr greve och talman, såsom saken nu ligger, yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Detta är egentligen en mycket gammal fråga; den är en del av det mycket omstridda spörsmålet om kronans jorddonationer och deras fortfarande upprätthållande. Dessa donationer äro, såsom herrarne torde erinra sig, av tre slag, nämligen dels till industrien dels till jordbruket och dels till städerna. Angående dessa frågor har en ganska stor myckenhet motioner sedan årtionden tillbaka varit föremål för riksdagens behandling, och bland dem även motioner rörande donationer till industrien. Här kommer frågan upp igen beträffande en av donationerna till industrien, nämligen de s. k. rekognitionsskogarna och vad därmed sammanhängar. Utskottet har icke alls på något sätt omnämnt att även denna del av spörsmålet förut varit föremål för riksdagens bedömande. Åren 1908, 1909 och 1910 väcktes i andra kammaren motioner om samtliga donationer till industrien och med ungefär enahanda innebörd och med samma utveckling i förevarande del av ämnet som i denna motion. Motionen avstyrktes första gången enhälligt av utskottet, som tyckte att man ej skulle röra vid saken. Utskottet avstyrkte år 1908, som sagt motionen, men det var det sista ärende, som förekom under riksdagens behandling, och kammarens ledamöter hade uppställt sig för att taga avsked av varandra. Jag såsom motionär stod ensam, och ingen hörde på mig. Talmannen tyckte förmodligen, att motionären behövde någon uppmantran, och sedan han fränställt proposition på bifall eller avslag, förklarade han sig ha uppfattat svaret såsom ett ja för bifall. Kammaren hörde icke ett dugg på utan tappade koncepterna, och på det sättet gick motionen igenom. Vid två följande riksdagar

Om återförande till kronan av rekognitionsskogarna m.m.
(Forts.)

Om återförande till kronan av rekognitionshemman m.m.
(Forts.)

har andra kammaren fattat samma beslut — den måste ju stå fast vid vad den en gång beslutat — och frågan har då verkligen gått igenom i den kammaren. Första kammaren har varit ståndaktigare och slagit vakt om de höga finansiella intressena, och det har förut icke förelegat någon fara för en riksdagens skrivelse i ämnet, vilken fara emellertid torde föreligga, sedan första kammaren undergått någon modifikation i sin sammansättning. Emellertid motionären — första gången var det motionären och andra gången motionärerna — betonade alldeles såsom i denna motion, att såvitt det rörde rekognitionsskogarna, de gamla författningarna borde undersökas för att man möjligen skulle kunna hitta på ett och annat som kunde räddas åt kronan. Men gräset började gro över kronans donationer och det blev nödvändigt menade motionärerna att få tillika en ny lagstiftning som återupprättade de villkor kronan satt för donationerna och bland annat rättade den stora oförrätt som tillfogats staten bland annat genom de bekanta högsta domstolens utslag av år 1897. I dessa förklarade domstolen helt enkelt, att det gjorde ingenting, vad kronan fäst för villkor vid donationerna. Enligt donationerna skulle bruksdriften upprätthållas, men menade domstolen, om denna drift upphörde så betydde det ingenting. Den som hade fatt donationerna fick behålla dem. Det är denna orätt, som aldrig utplånats och det är detta som går igen i kammarkollegii utlåtande och som, såsom vi nyss hörde av herr von Sydow, varit anledningen till att utskottet enats om att få det jäsande missnöjet med denna sak bragt ur världen. Att domstolarna dömt så som de gjort, beror som jag förut haft tillfälle att framhålla, på att domstolsväsendet liksom mycket annat industrialiserats, och domstolarna hålla därför såvitt möjligt med industrien i sådana frågor.

Nu är det så, såsom jag redan sagt, att motionerna dessa år ledde till beslut av andra kammaren. Motionärerna påyrkade strängare åtgärder, men utskottet var försiktigt och hoppades såsom det föreföll, i det längsta, att man skulle kunna reda sig med den lagstiftning som redan fanns. Så kommo petitioner samtidigt från olika håll, då ingen riksdagsskrivelse kom till stånd. Regeringen beslöt att remittera petitionerna till kammarkollegium som även då avgav utlåtande i frågan. Sedan har hela saken runnit ut i sanden, och där ligger den. Nu kommer en ny motionär och försöker få saken upp igen till en begränsad del. Han uttalar i motionen liksom vid föregående tillfälle att det här behövs strängare åtgärder. Utskottet är ännu försiktigare än förra gången och säger blankt ingenting utan smyger bakom kammarkollegii utlåtande nr 2. Detta innehåller, att det föreligger ofantliga svårigheter, ehuru missnöjet kräver en *reduktion*, ett återställande av kronans gamla villkor men, att det blir svårigheter därför, att skogarna gått ur hand i hand, att man byggt på förvissningen, att man förvärvat dem med full äganderätt o. s. v., o. s. v.

I en punkt har saken emellertid lett till ett riksdagens beslut, nämligen så tillvida som den rör de jordbrukare som bodde på dessa rekognitionsskogar. I anledning av inom andra kammaren

väckt motion beslöt riksdagen år 1912 att föranstalta om en undersökning, huruvida dessa skulle bli fria, och detta föranledde tillsättandet av åbokommittén, vars förslag emellertid anses vara av den beskaffenhet att det icke kan accepteras, utan får göras om igen. Även den frågan har således runnit ut i sanden.

Nu är det blott fråga om skogarna. Motionären rör även något litet vid åborna, men i främsta rummet är det fråga om skogarna. Nu säger kammarkollegium att utredningen bör avse icke allenast sättet för rekognitionshemmanens återförande till kronans fria disposition, utan i första hand ett utrönande av möjligheten och lämpligheten av en sådan åtgärd. På grund av att saken som sagt blivit fastlåst och skogarna gått i köp, är det svårt att röra vid frågan, anser kammarkollegium, och kollegium slutar med att ställa i utsikt att man genom en utredning åtminstone kan vinna att alla svårigheter med att kunna göra någonting på grundval av nu gällande lagstiftning bliva uppdagade, så att allmänhetens oro försvinner och saken därmed till äventyrs avföres fran vidare diskussion. Det är denna utsikt som länkat ihop utskottet till enighet, och utskottets utlåtande i denna industriella fråga har även vunnit bifall av herr von Sydow, vilken annars icke brukar finnas på denna bog. Det är detta som gör att man förstår att, när saken förra gångerna löpte ut i sanden, det säkerligen även nu kommer att gå på samma sätt, då man försöker bringa frågan ur världen genom att visa att densamma är omöjlig.

Men minnet av den ofantliga rättskränkning dessa domstolsutslag åstadkommit lever och skall alltid leva. Det kommer alltid att finnas motionärer som påpeka saken, och varken kammarkollegium, andra lagutskottet eller någon kommitté kan utplana dessa rättskränkningar. Nu kommer härtill att det socialdemokratiska partiet nyligen antagit ett program, som innehåller att statens stora jordegendomar böra återgå till samhället. Det är någonting annat än vad som förordats av kammarkollegium och utskottet smugit sig bakom. Under sådana förhållanden kan jag icke finna annat än att ett bifall till utskottets utlåtande skulle ha till följd, att det hela bleve en pankaka värre än förra gången. Jag ber därför att få yrka bifall till motionen.

Herr Reuterskiöld: Jag har, herr talman, icke kunnat underlåta att begära ordet i denna fråga, då det yttrande av kammarkollegium, som här åberopats, icke bör stå oemotsagt. Kammarkollegium har enligt min mening alldeles missförstått sin uppgift, då det inlåtit sig på fragan om motsatsen mellan materiell och formell rätt i ett avdömt rättsfall, såsom det här gjort. Det kan nämligen icke tillkomma kammarkollegium att i en av domstol avgjord fråga inlata sig på spørsmålet huruvida avgörandet innebär en motsättning mellan formell och materiell rätt, utan kammarkollegium hade endast att med hänsyn till den väckta frågan om återbördande till kronan, taga under övervägande, huruvida något allmänt behov kunde uppvisas, som vore till den grad

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.
(Forts.)

Om återförande till kronan av rekognitionshemman m. m.

(Forts.)

starkt och till den grad stött av den allmänna meningen, att man även med åsidosättande av gällande rätt skulle kunna gå till en reduktion. Att då tala om motsättningen mellan formell och materiell rätt med fäst avseende å det förgångna, å de förhållanden, som varit föremål för domstolarnas prövning och som icke hava någon betydelse för nutiden, synes mig vara att skapa en överinstans över domstolarna och söka genom en utredning av en kommitté eller kanske av kammarkollegium självt få frågan ånyo prövad. Om man säger såsom kammarkollegium, att utsikterna att komma till något annat än ett negativt resultat icke är stora, har man genom detta tal om skillnaden mellan formell och materiell rätt, som också kan hänföras till en framtida möjlig uppfattning, vilken måhända just därigenom suggereras fram, öppnat dörrarna för en reduktion, utan att något behov nu verkligen föreligger. Och när man samtidigt påvisar, att en reduktion skulle medföra de svåraste verkningar för den enskildes rättssäkerhet, är kammarkollegii yttrande, enligt mitt förmenande, för att bruka ett synnerligen mildt uttryck, olämpligt och dess utlåtande ett olyckligt dokument. Då ingen annan motivering i utskottets betänkande finnes och kollegiets motivering, om man tager bort vad som icke borde finnas där, slår ihjäl sig själv, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Linder: Jag skall icke vara mångordig i denna sak. Huru frågan om rätten till dessa rekognitionshemman verkligen ligger, vet jag icke, och jag skall därför icke heller uttala mig därom. Jag har dock, trots allt vad som säges i ämnet en stark känsla av, att det i kammarkollegii uttalande, att motionens tanke bottnar i den enligt kollegii mening ej oriktiga föreställningen, att den materiella rätten blivit kränkt, ligger något, som ej är lätt att komma ifrån. Jag vill därför endast nu uttala den förhoppningen, att därest en utredning genom riksdagens beslut kommer till stånd, denna utredning måtte bli av sådan beskaffenhet, att det blir en utredning utan alla hänsyn. Det må komma fram vad som helst och vem som helst må drabbas av denna utredning, så är det dock klart, att alla papperen böra läggas på bordet. Det är, det vill jag uttala, det viktigaste önskemålet för min del. — Jag har för övrigt försökt att göra en beräkning, huru det ställer sig med innehavet av dessa rekognitionsskogar. Jag har därvid funnit beträffande värdet, att staten för närvarande innehar rekognitionsskogar, förvärvade huvudsakligen genom återköp, till ett värde av 6,783,400 kronor, enskilda till ett värde av 1,262,100 kronor och bolag till ett värde av 36,954,800 kronor. Jag vill icke uttala något omdöme om förvärvets rättmätighet; jag önskar endast, att den utredning, som kan komma till stånd, måtte bli sådan, att den föreliggande frågans verkliga läge bliver klarlagt.

Herr von Hofsten: Det är verkligen rätt egendomligt att höra en överdomare fälla ett sådant uttalande, som att en utred-

ning bör företagas utan alla hänsyn i en fråga, beträffande vilken det föreligger laga kraftvunnen dom. Huru skulle det då gå med helgden av våra lagar, om sådant skall diskuteras, om kammarkollegium eller en särskild kommission skall sätta sig över laga kraftvunna och högsta domstolens utslag och skapa en ny uppfattning. Då herr Lindhagen talade om den ofantliga rättskränkning som ägt rum gent emot staten, vill jag ock påpeka, att man också kan tala om en rättskränkning gent emot de enskilde, som ha stora intressen, vilka stå på spel. Det är här fråga om fast egendom, som för hundratals år sedan överlämnats till vissa företag. Denna egendom har sedan övergått i skilda händer genom arv och äges nu i allmänhet av bolag. Huru kan man tänka sig att denna egendom skall kunna återvinnas utan stora rättskränkningar. Jag ber att få instämma i det yrkande som först framstälts av greve Lagerbjelke.

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.
(Forts.)

Herr Clason: Jag skall icke bliva mångordig. Varje gång det talas om att i frågor sådana som denna en utredning till tider som gå långt tillbaka skall verkställas, anser jag mig dock skyldig att säga, att jag tror att man i många fall slår in på en väg, på vilken man icke kommer till botten. Det är nämligen tyvärr så, att man icke kommer till botten i en god del av de arkiv, som här äro i fråga, framför allt i dem, som lyda under kammarkollegium. Jag tror därför, att man kommer att lägga ned ett arbete, som i många avseenden blir ofruktbart. Man kommer att finna vissa handlingar, men andra kommer man icke att finna, och resultatet tror jag i många fall kommer att bli ytterst svävande. Jag har uttalat denna uppfattning vid föregående tillfällen, och jag har icke velat underlåta att uttala den även i detta fall. Det fordras, särskilt beträffande de under kammarkollegium lydande arkiven, ännu många förberedande åtgärder, innan man kan vara säker att där få fram allt vad som där finnes eller får klarhet i vad som icke finnes där.

Herr Winberg: Herr talman! För min del tror jag icke heller något vidare på en utredning av den art som utskottet föreslår, alldeles särskilt med de indirekta direktiv som uttalats i utskottets utlåtande och kammarkollegii promemoria, där man vill att utredningen skall bevisa, att det är omöjligt att göra någonting. Man är tämligen överens om att här begåtts en upprörande orättvisa, på grund av vilken svenska staten avhänts värden i ganska stor omfattning. Men, förklarar man, det finnes för närvarande ingen möjlighet att rätta till det. Jag vill då, i likhet med vad jag gjorde i utskottet, konstatera, att svenska riksdagen är oförmögen, inkompetent, till att rätta till uppenbara orättvisor, som begåtts gent emot staten. Och det återstår då endast att man, om man skall få rättvisa, måste slå in på någon annan väg än den så kallade »lagliga vägen.»

Gent emot herr Reuterskiöld vill jag säga, att jag icke för-

Om återfö-
rande till
kronan av re-
kognitions-
hemman m.m.
(Forts.)

står hans indignation mot kammarkollegium, som talat om skillnaden mellan formell och materiell rätt. Jag trodde att en professor skulle ha reda på att det i det verkliga livet existerar en sådan skillnad, vilken fått uttryck i den kända satsen: »Högsta rätt kan bli högsta orätt.»

En talare frågade, vart det skulle taga vägen, om en kommission eller en kommitté skulle få hand om en utredning, som skulle avse att korrigera, vad domstolarna uttalat sig om eller rätta vad som beslutats av domstolarna. Med all respekt för domstolarna och våra domare vill jag säga, att det förekommit många fall, där det varit synnerligen av behovet påkallat att en viss korrigering i avseende på avkunnade domar kunnat ske. Den saken skall jag emellertid icke nu närmare ingå på. Jag skall endast konstatera, att svenska staten här har ofantligt stora värden att bevaka och att, om rättvisa skall skipas, en verklig revision bör komma till stånd. Men jag tror, att svenska riksdagen sådan den är kommer att förklara sig inkompetent att skipa rättvisa i detta fall. Det är icke glädjande att konstatera detta, men jag kan taga det med jämnmod. Jag har allt mer och mer fått den uppfattningen att denna institution icke lämpar sig för rättskipning och dylikt eller att följa med utvecklingen i den utsträckning som behovet påkallar. Helst skulle jag vilja yrka bifall till motionen, men då det lär vara föga utsikt att densamma skall gå igenom, skall jag tills vidare nöja mig med att yrka bifall till utskottets förslag, oaktat, jag betonar det ännu en gång, jag icke tror på, att en utredning av det slag som utskottet föreslagit kan komma till något positivt resultat, utan endast bevisa, att det icke är möjligt att på laglig väg skipa rättvisa i sådant fall som detta.

Herr Alexanderson: Jag ber om ursäkt, att jag uppträder i denna fråga, oaktat jag icke haft tillfälle att höra större delen av den debatt, som här förts. Men jag känner mig ändå manad att här offentligen instämma med dem, som yrkat avslag på den av utskottet gjorda hemställan.

Det förhåller sig ju så, att utskottet icke egentligen har givit någon motivering alls, som ger någon antydan om, vad innebörden är för utskottet självt av dess yrkande. Beaktar man emellertid utskottets hänvisning till kammarkollegii yttrande och tager man kännedom av detta, får man närmast det intrycket, att tanken är, att utredningen skulle företagas övervägande i syfte att få ådagalagt, att ett yrkande sådant som det, vilket i motionen framlagts icke kan genomföras, att det icke förtjänar avseende, att frågan skall, som det i kollegii yttrande heter, »tilläventyrs kunna bliva avförd från diskussionen».

Det kan väl emellertid ej vara riktigt, att om riksdagen finner, att ett yrkande av en motionär är av den beskaffenhet, att det icke kan bliva fråga om att bifalla det, riksdagen skulle begära en utredning om saken bara för att få konstaterat, att det

icke ligger något av verkligt värde i det yrkandet, ifall man går till botten med saken med en utredning. Ovillkorligen inger väl dock en riksdagens begäran om utredning den föreställningen, att riksdagen verkligen ändå anser att det ligger någonting i den framställda tanken, och att det kunde vara väl möjligt, att resultatet av utredningen skulle bliva ett positivt, i detta fall således en reduktion av rekognitionshemmanen.

Nu är saken den, att förevarande fråga var grundligt uppe på 1890-talet; den väcktes då ock på tal i riksdagen. I anledning härav igångsattes av kronan processer och fälldes laga dom i en rad av mal; och dessa domar, som i åtskilliga fall gävos av högsta domstolen, hade en principiell motivering, som innebar ett underkännande av kronans på förbehållen i skatteköpebrevet grundade anspråk. Såsom konsekvens härav företogo riksdagen och Kungl. Maj:t gemensamt en författningändring i syfte att även av lagstiftningen måtte fullt klart framgå, att kronan icke kunde göra några anspråk på de egendomar, varom det här är fråga. Sedan dess ha ett par decennier och mer förflutit. Under tiden har en hel del egendomar gått ur hand i hand. I allt fall ha de aktier, som representera dessa skogars värden, gått från den ena handen till den andra. Obligationslån, in- och utländska, hava upplagts med stöd av dessa egendomar som kreditunderlag.

Och nu skulle denna sak ånyo rivas upp! Rivas upp, så vitt man kan förstå, till och med i fråga om de hemman, med avseende å vilka laga dom föreligger, som fastslår, att kronan icke äger någon rätt till desamma, ja, eventuellt även i de fall, då kronan sedermera har återköpt egendomen ifråga.

Det framgår av kammarkollegii utredning, vilka oöverskådliga konsekvenser för hela vårt ekonomiska liv ett ingrepp av denna art skulle hava, och för min del föreställer jag mig, att blott detta, att riksdagen begär en utredning, huruvida något dylikt kan komma till stånd eller icke, måste välla en oro på kreditmarknaden och osäkerhet hos de in- och utländska institut, som tjänstgöra som långgivare eller låneförmedlare i fall, där dessa fastigheter tjäna till kreditgrundval. Redan detta förhållande, att man begär en utredning, är ägnat att ge vårt ekonomiska liv en ganska allvarlig stöt, även om resultatet av utredningen, vilket vi icke hava anledning att betvivla, blir den negativa, som kammarkollegium pekar på såsom tämligen given.

Under sådana förhållanden har det väckt min synnerliga förvåning, att andra lagutskottet kunnat ställa sig enigt om en utredning av denna art. Av samtal med ett flertal ledamöter av utskottet, har jag emellertid trott mig finna, att denna »enighet» långt ifrån varit så fast grundad, som man skulle kunna tro; hemställandet tycks ha tillkommit såsom en kompromiss, som man slutligen trodde sig kunna samsas om såsom varande av ganska ofarlig beskaffenhet.

Då jag icke delar den meningen, att denna kompromiss är av ofarlig beskaffenhet, utan tvärtom måste beteckna den som syn-

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.
(Forts.)

Om återförande till kronan av rekognitions-hemman m.m.

(Forts.)

nerligen betänklig, och då jag icke finner denna betänklighet minskas därigenom, att motionären i frågan numera tillhör Konungens statsråd, måste jag, herr talman, yrka avslag på utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talman yttrade, att i avseende på nu ifrågavarande utlåtande framkommit följande yrkanden: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla den i ämnet väckta motionen; samt 3:o) att såväl utskottets hemställan som nämnda motion skulle avslås.

Sedermera gjorde herr talman propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits avslag, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 44;

Nej — 52.

Om koncession för förvärf av rätt till vissa naturtillgångar.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning rörande koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt dels till större mossar m. m. dels ock till större kalkstensfyndigheter samt till större. grus- och lertag.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehafat två av herr *Lindhagen* inom första kammaren väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 138 och 139, däruti hemställdes:

uti *motionen nr 138*, att riksdagen ville:

1) för sin del besluta en provisorisk lag rörande hos regeringen begärd koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt till större mossar, och

2) med överlämnande av nämnda beslut tillika anhålla om framläggande för riksdagen snarast möjligt av en definitiv lagstiftning i ämnet, samt

3) hos regeringen begära, att i den definitiva lagen eller i särskild lagstiftning meddelades föreskrifter, som betryggade torvens uttagande på sådant sätt, att den kvarvarande marken ej bleve för all framtid oduglig för skogsbörd och odling;

uti *motionen nr 139*, att riksdagen ville:

1) för sin del besluta en provisorisk lag om koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt till större kalkstensfyndigheter,

2) för sin del besluta en provisorisk lag rörande koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt till större grus- och lertag,

3) med överlämnande av nämnda beslut tillika anhålla hos regeringen om framläggandet för riksdagen snarast möjligt av definitiva lagstiftningar i dessa ämnen.

Utskottet hade i förevarande utlåtande av angivna orsaker hemställt,

1:o att herr Lindhagens motion nr 138 måtte av riksdagen avslås; samt

2:o att herr Lindhagens motion nr 139 måtte av riksdagen avslås.

Herr Lindhagen: Här har utskottet uti ett betänkande sammanlagt två motioner om olika saker. Jag skall nu i alla fall tillåta mig att yttra mig om varje sak för sig.

Den första motionen avser frågan om att utnyttjande av större torvmossor måste vara förenat med koncession. Som kammarens ledamöter nog ha sig bekant, har koncessionssystemet för utnyttjande av större naturrikedomar blivit allt mer och mer en påfallande nödvändighet. Vi hava redan fått en lagstiftning för tillgodogörande av vattenkraften och för framdragande av kraftledningar och bägge dessa lagar äro i själva verket byggda på koncessionsprincipen. På samma sätt har föreslagits, att till och med utnyttjande av jordbruksfastighet icke skall kunna medgivas annat än efter koncession för att förebygga att jordbruksjorden kommer i obehöriga händer, och på samma sätt är det också med större skogar. En av landets naturrikedomar är de större torvmossorna, som ha en ofantlig betydelse för landet med hänsyn till tillgodoseende av dess behov av bränsle och även för krafttillverkning. Riksdagen har länge ägnat sin uppmärksamhet åt den stora betydelse, som denna sak har, och därför också sökt främja det tekniska utnyttjandet av mossorna så mycket som möjligt genom anslag och understöd åt uppfinningar avsedda för tillgodogörande av mossor för industriella och hushållsändamål.

Emellertid har man redan för länge sedan börjat spekulera i större torvmossor. Jag kommer i håg att redan år 1909 var det allmänt tal om, att både utlänningar och inhemska spekulanter började spekulera i tillgodogörandet av de större torvmossorna.

Om koncession för förvärf av rätt till vissa naturtillgångar.

(Forts.)

Om koncession för förvärv av rätt till vissa naturtillgångar.
(Forts.)

Det stod också en hel del tidningsnotiser huruledes torvmossarna på detta sätt mer och mer underkastades spekulation. Med anledning därutav väcktes också år 1909 en motion om, att man skulle för att vara beredd på »att mota Olle i grind», så att säga, skaffa sig en koncessionslagstiftning även för tillgodogörandet av de större torvmossarna. Denna motion framfördes av hela det socialdemokratiska partiet, vart enda namn stod inunder, men den lyckades icke tillvinna sig riksdagens bifall. Enahanda yrkanden ha upprepats senast 1914 med ungefär samma resultat.

Nu ha ju tiderna kommit in i än mer brydsamma förhållanden. Att vara beroende av England för vårt kolbehov är en av de största faror, som vårt land för närvarande svävar i. Under sådana förhållanden blir landet mer och mer hänvisat till att söka reda sig med egna bränsletillgångar, och bland dessa äro torvmossarna en huvudsaklig fakta. Det är givet, att om spekulationen var i gång 1909, äventyrar man, att den blir det ännu mera nu. Det är då i varje händelse förenat med klok förtänksamhet — att lika väl som man är tämligen enig om att ha koncession för tillgodogörande av vattenkraft, ja, till och med för förvärv av jordbruksfastighet — i denna lagstiftning även inbegripa de större torvmossarna.

Detta är och bör i varje händelse icke vara någon partisak. Det kan och bör ha sitt intresse nämna, att det gamla socialdemokratiska partiet vid kongressen i år uttryckligen i programmet fastslår, att större naturrikedomar böra överföras till staten, men så länge de befinna sig i enskild ägo böra de underkastas koncession. År 1909 var det hela det socialdemokratiska partiet, 1920 hela den socialdemokratiska partikongressen, och i detta utskottsbetänkande är det nu icke en enda reservant från det socialdemokratiska partiet!

Nu säger utskottet, att såvitt det rör utlänningar, är att märka att motionärens önskan redan är tillgodosedd i lagen den 30 maj 1916, som vill sätta stopp för utländskt förvärv annat än genom koncession. Detta är riktigt så till vida, att det gäller förvärv av äganderätten till större torvmossar. Men denna lag gäller icke för förvärv av nyttjanderätt till större torvmossar, och det står utlänningar fortfarande öppet. Denna lag reglerar visserligen förvärv för utlänning av nyttjanderätt till gruva men icke för förvärv av nyttjanderätt till torvmossar, vilket utskottet sålunda förbisett.

Härtill kommer emellertid den enskilda spekulationen av svenskar, och om den säger utskottet, att farhågorna lära ej vara stödda av erfarenheten och torde en sådan fara vara avlägsen på grund av vårt lands stora tillgångar på dessa naturvärden. Naturligtvis har utskottet icke satt sig in i om det är fara. Utskottet har ingen kännedom om detta. Men enligt upplysningar av 1909 och notiserna i pressen var det redan då en fara, och därför bör icke denna fara vara mindre nu. Det är just därför saken bör utredas. Men så tillägger utskottet för övrigt: »Skulle likväl på något

område de av motionären befarade monopoliseringssträvandena bliva verklighet torde en sådan utveckling ej undgå statsmakternas uppmärksamhet.» Där ha vi det. Först skall det bli monopoliseringssträvanden, och sedan skall lagstiftningen komma efteråt, när det kanske är försent till stor del åtminstone. Är det icke av betydelse och vikt i sådant fall att se till, att man är beredd på en sådan utveckling, som måste komma och säkerligen i många fall har kommit?

Vi stå nu inför detta fruktansvärda hot att icke kunna tillgodose vårt behov av kol från England och när som helst drabbas av exportförbud i varje händelse nästan digna vi under de oerhörda prisen.

Slutligen hänvisar utskottet till, att det har avgått en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om vidtagande av vissa åtgärder mot truster och monopolistiska sammanslutningar. Den hänvisningen kommer liksom i förbigående på slutet. Men det är ju en helt annan sak. Det gäller här för övrigt icke blott truster och monopoliserande sammanslutningar, utan även enskilda, som slå sig på utnyttjande i spekulationssyfte. Då hjälper skrivelsen i alla fall icke något.

I det läge saken har, kan jag icke yrka bifall till motionen, som innefattar ett komplicerat antal yrkande och bland dem det yrkande, att man i sammanhang med denna skrivelse ville hos regeringen begära att det i en definitiv lag eller i en särskild lagstiftning skall meddelas föreskrifter, som betrygga torvens uttagande på sådant sätt, att den kvarvarande marken icke för all framtid blir oduglig för skogsodling. Det senare är en försiktighetsåtgärd, som i viss utländsk lagstiftning är vidtagen, och som också bör förekomma här.

Emellertid som sagt för att icke komplicera saken, vill jag nu i detta sakernas tillstånd och under åberopande av, att åtminstone det socialdemokratiska partiet varit för saken vid tidigare tillfällen, hoppas att man ingalunda betraktar en dylik fråga som en partisak utan som en hjärtesak för nationen, och jag yrkar därför, att riksdagen ville *hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning rörande koncession för förvärv av ägande- och nyttjanderätt av större mossar.*

Det är den ena motionen. Vad nu den andra beträffar har utskottet tagit med den, men icke yttrat sig om den, och därför har utskottet också kommit till ännu mera vilseledande resultat om möjligt angående den än om den första. Den andra motionen rörde sig om att få en koncessionslagstiftning för förvärv av äganderätt — och nyttjanderätt — till större kalkstensfyndigheter samt till större grus- och lertag. Motionären åberopar, att även dessa saker äro av betydelse för allmänheten och för industrien. Kalkstensfyndigheterna erfordras för murbruksberedningen samt ha dessutom en ofantlig vikt för jordbruket och även för åtskilliga industrier, och grus- och lertagen äro av betydelse för tegel- och murbrukstillverkningen samt för gators och vägars byggande

Om koncession för förvärv av rätt till vissa naturtillgångar.

(Forts.)

Om konces-
sion för för-
värv av rätt
till vissa na-
turtillgångar.

(Forts.)

och underhåll m. m. Motionen är i dessa ämnen särskilt föranledd av erfarenheter från Stockholm, där i Stockholms omgivningar dessa saker äro monopoliserade och bidraga i sin mån att höja bostadsdyrheten. I Stockholm är murbrukstillverkningen ett rent spektakel därför, att det är monopol på alla större sandtag och kalkberedning. Följden har blivit, att priset har drivits upp oerhört, och folk går omkring från alla möjliga håll och frågar, om det icke kan ingripas på något sätt. På samma sätt är det med tegeltillverkningen. Ett stort trustbolag har lagt sig till med de flesta tegelbruk i Mälardalen och dikterar snart prisen på tegel för huvudstaden. Herrarna från landsbygden sitta och le, ser jag — som vanligt, när det rör städernas speciella förhållanden, och kunna icke ens unna Stockholms stad att icke bliva uppäten av trustväsendet vid tillgodoseendet av bostadsfrågan. Vi tillhöra dock samma nation, och ni bör därför ha någon känsla för att i dessa stora städer, som visserligen icke borde finnas, men dock finnas, invånarna må kunna föra en draglig tillvaro i bostadshänseende, ehuru vi sakna alla möjligheter att få någonting att äta, ty därvidlag äro vi helt och hållet beroende av landsbygden.

Nu säger utskottet ingalunda något om den saken. Det är möjligt, att utskottets allmänna skäl, som röra mossar, skola hänföra sig till denna motion, och då passar det bra litet vad utskottet yttrar, att farhågorna ej lära »vara stödda av erfarenheten och torde en sådan fara vara avlägsen på grund av vårt lands stora tillgångar». Det föreligger ett betänkande i Stockholms stadsfullmäktige, avgivet av den s. k. »tegelbrukskommittén». Denna utvecklade och bestyrkte, att det föreligger missförhållanden i strid således mot vad utskottet förmenat. Även till detta betänkande tillät jag mig hänvisa, och ändå säger utskottet, att »dessa farhågor lära ej vara stödda av erfarenheten!» Vad är det för ett sätt att behandla en motion på ett så lättvindigt och okunigt sätt, som utskottet här har gjort?

Jag yrkar även därför i denna punkt, att riksdagen ville *hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning rörande koncession för förvärv av ägande- och nyttjanderätt till större kalkstensfyndigheter samt till större grus- och lertag.*

Herr Möller: Herr talman, mina herrar! Jag skall tillåta mig att instämma i herr Lindbagens nu framställda yrkande, som ju närmast avser att få frågan om koncessionslagstiftning på dessa områden utredd. Det är min uppfattning, att de större naturtillgångar av den beskaffenhet, som motionären här har upptagit, böra icke ensamt exploateras ur det enskilda vinstintressets synpunkt, utan så att vid exploateringen samhällliga synpunkter bliva avgörande. Trots att utskottet säger, att farhågor för några menliga följder av detta icke äro så närliggande, så gäller det dock om alla sådana naturtillgångar, att en dag förr eller senare kunna de bliva uttömda och att det följaktligen är hela nationens välfärd det gäller, då man önskar, att exploateringen av sådana saker, som det här är

ifråga, icke skall ske utan viss kontroll från samhällets sida. Jag skall icke nu, för att icke förlänga debatten vid denna sena timma, komma med någon utförlig motivering av min ståndpunkt, utan blott hänvisa till, att här stå alla samhällseliga intressen och enligt min uppfattning hela nationens framtida välfärd tungt vägande på den ena sidan, under det att på den andra sidan väsentligen står det enskilda vinstintresset, och i valet mellan dessa båda vill jag säga, att det vore riktigt och klokt att underkasta exploateringen en koncessionslagstiftning, som gav samhället i händerna kontroll över exploateringen. Jag ber följaktligen att få yrka bifall till herr Lindhagens nu framställda yrkande.

Om koncession för förvärfv av rätt till vissa naturtillgångar.

(Forts.)

Herr von Sydow: Herr greve och talman, mina herrar! Fastän jag icke deltagit i behandlingen av detta ärende i utskottet anser jag mig dock böra göra några reflexioner särskilt i anledning av den ärade motionärens yrkande. Jag ber få vädja till den ärade motionären, om han icke tycker själv, att han ställt allt för stora anspråk på utskottet. Motionären yrkar på en lagstiftning rörande koncession för förvärfv av större torvmossar, större kalkstensfyndigheter och andra dylika fyndigheter. Då hade det väl varit naturligt, om motionären själv uppsatt ett förslag till en sådan lag och inlämnat det till riksdagen och utskottet för granskning, men detta har motionären icke gjort, utan herr Lindhagen har begärt, att utskottet skall författa åt honom en lag för att icke säga två nya lagar och underställa dem riksdagens prövning. Det synes mig vara för mycket begärt. Visserligen ifrågasätter herr Lindhagen att utskottet skall sätta sig i förbindelse med justitiedepartementet för att få dess hjälp till denna lagstiftning, men dels är det ovisst, om justitiedepartementet vill honorera denna växel, dels skulle det väl ändock bliva allt för betungande för utskottet. Jag kan icke gå in på denna tankegång, att lagutskottet skall vara en lagbyrå, såsom herr Lindhagen vill ifrågasätta.

Nu har herr Lindhagen i kammaren kommit med ett nytt yrkande, som icke varit under utskottets prövning. Jag kan icke tillstyrka bifall till detta. Jag ber att få säga, att i själva saken synes mig utskottet hava rätt däri, att det icke framlagts några sannolika skäl, för att en sådan koncessionslagstiftning, som här begäres, är behöflig. Herr Lindhagen har såsom bevis för behovet åberopat beträffande mossarna några tidningsartiklar från år 1909. Eljes brukar herr Lindhagen icke hava en så blind tilltro till pressen, och jag tror, att det är ganska förståndigt. Efter de upplysningar, som kommit utskottet tillhanda genom dess medlemmar från olika delar av landet, har det icke försports på något ställe behov av en dylik lagstiftning eller försök av bolag eller enskilda personer att i större utsträckning tillägna sig fyndigheter av det slag som är fråga om.

Vad herr Möller beträffar, så hava herr Möller och jag fullkomligt olika åsikter ifråga om den enskilda äganderätten och

Om konces-
sion för för-
värv av rätt
till vissa na-
turtillgångar.
(Forts.)

dess utövning och jag vill icke ingå på en principdebatt därom. Men jag vågar dock framhålla, att det är för mycket sagt av herr Möller, även med hans utgångspunkt, då han påstår, att det är hela Sveriges välfärd, som står på spel, om det icke blir en koncessionslag för förvärv av större torvmossor och dylikt. Ett sådant argument saknar all beviskraft. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Då herr von Sydows första betänklighet rörde, att yrkandet i den motion, som förelåg för utskottet, var ett annat än det nu gjorda yrkandet, vill jag först anmärka, att utskottet bör verkligen kunna erinra sig att det går an att modifiera ett yrkande efter utskottets egen ståndpunkt. Då det begärdes en lagstiftning och utskottet icke var färdigt att gå med på den, brukade utskotten förr i världen föreslå skrivelse om saken. Det är alldeles oriktigt vad herr von Sydow säger, att motionären vill, att utskottet skall skriva hela lagen åt honom, ty motionären har bara begärt, att det skall vara en provisorisk lagstiftning redan nu, och det bör kunna skrivas på några rader.

Det andra yrkandet går just ut på, att vi i skrivelse till Kungl. Maj:t skola anhålla om en definitiv lagstiftning i ämnet. Det är detta andra yrkande, som nu åter förefinnes i mitt förslag i dag. Sälunda har även utskottet fått för sig framlagt precis det samma, som jag yrkat i dag.

Herr von Sydow: Jag ber herr Lindhagen vara god och referera rätt.

Det andra yrkandet av herr Lindhagen i motionen var icke att anhålla hos regeringen om utredning eller om en provisorisk lagstiftning utan avsåg att utskottet måtte med överlämnande av beslutet om en provisorisk lagstiftning anhålla om framläggande för riksdagen av en definitiv lagstiftning i ärendet.

Det är någonting annat!

Herr Lindhagen: Jag förstår icke, huru en så allvarlig och gammal man som herr von Sydow kan advocera på det oerhörda sättet! I första yrkandet har jag yrkat en provisorisk lagstiftning, och i det andra har jag yrkat en skrivelse och samtidigt har jag sagt, att man skall överlämna den provisoriska lagen till regeringen, som skall pröva den, men jag har begärt i min skrivelse en definitiv lagstiftning.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats, propositioner komme att framställas särskilt angående vardera punkten i nu ifrågasvarande utlåtande.

I avseende å punkten 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, av herr Lindhagen, att riksdagen ville hos regeringen begära övervägande av en

lagstiftning rörande koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt till större mossar.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Om koncession för förvärf av rätt till vissa naturtillgångar.
(Forts.)

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i punkten 1 av sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Lindhagens* under överläggningen framställda yrkande.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 57;

Nej — 30.

Beträffande punkten 2, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock av herr *Lindhagen*, att riksdagen ville hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning rörande koncession för förvärf av äganderätt och nyttjanderätt till större kalkstensfyndigheter samt till större grus- eller lertag.

Därefter gjordes propositioner enligt sistnämnda yrkanden och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 2 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner angående upphävande eller suspension av lagen om arbetstidens begränsning eller ändring i samma lag.

Ang. lagen om arbetstidens begränsning.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaf sju inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen:

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

inom första kammaren:

nr 77, av friherre *Barnekow* och herr *Pålsson*,

nr 123, av herr *Johan Nilsson* med instämmande i motionen av herrar *K. J. Gustafsson*, *Widell*, *J. B. Johansson*, *K. J. Ekman*, *Joh. Carlsson* och *P. M. Olsson*, greve *Spens* samt herr *Rogberg*, ävensom

nr 124, av herr *Jeansson*,

inom andra kammaren:

nr 122, av herr *Runefors*,

nr 124, av herr *Lindman* m. fl.,

nr 185, av herr *Bengtsson* i Norup, samt

nr 252, av herr *Jönsson* i Fridhill m. fl.

Friherre *Barnekow* och herr *Pålsson* hade hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta, att i lagen om arbetstidens begränsning bland undantagen som nytt moment måtte upptagas: Företag på landsbygden, där arbetsgivaren och två tredjedelar av antalet arbetare i skrivelse till arbetsrådet förklara sig önska rätt att överenskomma om längre arbetstid.

Herr *Johan Nilsson* hade i sin motion yrkat, att riksdagen måtte för sin del besluta, att lagen om arbetstidens begränsning av den 17 oktober 1919 skulle omedelbart upphöra att gälla eller åtminstone tillämpningen därav inställas tillsvidare.

Herr *Jeansson* hade i sin motion hemställt, att i slutet av mom. 1 § 4 i lagen om arbetstidens begränsning av den 17 oktober 1919 måtte insättas följande ord: »Och vid yrkesmässig tillverkning för avsalu av mjukt bröd må, inom samma begränsning av arbetstiden för vecka, arbetet därjämte under lördag samt dag före helgdag kunna utsträckas till högst 10 timmar.»

Herr *Runefors* hade i sin motion yrkat, att riksdagen ville besluta sådan ändring i lagen om arbetstidens begränsning, att arbetare och arbetsgivare tillsammans ägde rätt till fri överenskommelse angående arbetstidens längd.

Herr *Lindman* och hans medmotionärer hade gjort samma hemställan som herr *Johan Nilsson*.

Herr *Bengtsson* i Norup hade i sin motion anhållit, att riksdagen måtte besluta, att § 1 i lag om arbetstidens begränsning mom. 2, avdelning e, skulle erhålla följande ändrade lydelse: »Arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård och därvid allt sådant å sjukhusinrättning.»

Slutligen hade herr *Jönsson* i Fridhill och hans medmotionärer hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av lagen den 17 oktober 1919 om arbetstidens begränsning, att vid arbete och rörelse som icke vore hänförlig till bergsbruk, gruvarbete och industri —

såvida densamma ej hade karaktär av säsongarbete — finge, utan hinder av vad lagen stadgade, frivillig överenskommelse träffas emellan arbetsgivare och arbetare om arbetstidens längd.

Ang. lagen om arbetstidens begränsning.

(Forts.)

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda skäl hemställt,

A) att motionerna I: 123 och II: 124 icke måtte av riksdagen bifallas;

B) att motionen I: 77 icke måtte av riksdagen bifallas;

C) att motionen II: 122 icke måtte av riksdagen bifallas;

D) att motionen II: 252 icke måtte av riksdagen bifallas;

E) att motionen I: 124 icke måtte av riksdagen bifallas;

F) att motionen II: 85 icke måtte av riksdagen bifallas;

G) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t i samband med förestående prövning av Sveriges anslutning till den vid den internationella arbetskonferensen i Washington antagna konventionen snarast måtte låta utreda och för riksdagen framlägga de förslag till ändringar i lagen om arbetstidens begränsning av den 17 oktober 1919, som, i anslutning till vad i utskottets motivering anförts, kunde finnas påkallade av vunnen erfarenhet om lagens tillämpning och vilka, utan att rubba lagens grunder, kunde vara ägnade att bättre anpassa densamma efter det praktiska livets krav.

Reservationer hade avgivits

dels av herrar *Boberg* och *Andersson* i Knäppinge, vilka ansett, att utskottet i anledning av motionerna I: 123 och II: 124 bort hemställa, att riksdagen för sin del måtte besluta, att tillämpningen av lagen om arbetstidens begränsning den 17 oktober 1919 skulle tillsvidare inställas;

dels av herrar *Sigfrid Hansson*, *Magnusson* i Kalmar, *Carlsson* i Frosterud, *Hage* och *Johansson* i Stockholm, vilka av angivna orsaker hemställt, att utskottets yrkande under punkt G) icke måtte av riksdagen bifallas;

dels ock av herr *Westman*, som ansett, att utskottets motivering bort antagas med i reservationen angivna ändringar.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvís med iakttagande att punkterna B)—D) föredroges i ett sammanhang samt att vid behandlingen av punkten A) diskussion finge äga rum beträffande utlåtandet i dess helhet.

Punkten A).

Herr von Sydow: Herr greve och talman, mina herrar! Jag börjar med att be få anmärka, att det förekommer ett tryckfel i utskottets tryckta betänkande. Den under moment F) omnämnda motionen i andra kammaren anges vara nr 85 skall vara nr 185, vilket jag anhåller måtte rättas.

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Den 17 oktober 1919 utfärdades lagen om arbetstidens begränsning. I väsentliga delar trädde denna lag i kraft den 1 januari 1920. I viss del har den ännu icke trätt i tillämpning. Några veckor sedan lagen varit i tillämpning, väcktes inom riksdagens båda kamrar icke mindre än sju särskilda motioner, avseende upphävande eller suspension av lagen eller ändringar däri. Icke mindre än 91 av kammarens ledamöter äro med bland dem, som framställt sådana yrkanden. Ett par av dessa motioner avse mera speciella frågor, men de övriga fem motionerna, vilka underskrivits av ett mycket stort antal ledamöter i kamrarna, avse antingen upphävande av lagen helt eller delvis eller suspension av densamma. Det vill sålunda synas, som om den lag, som genomfördes med så stora later och som skulle vara inledningen till en ny aera i vår sociala lagstiftning och medföra enighet och sämja mellan arbetare och arbetsgivare, icke medfört mycken tillfredsställelse, sedan den kommit i tillämpning. Om nu yrkandena om ändring eller suspension eller upphävande av lagen kommit uteslutande från högerhäll, hade det icke varit så påfallande, ty, såsom vi veta, har högern aldrig varit böjd för den ifrågasatta lagstiftningen, men det märkliga är, att en hel del av dessa yrkanden kommit från medlemmar inom det liberala partiet, vilket egentligen bär ansvaret för lagens genomförande. Ty det är ju så, att för det socialdemokratiska partiet 8-timmarsdagens genomförande under många årtionden varit en programpunkt, att högern stått emot, och såvitt jag vet motståndet inom det liberala partiet varit lika kraftigt ända till slutet av år 1918, då man plötsligt ändrade mening inom partiet och gav sin anslutning till det socialdemokratiska yrkandet. Men nu, sedan lagen blivit antagen och varit i tillämpning några veckor, kommer från en mängd medlemmar inom det liberala partiet yrkande om lagens upphävande, åtminstone delvis. Man har visserligen försiktigtvis begagnat det uttryckssättet, att man säger, att lagen måtte i så måtto ändras, att i fråga om andra yrkesgrenar än fabriksindustri, gruvdrift och bergsbruk, om dessa icke idkas såsom säsongarbete, det skall stå arbetare och arbetsgivare fritt, att själva överenskomma om arbetstidens begränsning, men som lagens huvudinnehåll just är, att det är förbudet för arbetare och arbetsgivare att träffa överenskommelse om vilken arbetstid som helst, så är detta detsamma som att yrka upphävande av lagen, i vad andra yrken än ovannämnda angår. Söker man nu i den massmotion, som avgivits av medlemmar i det liberala partiet, efter någon motivering för den ändrade ståndpunkten, finner man denna motivering vara ytterst torftig. Vad man egentligen åberopar är, att lagens tillämpning genom arbetsradet icke blivit sådan, som man tänkt sig. Man säger, att arbetsradet icke tillämpat principen att hellre fria än fälla. Jag ber få säga er mina herrar, att jag är medlem av arbetsradet och ganska noga, såvitt det varit mig möjligt, följt dess verksamhet. Jag har därvid i atskilliga fall varit av en avvikande mening mot majoriteten, men sådant torde icke kunna undvikas. När man samman-

sätter en institution med hänsyn till att olika åsikter böra vara representerade däriinom, så torde det vara ganska svårt att oavbrutet få enighet till stånd inom densamma. Och jag måste säga, att såvitt det är avsikten att karakterisera arbetsrådets tillämpning av lagen såsom formalistisk och byråkratisk, så är denna karaktäristik obefogad. Arbetsrådets ordförande, vars ledning tryckt sin stämpel på rådets verksamhet, är en man, som minst av allt kan beskyllas för formalism och byråkrati. Han är en ivrig anhängare av den ifrågavarande lagen och har särskilt strävat efter att tillämpa den på ett så klokt och praktiskt sätt som möjligt. Men arbetsrådet är en domstol, en högsta domstol, och rådet kan icke handla mot lagen, mot vad som är lagens anda och mening. Detta har lett till, att arbetsrådet någon gång meddelat beslut, som rådet självt tyckt vara mycket beklagliga. I några fall hava bestämda anmärkningar framställts mot rådet, och jag ber därför få säga några ord om dem. Dels är det beträffande den tolkning av lagen, som rådet gjort, att den omfattar personal, som är anställd på sjukhus men icke är avsedd för själva sjukvården. Häröver har man på många håll förvånat sig. Jag ber att få meddela eder, mina herrar, att såväl i arbetstidskommitténs motivering till förslaget som i departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet uttryckligen anförts, att ekonomipersonalen vid sjukhusen måste falla under lagen, vilket för övrigt också framgår av lagtextens avfattning. Annorlunda har arbetsrådet icke kunnat handla i den saken.

Ett annat fall, som åberopats mot rådet, angår verksamhet, som idkas av kommun, t. ex. för fattigvård eller beredande av begravningsplatser. Man har ansett att sådan verksamhet icke hänför sig till »rörelse» och sålunda icke faller under lagen. Förhållandet är, att i lagens 1 § stadgas att lagen äger tillämpning å »varje rörelse, industriell eller icke» etc. Därmed har man avsett, att varje rörelse skall falla under lagen, även om den icke idkas för vinnings skull. utan för annat ändamål, t. ex. till förmån för en kommuns medlemmar. Samma uttryck förekommer i lagen om arbetarskydd och denna har alltid ansetts tillämplig å kommunernas verksamhet till sina medlemmars nytta eller bekvämlighet.

Nej, mina herrar, det är icke tillämpningen av lagen, som givit anledning till det missnöje, som i vida kretsar spritt sig och givit sig tillkänna efter lagens ikraftträdande. Det är lagens egen bristfälliga beskaffenhet, som givit anledning därtill.

Jag ber få erinra herrarna med några ord, huru hela detta lagstiftningsverk kommit till. Som vi veta, var 8-timmarsdagen under decennier en programpunkt för socialdemokratiska partiet, men ända till världskriget kan man icke säga, partiet gjort några vidare framsteg i fråga om realiserande av detta program. Det förefaller mig, som om partiet icke stod närmare förverkligandet därav den 1 maj 1914 än den 1 maj 1904. Men världskriget kom och ändrade om förhållandena. Under världskriget ställdes i de krigförande länderna oerhörda krav på arbetarna inom krig-indu-

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lagen om arbetstidens begränsning. (Forts.)

strien — och nästan all industri var krigsindustri — ifråga om arbetstid och arbetsprestationer. Det kom emellertid en dag, då arbetarna tröttnade på dessa oerhörda krav. Förmodligen hade de tröttnat på hela kriget. Då uppstod i flera länder, särskilt England och Frankrike, omfattande strejker inom krigsindustrien, vilka hotade förlama hela krigföringen, och för att bilägga dessa träffade regeringer och arbetarna i dessa länder en överenskommelse av innehåll, att arbetet skulle återupptagas och fortgå i krigsfabrikerna, men att arbetarna efter kriget skulle få vissa krav tillfredsställda, bland annat åttatimmarsdagens genomförande. Vi veta, hur det kom sig, att lagen blev genomförd här. Vi minnas hurusom under slutet av 1918 efter revolutionen i Tyskland en överenskommelse om fortsatt fruktbarande samverkan mellan det liberala och det socialdemokratiska partiet träffades, vilken överenskommelse bland annat innebar om åttatimmarsdagens genomförande. Det blev en sådan brådska att realisera detta faktum, att någon utredning icke medhanns, utan en kommitté, som för att utreda frågan om arbetstidens begränsning blivit tillsatt, i hast måste tillyxas ett lagförslag om 8 timmars arbetsdag, och detta fick icke undergå den prövning och granskning, av sakkunniga och lagkunniga myndigheter, som var erforderlig. Man fick därför ett lagförslag, som var i hög grad otillfredsställande. Det föll på våren, vid den lagtima riksdagen, men drevs igenom vid urtima riksdagen, då i ett något försämrat skick.

Vad man kan anmärka mot denna lag synes mig för det första vara att den är alldeles för schablonartad. Oaktat vårt land är så vidsträckt och dess klimatiska förhållanden äro så olika, så har lagen precis samma bestämmelser för alla de olika delarna av landet. Oaktat vårt näringsliv är av en mycket skiftande natur, gälla samma bestämmelser i stort sett för dess olika delar. Om man nu skulle genomföra lagen, synes det mig, att man bort gå tillväga, som man gjorde i Frankrike, att genom lag fastställa principen om åttatimmarsdagen och låta dess tillämpning bero på administrativa förfoganden för de särskilda industrigrenarna, träffade i samråd med arbetsgivarnas och arbetarnas representanter. Hade man gått till väga på det sättet, hade man fått en bättre, mera smidig och mera anpasslig lag. Vidare var det ett misstag, att man gav lagen en så stor omfattning som skedde. Man finner nu att stora delar av det liberala partiet insett detta, enär man påyrkar lagens inskränkning till att gälla enbart fabriksindustri och gruvdrift. Jag ber få erinra, att ett sådant yrkande framställdes av mig vid lagtima riksdagen 1919, utan att det då vann minsta ankläng inom det liberala partiet. Vid urtima riksdagen förspordes emellertid inom partiet en viss tvekan om, huruvida icke lagens omfattning blivit för stor, men man nöjde sig med att få ett undantag för vissa smärre företag egentligen på landsbygden. Man satte icke in någon kraft på att få en ändring i lagen i det syfte som nu påyrkas. Hade man gjort detta, kunde man kanske då hava fått igenom vad man nu önskar.

Vad som också givit anledning till ett så stort missnöje med åttatimmarslagen är, att den lägger allt ansvar för lagens tillämpning utslutande på arbetsgivaren, medan arbetaren har rättighet att arbeta huru länge han vill. En arbetsgivare får icke använda en arbetare i sitt arbete mer än åtta timmar om dagen i genomsnitt, men arbetaren kan arbeta huru länge han vill. Han kan arbeta åtta timmar hos en arbetsgivare och sedermera gå och arbeta ytterligare några timmar hos en annan arbetsgivare. Det har inkommit många klagomål från olika delar av landet över att så förfarits, över arbetare, som äro fast anställda inom en viss industri, arbeta åtta timmar i denna industri och sedermera gå till ett annat arbete hos andra för att dagen därpå uttrötade komma tillbaka till sin egentliga arbetsgivare. Det synes mig, som om detta icke borde få fortgå. Skall man hava en åttatimmarslag, skall man väl också hava den så, att den tillämpas även för arbetarna.

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Jag kan icke underlåta att anmärka, att när lagen genomfördes, från regeringshåll sades, att ett av lagens syften var att främja arbetsfreden. Jag uttalade redan då, att lagens resultat i själva verket komme att bliva det motsatta. Skulle man få igenom en åttatimmarslag, utan att den skulle välla allt för stora strider på arbetsfältet, hade man bort gå den vägen, som man gick i Norge, då man där första gången genomförde en lag om begränsning av arbetstiden. Man lät den träda i tillämpning successivt inom olika industrigrenar, allt eftersom tiden för kollektivavtalens giltighet löpte ut. Detta yrkande framställde jag också vid lagtima riksdagen 1919 utan att vinna någon framgång för detsamma. Följden blev också, att åttatimmarslagen föranledde den största och mest omfattande arbetsstrid, som vi haft i vårt land sedan år 1909.

Slutligen mina herrar, synes det mig uppenbart, att när man nu har beslutat att stifta en lag om arbetstidens begränsning och den konferens i Washington, vid vilken man skulle utstaka linjerna för arbetarelagstiftningen för hela världen, redan var utsatt att hållas, det var en oklokhets, att man icke väntade med den svenska lagens antagande, till dess denna konferens hade ägt rum. I själva verket sammanträdde konferensen icke senare än ungefärligen en månad efter sedan vår riksdag fattat sitt beslut. Hade man inväntat konferensens beslut hade man fått den fördelen dels att de svenska ombuden kommit till Washington med fullkomligt fria händer och dels att man sedermera kunnat anpassa den svenska lagen efter de bestämmelser, som träffades i Washington, så vida man gillade dem. Då hade man icke blivit nödsakad att, så fort lagen blivit antagen, överväga om ändringar i densamma på grund av konferensens beslut.

Ja, mina herrar, situationen är alltså så vitt jag kan se, den, att vi nu hava en lag om åttatimmars arbetsdag, som väckt allmänt missnöje även bland dem, som voro med bland lagens tillskyndare. Den betungar industrien på ett sätt, som är i hög grad

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

beklagligt. Den har redan dragit en mängd arbetare från jordbruket och därigenom ökat jordbrukets brist på arbetskraft. Den vidmakthåller dyrtiden, under vilken vi alla sucka och som vi en gång hoppades skulle kunna minskas. Det är klart, att man då ställer den frågan till sig: Är det icke skäl att vidtaga den åtgärd, som föreslagits i flera motioner, nämligen att helt enkelt upphäva lagen? Ja, det kan ju synas så, men å andra sidan ber jag att få säga herrarna, att det naturligtvis måste vara ytterligt tungt vägande skäl för att upphäva en lag endast några månader efter det den trätt i kraft, särskilt en lag av en så omfattande beskaffenhet som denna. Nu har industrien och näringslivet i allmänhet inrättat sig efter lagen, åttatimmarsdagen är faktiskt genomförd. Det arbetas efter denna lag överallt i vårt land, löner och arbetsförhållande äro jämkade därefter. Att nu åter upphäva lagen skulle vara föga gagnelikt. Skulle man söka att komma åter till de förhållanden, som funnos före lagens ikraftträdande, skulle det bliva ännu värre arbetsstrider än man redan haft. Ett upphävande av lagen skulle nog icke heller leda till att man i realiteten finge en längre arbetstid annat än i undantagsfall. Därtill kommer emellertid ännu ett annat skäl, som såvitt jag ser saken gör det omöjligt att nu bifalla ifrågavarande motioner, och det är att, sedan dessa motioner väckts, Sverige inträtt i nationernas förbund. I förbundsakten för nationernas förbund innehålles visserligen icke något uttryckligt stadfästade av principen om en åttatimmarsdag. Det säges endast i mera allmänna ordalag, att förbundet skall verka för humana och goda arbetsvillkor. Vill man veta, vilka dessa villkor äro, får man gå till fredstraktaten. Där finner man, att varje nation som går in i nationernas förbund också är skyldig att delta i en internationell organisation för arbetets ordnande samt att denna organisation skall verka för åttatimmarsdagens genomförande. Man finner att för förbundets medlemmar principen om åttatimmarsdagen är godkänd och det endast är fråga om det sätt, varpå den skall genomföras. Vid sådant förhållande torde det ur internationell synpunkt vara omöjligt för oss att först gå in i förbundet och strax efteråt upphäva den lagfasta åttatimmarsdagen hos oss d. v. s. fatta ett beslut, som fullkomligt strider mot förbundets ändamål.

Det är ju också givet, att ehuru de svenska ombuden vid konferensen i Washington icke hade någon rättighet att ikläda den svenska staten några förpliktelser, ändå den omständigheten, att alla dessa ombud gingo in på grundsatsen om en åttatimmarsdag, gör det mycket svårt för staten att nu upphäva den en gång stadfästade lagen.

Då jag var med bland dem, som i Washington gävo sin anslutning till åttatimmarsdagens genomförande internationellt och jag på något håll hört förvåning däröver, ber jag att få säga herrarna, att detta skedde därför att vi redan då här i Sverige genomfört åttatimmarsdagen. Ingen situation kunde påtagligen vara olyckligare för Sverige, än om vi skulle hava antagit denna lag,

under det att de med oss konkurrerande länderna icke antagit densamma. Inför denna situation påyrkade även jag i likhet med de övriga svenska ombuden åttatimmarsdagens internationella genomförande.

*Ang. lagen om
arbetslidens
begränsning.
(Forts.)*

Som saken nu ligger kan jag, herr greve och talman, för min del icke se någon bättre utväg än den utskottet föreslagit, nämligen att nu skrida till en revision av lagen, en revision, som skall avse dels att uttröna, i vad mån lagen bör ställas i överensstämmelse med konventionen i Washington och dels att de ojämheter, felaktigheter och oriktigheter, som kunna påvisas i lagen, bliva undanröjda. Jag ber emellertid därvid få konstatera att såsom framgår av vad jag här i kammaren yttrat, jag icke i allo kan ansluta mig till utskottets motivering.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Boberg: Herr greve och talman! Först ber jag att få anmärka, att det är en egendomlig händelsernas ironi, att vi här i riksdagen, som stiftat en normalarbetsdag om åtta timmar för andra, själva skola sysselsätta oss så lång tid, som har skett i dag och som ofta sker i riksdagen! Klockan är nu bortåt 2 på natten.

Jag har tillika med herr Andersson i Knäppinge reserverat mig mot utskottsmajoritetens beslut. Lagen om åttatimmarsdagen har under den tid, den varit gällande, visat sig vara för sträng och rigorös, varför den verkat mer till skada än till gagn. Ingen, som har blick och respekt för verkligheten, kan neka till, att denna lag lagt en tung, fördyrande hand på nästan allt arbete och vållat många rubbningar i vårt näringsliv. Själva *tidpunkten*, då lagen i överraskande hast genomfördes, var olyckligt vald, ty om något behövs nu i världen efter krigets förödelse och olyckor, så är det arbete, flit och sparsamhet. Endast på den vägen bygges åter upp, vad kriget och dess efterverkningar förskövat. Men åttatimmarslagstiftningen reser formliga hinder för att gå den vägen och söker att på ett konstlat sätt reglera produktionen och hålla arbetslönerna uppe, varigenom icke allenast en allmän fördyring utan också en svår tillbakagång vållas. Detta är för samhället beklagligt och måste medföra varjehanda reaktioner. Dessa ha även uppenbarat sig i de olika motioner, som framburits i riksdagen om förändringar av lagen eller suspension tillsvidade av densamma. Flera av dessa motioner äro väckta från liberalt håll, vari ligger ett påtagligt erkännande från en icke ringa del av detta partis medlemmar, att lagen har skjutit över målet och att det sålunda var, såsom herr von Sydow i sin reservation säger, »en oklokhet och olycka» att lagen genomfördes så hastigt och i den omfattning som skedde.

Nu är det sannerligen icke så lätt att åstadkomma återgång eller ändringar, fast folket ute i landet otåligt väntar därpå och denna fråga väl också kommer att få en viss betydelse vid hös-

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

tens riksdagsmannaval. De liberala medlemmarna av andra lagutskottet hava känt detta på sig, varför de hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t i samband med förestående prövning av Sveriges anslutning till den vid den internationella arbetskonferensen i Washington antagna konventionen snarast måtte utreda och för riksdagen framlägga de förslag till ändringar i lagen om arbetstidens begränsning av den 17 oktober 1919, som, i anslutning till vad ovan i motiveringen anförts, kunna finnas påkallade av vunnit erfarenhet om lagens tillämpning och vilka, utan att rubba lagens grunder, kunna vara ägnade att bättre anpassa densamma efter det praktiska livets krav». — Med dem ha förenat sig herr Nilsson i Vibberbo samt herr Westman, även om herr Westman gått fram med en särskild reservation, då det gäller *motiveringen*.

Herr von Sydow är mycket stark i sin kritik av lagens tillkomst och dess intrång på en del arbetsområden, där den icke passar. Han påvisar de liberalas skuld i lagens tillkomst och deras försök nu att motionsvis få ändrat det mest anstötliga i lagen. Men han kommer dock till samma slut som utskotts majoriteten. Det ser man, om man läser hans anförande på sid. 12 av utskottets betänkande.

Nu ha jag och herr Andersson i Knäppinge icke reserverat oss för lagens *upphävande* utan i anslutning till motionen nr 123 i första kammaren av herr Johan Nilsson m. fl. och motionen nr 124 i andra kammaren av herr Lindman m. fl. yrkat, att riksdagen för sin del måtte besluta, »att tillämpningen av lagen om arbetstidens begränsning den 17 oktober 1919 skall tillsvidare inställas». Detta yrkande går icke ut på att formligen upphäva lagen utan endast att tillämpningen av lagen skall upphöra så länge. Varken vårt inträde i nationernas förbund ej heller Washingtonkonferensen synes mig lägga hinder härför. Ty vårt inträde i nationernas förbund innebär, såvitt jag fattat saken rätt, endast, att vi principiellt godkänt åttatimmarsdagens idé inom industrien. Men vi kunna omöjligen vara pliktiga att tillämpa lagen, förrän alla de makter, som i första hand bildat nationernas förbund, *själva* göra det. Vad Washingtonkonferensen angår, så blir ju det en framtidsfråga, om eller om vi icke skola ansluta oss till den. Något åläggande för oss att i förväg göra detta finnes icke.

Vi ha i vår reservation framhållit en hel del olägenheter, som lagen haft med sig, huru den fördyrat snart sagt allt, huru den kringgås, i det hundratals, ja tusentals arbetare, såsom herr von Sydow nyss framhöll, nu arbeta längre tid än förut, enär de gå ifrån den ena arbetsgivaren till den andra och därmed göra sig snart sagt dubbla inkomster per dag. Nå, det har icke jag för min del — i och för sig — någonting emot att de göra. Vi ha vidare påvisat lagens skadliga inverkan på byggnadsverksamheten samt dess psykologiskt ödesdigra inflytande genom exemplens makt på jordbruket, alldenstund många av dess arbetare resa krav

på samma lagstadda arbetstid, som industriarbetarna ha. Allt detta kan icke förnekas.

Jag läste häromdagen i en morgontidning följande: »Med anledning av den hotande bränslebristen vill jag härmed framhålla önskvärdheten av att regeringen omedelbart suspenderade åttatimmarsdagen, i vad den gäller allt arbete för anskaffande av bränsle. Jag tänker särskilt på torvindustrien, som i allmänhet sysselsätter ungt och kraftigt folk. Efter klockan 4 e. m. stå större delen av dessa arbetare nere vid järnvägsstationerna med händerna i byxfickorna och röka cigaretter. Vore det ej nyttigare för landet och även hälsosammare för dem själva, om de arbetade ett par timmar längre ute på mossen? Nu anser jag, att de arbetare, som hålla lagen, icke egentligen göra landet eller sig själva någon tjänst därmed. I ett telegram från Paris meddelades det den 28 maj i den svenska pressen: »Arbetsinspektören i Rennes har hotat en del arbetsgivare med process, emedan de brutit mot åttatimmarslagen. Deras arbetare ha sänt prefekten en protestskrivelse, vari de förbehålla sig rätt att arbeta tio timmar, om de så finna för gott. Ingen, heter det i skrivelsen, kan tillåta sig att paralysera de ansträngningar, vi göra i eget och landets intresse.» — Så borde det låta i alla länder och bland alla arbetare, som orka arbeta under denna tid. Ty det är ju, som jag för min del framhöll, då denna lag antogs av riksdagen, det är ju besynnerligt att antaga en lag, som förbjuder folk, som vill arbeta och själva ha nytta av sitt arbete, att göra detta i den omfattning, som de finna önskvärd.

Som herrarna sett i tidningarna, har den amerikanske ministern här i Sverige skrivit en för vårt land smickrande artikel i en vida spridd amerikansk tidning. Han säger däri bland annat: »Man måste alltså draga den slutsatsen, att Sverige för närvarande är i politiskt avseende ett av de mest demokratiska länder, som finnas och ekonomiskt sett en av de starkaste bland de smärre neutrala staterna.» Märk detta: Sverige är för närvarande ett av de mest demokratiska länder som finnas! Vi utgöra sålunda icke längre »svanskotan», som det av en socialdemokratisk statsman — rätt vanvördigt för resten — sades för några år sedan. Men det är också farligt att utgöra *nåsan* på den demokratiska plogen, ty den råkar ofta värst ut. Experiment kosta oftast pengar, stora experiment stora pengar. Och om vårt land för närvarande är ett av de starkaste bland de smärre neutrala staterna, så beror det sannerligen icke på vår långt framskridna demokratiska politik, som ju gått i sken de sista få åren, utan på andra solida egenskaper, som förut kännetecknat det svenska arbetet och vårt ekonomiska liv, samt på försiktig och klok statskonst.

Då jag för min del anser åttatimmarslagstiftningen i dess nuvarande utsträckning ägnad att skada vårt ekonomiska liv, fördyra våra levnadsförhållanden samt driva oss tillbaka i stället för framåt på den rätta och sunda utvecklingens stråt, så yrkar jag avslag

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lagen om å utskottets hemställan och bifall till den av mig och herr Andersson i Knäppinge avgivna reservationen.

(Forts.)

Herr von Koch: Herr talman! Jag har suttit och lyssnat till de två föregående talarna och försökt för mig själv klargöra, vilken av dem som framställt den mest rörande klagovisan över de olyckor, som åttatimmarsdagen har åsamkat vårt folk. Jag är dock numer, sedan jag hört dessa anföranden, av den åsikten, att herr Boberg kanske i alla fall var den, som framställde saken mest dystert. Han slutade också med det yrkandet, att lagen skulle utan vidare suspenderas.

Jag kan icke neka till att jag emellertid blev ganska förvånad över att höra herr von Sydow måla framtiden så mörk, som han gjorde. Jag tänkte i mitt stilla sinne: om jag kunde förflytta min ärade vän och granne på Örebrobanken för några minuter till den plats, som vi gemensamt besökte förliden höst, nämligen till Washington, där denna fråga ingående diskuterades! Jag undrar, om han icke skulle ge mig rätt i, att det där icke var någon fråga om *hurvida* åttatimmarslagen skulle genomföras världen runt, utan att det allenast var fråga om *huru* denna reform skulle genomföras. När vi kommo dit för att deltaga i denna konferens, var i själva verket den saken klar, att denna lagstiftning skulle komma till stånd. Det var ett löfte, som världsmakterna hade givit sina arbetare, och det löftet måste honoreras. Det förefaller mig, som om vi i alla fall icke få se den här saken isolerad för vårt eget lands vidkommande utan att vi få se den såsom den verkligen är, nämligen såsom en världsrörelse, som gått över hela världen och kommer att gå över hela världen även i fortsättningen. Mycket ofta får man ju ytterligare prov på att denna tanke är stadd på frammarsch. Man har ju t. ex. här i landet och även i denna kammare framhållit, att denna tanke dock icke är bärande, emedan Amerika icke har anslutit sig till densamma. Det är sant, att Amerika officiellt icke har gjort det, men jag kan icke underlåta att i detta sammanhang, när denna fråga nu återigen kommit upp under diskussion, meddela kammaren, att såvitt jag förstår är även i Amerika, som ju officiellt icke deltog i konferensen i Washington, denna tanke stadd på frammarsch. Nyligen har en av presidenten tillsatt kommitté, vars ordförande är socialministern i Förenta staterna och bland vars framstående medlemmar man finner den även i Sverige välkände mr Herbert Hoover, framlämnat ett kommittéutlatande rörande arbetarnas förhållanden, som bland annat berör åttatimmarsdagen. I detta betänkande meddelas det om åttatimmarsdagen följande: »Konferensen anser, att i de flesta fabriker, gruvor och verkstäder, och särskilt i arbeten, som ständigt upprepas, vunnen praktisk erfarenhet talar för en arbetstid av ej mer än 48 timmar per vecka.» Kommittén säger, att man å ena sidan ju icke kan bestämma denna tid lika för allt slags arbete t. ex. för jordbruket. Arbetet utomhus kan ju icke alltid inpassas inom denna arbetstid. Men å andra sidan finns

det andra yrken, där man kan ifrågasätta en kortare arbetstid och där ett noggrant studium av frågan måste ske.

Jag vill för övrigt hänvisa till vad socialstyrelsen anför i sitt utlåtande, varav framgår, att i de flesta länder åttatimmarsdagen blivit genomförd eller står i begrepp att realiseras. Jag kan icke neka till att det under sådana förhållanden är ganska egendomligt, att här i första kammaren framkommer den uppfattningen, att denna idé i alla fall icke är någon som hör framtiden till utan att vi till och med skola, sedan vi för någon tid sedan antagit denna lag, avskaffa eller suspendera densamma. Jag kan icke heller underlåta att i detta sammanhang säga, att om herr von Sydow anser, att det var ett sådant oklokt steg att slå in på den här åttatimmarsdagen, så skulle det måhända kunnat begäras, att arbetsgivarna i vårt land varit lika framsynta, som de varit i Danmark, där man genom en frivillig överenskommelse fått till stånd en överenskommelse som faktiskt gav arbetarna i de flesta industrigrenar denna arbetstid.

Jag tror, att om man ser nyktert på denna fråga, sådan den verkliga är, och icke frammanar bilder, som icke hava någon motsvarighet i verkligheten, måste man erkänna, att reformen i det stora hela icke medfört så stora svårigheter, som man på sina håll till en början ansåg att man skulle möta. Jag medger visserligen, att det ännu är för tidigt att fälla något bestämt omdöme om detta, men jag ber att få hänvisa till att denna lagstiftning är en försökslagstiftning, gällande för tre år, och man har väl i all rimlighets namn i alla fall förutsett, att den skulle möta vissa svårigheter och vissa olägenheter och att även en del bestämmelser i lagen i sinom tid måste bli ändrade. Jag tror icke, att vi behöva skämmas för att vi på detta område hava varit på sätt och vis ett föregångsfolk, och jag kan icke dela herr von Sydows uppfattning, att alla de olyckor, som han sade att vi hava räkat ut för: en stor arbetsstrid, allmänt missnöje bland arbetarna o. s. v., o. s. v., jag tror icke, att den uppfattningen av att allt detta åstadkommits av arbetstidslagen i själva verket håller streck. Å andra sidan är jag medveten om — och det tror jag, att utskottet har mycket klart framhållit — att det finns åtskilliga oegentligheter och ojämnheter i lagstiftningen, och jag skulle vilja tillägga även åtskilliga oegentligheter vid lagens tillämpning. I olikhet med herr von Sydow ber jag att få säga, att jag icke har kunnat finna att arbetsrådet på varje punkt har tolkat lagen på det sätt, som är för saken lyckligast och bäst. Jag ställer mig mycket tveksam mot åtskilliga av de utslag, som kommit från arbetsrådet, ehuru jag naturligtvis icke vid denna sena timma vill upptaga kammarens tid med att framföra några exempel.

Vi hava i själva verket icke fått några som helst uppslag av de motioner, som väckts i kamrarna, men vi hava å andra sidan tunnit, att arbetsrådets utslag på vissa punkter onekligen ger anvisningar på vissa förbättringar av gällande lagstiftning. Jag tror därför, att allting talar för, att man fortast möjligt får dessa

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ojämnheter och oegentligheter avlägsnade. Detta behöver ingalunda betyda, att man skall uppge lagens principer, ännu mindre, såsom jag såg i en tidning i dag, att man skulle ångra, att man över huvud taget inlåtit sig på detta lagstiftningsverk. Nej, det förefaller som om även lagens ivrigaste vänner borde vara med om att få oegentligheterna avskaffade och lagen ändrad, så att den på bästa möjliga sätt kan svara emot det praktiska livets krav. Det finns ju en alldeles särskild anledning, såsom förut antytts, för att vi skulle vidtaga denna justering av lagen, och det är den, att det väntas, att Sverige nästa höst skall överväga frågan, huruvida vi böra ansluta oss till den konvention, som antogs i Washington. Det är då ett synnerligen gynnsamt tillfälle, som ger sig själv, att få den här frågan bedömd för vårt lands vidkommande.

Jag tror sålunda, att den ställning, som utskottet här har inlagit, är ur alla synpunkter försvarbar. Vi hava avstyrkt de motioner, som väckts i frågan, då de icke hava givit oss några uppslag. Vi kunna icke reflektera på att avskaffa eller suspendera lagen, men vi kunna väl medverka till att en utredning kommer till stånd, som gör lagen mera praktiskt användbar och mera ägnad att på en del punkter förhindra friktioner och svårigheter.

Ehuru mycket övrigt vore att tillägga i denna fråga, skall jag dock icke på grund av att tiden är så långt framskriden längre uppehålla kammaren utan ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hansson: Herr vice talman! Av de två första ärade talarnas yttranden fick man det intrycket, att man här önskar rulla upp hela den stora debatt om åttatimmarslagen, som fördes vid förra årets urtima riksdag. Att nu åter igen ge sig in på en så vidlyftig behandling av detta ärende torde emellertid vara en överloppsgärning, och jag skall för min del inte bidra till en sådan debatt. De allmänna uttalanden, som gjordes av de två första ärade talarna, ha skickligt och utförligt bemötts av herr von Koch, varför jag inte har någon anledning att närmare samsätta mig med dem.

Jag skall endast med några ord uppehålla mig vid den reservation, som föreligger från herr Boberg och herr Andersson i Knäppinge, vilken reservation som bekant utmynnar i ett yrkande om bifall till motionerna om lagens upphävande. Jag vill då först framhålla, att det i och för sig är ganska anmärkningsvärt, att motioner, vilka ha kommit fram under sådana förhållanden som särskilt herr Lindmans motion — denna är som bekant undertecknad av ett femtiotal av andra kammarens ledamöter — efter att ha blivit föremål för prövning i utskottet icke vunnit understöd ens av dem av utskottets ledamöter, som äro partivänner till motionärerna, utan endast två av dessa. Herr Boberg och herr Andersson i Knäppinge ha också, i ivern att bevisa sina och motionärernas påståenden, råkat ut för missödet att bevisa för mycket.

Trots sin motvilja mot åttatimmarslagen framhålla reservanternas, att det skulle ha varit »ändamålsenligt och lyckligt», om lagen inskränkts till att omfatta industrien och därmed jämförliga arbetsområden. Jag förmodar, att de ärade reservanternas nödgas inrymma byggnadsindustrien inom de arbetsområden, där lagen enligt deras mening skulle äga tillämpning. Men då måste jag ställa mig frågande inför samma reservanternas påstående, att lagen inverkat ogynnsamt på byggnadsverksamheten till »uppskrivande av dess priser till oskälighöjd». Detta sistnämnda påstående torde för övrigt sakna grund för sig även därför, att någon verklig erfarenhet hittills knappast har kunnat göras, ty byggnadsverksamheten har som bekant under en stor del av den tid lagen tillämpats legat nere på grund av strejker och lockouter.

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Reservanternas påstå även, att lagen inbjuder till kringgående, vilket också redan i stor omfattning skulle ha skett. Enligt deras utsago skulle »åtskilliga arbetare nu ha längre arbetstid än förr, enär de arbeta hos två eller flera olika arbetsgivare». Herr von Sydow var ju också i sitt anförande inne på dessa synpunkter. Även han ville göra gällande, att arbetarna icke skulle utnyttja åttatimmarsdagen, som kommit till för deras bästa, utan skulle begagna sig av den på det sättet, att de arbeta åtta timmar hos en arbetsgivare och sedan gå till en annan arbetsgivare och hos honom arbeta ytterligare några timmar. Detta påstående från reservanternas sida, vilket som sagt ytterligare understrukits av herr von Sydow, är ägnat att väcka undran. Utgöra de »åtskilliga arbetare», varom reservanternas tala, regel eller undantag? Utgöra de undantag och följaktligen äro få till antalet, torde några större olägenheter ur lagstiftningssynpunkt icke kunna påvisas. Utgöra de regel, torde exemplet vara föga tillämpligt för reservanternas i deras bevisföring angående lagens skadlighet för produktionen. Ty om arbetarna i allmänhet ha utnyttjat lagen på så sätt, att de, efter att ha arbetat åtta timmar hos en arbetsgivare, inställt sig hos en annan för att där utföra ytterligare några timmars arbete, då måste detta ha haft till följd, att den mycket omtalade produktionsminskningen icke ägt rum, i varje fall icke i den fruktansvärda omfattning, som motståndarna till lagen vilja försöka göra gällande. Följaktligen skulle även reservanternas tal om, att lagen medfört uppskrivade priser, sakna fog för sig.

Detta är endast ett par exempel på ohållbarheten i reservanternas bevisföring.

Såvitt jag kan finna, är det egentligen endast ett uttalande i reservationen som är odisputabelt. Reservanternas nämligen utan tvivel rätt, när de på tal om de liberala motionärernas yrkanden på vissa ändringar i lagen framhålla, att ett bifall till motionerna om lagens fullständiga slopande »även skulle innebära uppfyllelse av de övriga motionärernas i deras motioner framställda önsknings». Det torde nämligen utan vidare vara klart, att de av de liberala motionärarna framställda önskemålen skulle bli över hövan tillgodosedda, om lagen upphävdes!

Ang. lagen om
! arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Herr Boberg tyckte i sina uttalanden här under debatten också vilja särskilt företräda arbetarintresset och åberopade arbetarnas synpunkter på åttatimmarslagen. Jag känner igen detta resonemang. Det är inte bara herr Boberg som framkommit med det, utan man har läst det i tidningar och hört litet varstans, att arbetarna skulle vara missnöjda med lagen, som de skulle finna opraktisk och olämplig ur deras synpunkt. Jag vill för min del inlägga en gensaga mot en sådan föreställning. Det stora flertalet arbetare i vårt land är utan tvivel mycket tacksam för den reform, som riksdagen genomförde i fjol beträffande begränsning av arbetstiden till åtta timmar. Detta har också framgått av uttalanden från arbetarorganisationer och från enskilda arbetare, som säkerligen äga de största förutsättningarna att bedöma den saken och avläsa sina kamraters meningar. Det har ifrån sådana arbetares sida starkt understrukits, att åttatimmarslagen är en reform, som arbetarna icke under några förhållanden vilja ge efter på. Jag skulle emellertid, eftersom man på visst håll tycks ha intresse av att försöka bibringa riksdagen den uppfattningen, att arbetarna själva icke skulle ha någonting emot lagens upphävande, vilja säga, att en sådan uppfattning är fullständigt oriktig. Jag tror också, att man skall kunna aberopa arbetsgivaruttalanden, som visa, att arbetsgivarna själva man och man emellan knappast vilja ifrågasätta, att lagen skulle upphävas, med de konsekvenser, som därav skulle följa. Jag skall tillåta mig att här referera ett uttalande av en stor industriidkare, som har svarat på en enquête i en tidning. angående hans uppfattning om åttatimmarslagen. Det är direktören vid Ljusne-Voxna verk, herr von Eckermann, som uttalat sig till Aftonbladet. Han har bland annat yttrat, att »8-timmarsdagen är här för att be-tå, — och det är bortkastad tid och energi att diskutera dess upphävande». Han säger vidare, att hans erfarenheter om lagens verkningar äro, »att de högt yrkes-skickliga arbetarnas — arbetararistokratiens — känsla av ansvar för arbetstidens noggranna iakttagande och arbetsintensitetens ökning utvecklats», och »att från deras sida förståelse finnes för lagens olägenheter och i många fall även en allvarlig strävan att bidra till dessas undanrödjande inom lagens ram». Detta uttalande, att arbetarna skulle ha förståelse för lagens olägenheter, skulle kanske kunna av någon efterföljande talare utnyttjas som replik mot mina föregående uttalanden. Jag vill därtför framhålla, att även jag är övertygad om, att arbetarna i allmänhet ha mycket stor förståelse för lagens olägenheter och att de också gärna vilja medverka till att undanröjda dessa inom lagens ram.

Herr von Eckermann säger slutligen, att »genom 8-timmarslagen vinnes möjligheten att avgränsa den tid, som erfordras för inhämtandet av kunskap om yrket och industrien, och detta är orsaken, varför lagen *varken kan eller får upphävas*». Detta är ett arbetsgivaruttalande, som jag tror, att man icke utan vidare kan avfärda, och som i varje fall, när det gäller frågan, huruvida lagen bör upphävas eller icke, skall kunna väga ganska tungt emot

påståendet, att t. ex. vissa enskilda arbetare och andra skulle önska lagens upphävande.

Jag skall nu till slut i all korthet motivera den reservation, som jag och några av mina partikamrater i utskottet ha tillåtit oss anföra mot utskottets hemställan under punkt G). Jag vill då framhålla, att vi reservanter naturligtvis ingalunda bestrida, att lagen i vissa fall visat sig sakna den smidiga anpassbarhet, som man kunnat önska. Men vi våga å andra sidan göra gällande, att dessa fall både varit få och i regel ganska obetydliga. Om man bemödar sig att se objektivt på denna fråga, torde man säkerligen icke kunna undgå att konstatera, att lagen *i stort sett*, trots dess brister, synnerligen väl kunnat anpassas till, för att citera utskottet, »det praktiska livets krav». Stöd för en motsatt uppfattning torde ej heller kunna hämtas ur det yttrande, som föreligger från den myndighet, vilken måste anses sitta inne med den största opartiska sakkunskapen på detta område, nämligen arbetsrådet. I den mån åtgärder kunna finnas påkallade i syfte att avhjälpa uppenbara olägenheter för dem, som närmast beröras av lagens tillämpning, torde ingen vilja motsätta sig sådana. Det bör emellertid i så fall närmast komma på arbetsrådets lott att med stöd av sina erfarenheter därom göra framställning. Att arbetsrådet ej heller skall underlåta att göra detta, kan väl få anses som självklart, men det är rimligt, att så icke sker, förrän arbetsrådet hunnit skaffa sig *tillräcklig* erfarenhet. En oundgängligen nödvändig förutsättning härför torde dock vara, att lagen först trätt i kraft i *hela* sin omfattning, men detta sker, som bekant, först den 1 juli innevarande år. Då skall nämligen lagen börja tillämpas beträffande företag med kontinuerlig drift.

Detta är enligt min mening ett tillräckligt skäl mot förslaget, att riksdagen nu skall hos regeringen begära utredning i syfte att få till stånd en revision av lagen. Vi reservanter anse därjämte en sådan begäran vara omotiverad med hänsyn till, att frågan om en revision under alla förhållanden torde komma att bli föremål för riksdagens och regeringens prövning, nämligen — så som förut påpekats under denna debatt i samband med frågan om ratifikation av den utan konferensen i Washington sistlidna höst utarbetade arbetstidskonventionen. Denna sistnämnda fråga skall, som bekant, avgöras senast den 1 juli nästa år, och det finnes följaktligen all anledning förmoda, att regeringen dessförinnan kommer att upptaga frågan om revision av lagen till prövning. Därvid kommer utan tvivel de erfarenheter, som gjorts, beträffande lagens tillämpning, att ägnas vederbörlig uppmärksamhet.

Det har ofta starkt framhållits, att riksdagen icke bör i onödan besvara Kungl. Maj:t med skrivelser. Jag har inte kunnat finna annat än att de skäl, som därvid framförts, äga tillämplighet i fråga om den av utskottet nu förordade skrivelser, och jag anser mig följaktligen ha stöd i gammal god tradition i riksdagen, då jag nu, herr talman, yrkar avslag å utskottets hemställan under punkt G) men för övrigt yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Herr Frändén: De betänkligheter, jag i denna kammare tillät mig framhålla under den diskussion, som föregick antagandet av lagen om arbetstidens begränsning, hava under den tid, lagen haft sin tillämpning, icke i någon mån förminskats. Tvärtom har allt mer och mer framstått såsom en nödvändighet ej allenast för stora grupper av arbetarna själva utan för alla och en var, att lagbestämmelserna böra avsevärt reformeras, så att större frihet i avseende på arbetstidens begränsning kan ernås. Att här påpeka och utreda alla de olägenheter, som lagstiftningen redan vållat produktionen och näringslivet i allmänhet torde vara överflödigt, då missnöjet med åttatimmarslagen överallt och snart sagt bland alla samhällsklasser i vårt land givit sig rätt oförtydligt tillkänna. Jordbruket skulle ju icke beröras av lagen — när undantag för detta gjorts — men huru förhåller det sig därmed redan nu? Kravet på förkortad arbetstid och större löneförmåner har bland jordbruksarbetarna givit sig tillkänna på ett kraftigt och bestämt sätt samt till den omfattning, att jordbruksnäringen säkerligen kommer att få kämpa med synnerligen stora svårigheter, om kraven skola uppfyllas — ej allenast på det ekonomiska området utan även ifråga om möjligheten att få jordbruksarbetet utfört på rätt tid och till hela sin nödvändiga omfattning.

Samma erfarenheter få vi nu även göra inom trävaruindustrien, vars verkningar komma att för stora delar av Norrland leda till en omfattande produktionsminskning och därav följande ekonomiska trångmål.

Att införa denna stora förkortning av arbetstiden i vårt land var enligt min mening så mycket mera ödesdigert, som lagen trädde i kraft just vid den tid, då till följd av det förhärjande världskriget alla krafter bort till det yttersta tagits i anspråk och ansträngts för att i görligaste mån förhöja landets produktion, varigenom den för landets ekonomiska ställning så ytterst viktiga importen kunnat hållas inom måttliga gränser och riksvärdet bibehålla sin under krigsåren vunna goda ställning. Tecken börja allt mera visa sig även härutinnan, att vi kommit på det sorgligaste utförsplanet, och orsaken därtill torde i ej oväsentlig grad böra tillskrivas bestämmelserna i åttatimmarslagen. Den varning och maning, som riksbanken nyligen utfärdat i fråga om penningmarknaden, är ett av dessa tecken. En sådan politik på arbets- och penningmarknaden lär helt säkert komma att föra landet i ännu större svårigheter.

Jag kan icke underlåta att uttala min förundran över att icke den massmotion, som framburits av mer än halva antalet ledamöter i liberala samlingspartiet inom andra kammaren, icke tillvunnit sig någon den ringaste resonans inom utskottet. För mig synes det icke hava bort vara uteslutet att finna en möjlighet att reglera arbetstiden i den riktning, som motionen angiver, en reglering, som icke kunnat framkalla något missnöje eller skada, då vederbörande, som ärendet egentligen angår, varit eniga därom. Det är ännu för en stor del av vårt folk obegripligt, att arbetare och ar-

betsgivare icke äga rätt att själva överenskomma om arbetstidens längd och arbetets omfattning. Detta är ett omyndighetstillstånd, som måste förefalla oförklarligt och verka olidligt jämnväl för en stor del av arbetarna.

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Då såsom sagt varken utskottet eller någon dess ledamot ansett sig kunna förorda det förslag, som innefattas uti nyssnämnda massmotion, skall jag icke heller nu göra något yrkande till motionen i fråga. Men då åttatimmarslagen i sina verkningar på få håll mottagits med tillfredsställelse och i så många hänseenden åstadkommit skada av allvarlig beskaffenhet, tillåter jag mig hemställa, att kammaren beslutar, att tillämpningen av lagen tillsvidare inställes i avvaktan på den utredning och de förslag till ändringar i lagen om arbetstidens begränsning, som utskottet i det föreliggande betänkandet föreslår.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till herrar Bobergs och Anderssons i Knäppinge vid utskottsbetänkandet fogade reservation.

Friherre Barnekow: Herr greve och talman! Jag skulle gärna ha varit med om att låta den av herr Pålsson och mig väckta motionen, som ju avstyrkts av utskottet, begravas i stillhet, om inte det varit förhållandet, att herr von Sydow i sin reservation, liksom även i sitt anförande här i dag, varit något onådigt mot oss, vilket måste uppkalla mig till ett svar. Han påpekade, att vi inom det liberala partiet med, tycktes han tro, någon slags förtjusning gingo med på genomförandet av åttatimmarslagen i höstas men att vi redan nu ångrat oss, då vi till vår förskräckelse märkt, att vi här hade gjort någonting galet. Jag ber endast få påpeka, att den motion åtminstone, som min medmotionär och jag framlagt, så gott som fullkomligt kan man säga täcker det yrkande, som jag tillät mig framställa i denna kammare vid lagens antagande i höstas, och jag ber också att få påpeka, att, så vitt jag erinrar mig, jag förklarade redan då, att jag gärna skulle ha sett, om lagen varit lagd efter andra linjer, men att jag såg ingen möjlighet att då genomföra en ändring. Man kan således inte säga, att det klander herr von Sydow uttalade, åtminstone i vad det gäller min medmotionär och mig, varit rättvist, och jag tror, att detsamma gäller de liberaler, som underskrivit den liberala massmotionen i andra kammaren.

De grupper av arbetare, som enligt de liberala motionerna nu skulle ha kommit utanför lagens tillämpningsområde, äro ju faktiskt sådana, som innefattades redan i de önsknings, som från liberalt håll uttrycktes i höstas. Det är ju också på det sättet, att här verkligen finnas områden, som behöfve undantagas från lagen. Först och främst kan man naturligtvis konstatera en hel del smärre felaktigheter och orimligheter, som nu ofta nog kunna förekomma. Jag skall endast be att få påpeka ett exempel. Det gäller ett andelsmejeri där nere i Skåne, där maskinerna köra sönder på kvällen ena dagen. Det kommer ut en montör, men

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

lantbrukarna få behålla sin mjölk hemma, då han inte kan hinna reparera skadan, tills hans åtta timmars arbetsdag gått till ända. Han förklarar själv, att han är villig att fortsätta arbetet, om man kan utverka tillstånd för honom. Det ringes från mejeriet till vederbörande, men svaret blir nej. Det har uppgivits, ehuru jag inte vill gå i god för uppgiften, att vederbörande myndighet skulle ha svarat: »Hade ni lämnat in en ansökan, så hade den möjligen blivit beviljad.» Emellertid kan var och en tänka sig, vad resultatet skulle ha blivit, ifall lantbrukarna från den trakten även hela nästkommande dag skulle ha fått behålla sin mjölk hemma. Den hade då givetvis förstörts. Nu vet jag inte, om montören ställde fram sin klocka, men han började arbeta kl. 12 på natten och fick maskinerna klara till på morgonen.

Det är naturligtvis sådana felaktigheter, som utskottet, då det här föreslår en utredning, förutsätter skulle avhjälpas. Men det finnes verkligen också flera andra fall, då man har svårigheter att tillämpa åttatimmarslagen. Efter min uppfattning ligger en av svagheterna hos lagen i de svårigheter, som arbetarna ute på landsbygden ha att iaktta lagens bestämmelser och som göra, att de bryta medvetet eller omedvetet mot lagen. Utan att vilja göra någon anmälan ber jag att få säga, att jag har sett och kommit i beröring med ett företag, låtom oss säga ett litet sågverk i skogsbygden, där faktiskt den, som har med saken att göra förbjudit arbetarna att arbeta mer än åtta timmar och kontrollerat detta på avlöningslistorna. Men jag vill säga, att då jag kom dit en lördag, var det märkvärdigt tyst och stilla där den dagen. Detta föranleder mig att tro att där visserligen inte arbetas mer än 48 timmar i veckan, men huru många dagar det vill jag inte yttra mig om.

Nu är det emellertid mycket svårt för arbetare, som bo långt bort, kanske på flera mils avstånd från arbetsplatsen och som inte ha någon annan sysselsättning. Antingen skola de gå där i arbetet 8 timmar om dagen och för resten av dagen bo i ett rum naturligtvis och inte ha någonting att göra, eller också gå de där den ena dagen och resa hem en annan, under vilken de äro fullkomligt sysslolösa. Det är verkligen inte så, som herr Hansson sade, att arbetarna äro nöjda med det. Han tillade försiktigtvis arbetsorganisationerna. Ja, det är ett misstag, som göres i de myndigheters utlåtanden, som äro vidfogade betänkandet, att de tala om arbetarna på landsbygden, som om dessa alltid voro organiserade arbetare. Men det är inte så, och det är inte för de organiserade arbetarna vi begära lagens upphävande, utan det är för sådana fall, där tillfälliga arbetare, kanske vanliga småbrukare och bönder utföra något arbete. Det är dessa vi anse böra slippa komma under lagen.

Man måste för övrigt finna detta utskottsutlåtande rätt märkligt om man tänker på de olika partimedlemmarnas ställning till detsamma. Högerns ståndpunkt därvidlag är fullt förklarlig, även herr von Sydows, ty det ligger naturligtvis klart för honom, att

kan han inte slippa åttatimmarslagen på alla områden, ser han givetvis från sin och med honom närståendes synpunkt helst, att åttatimmarslagen tillämpas överallt utan undantag. Men i fråga om bondegruppernas representanter är det väl ändå märkvärdigt, att de kunnat inta den ståndpunkt de göra. Herr Westman har visserligen förklarat, att detta beror på det olyckliga beslut, som liberalerna naturligtvis egentligen voro skulden till, då vi anslöto oss till nationernas förbund. Men jag misstänker, att knappast ens hans egna meningsfränder anse, att den förklaringen täcker hans ställningstagande. Mina egna partikamrater ha naturligtvis med intagandet av sin ståndpunkt uttalat ett fullt och, jag vågar nästan säga, barnafromt förtroende till regeringens välvilja och benägenhet att upptaga dessa frågor. Jag för min del kan inte annat än gratulera dem till deras goda tro. Jag kan inte säga, att jag delar densamma. För min del kan jag alltså inte anse, att utskottsutlåtandet fullt tillfredsställer mina önskningsar. Jag vill emellertid icke här uppta kammarens tid genom att göra något särskilt yrkande.

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr Winberg: Då jag, såsom framgår av föreliggande utlåtande, icke var närvarande vid det utskottssammanträde, då utlåtandet justerades, återfinnes jag icke bland reservanterna. I annat fall hade jag givetvis varit med bland undertecknarna av reservation, som avgivits av herr Hansson m. fl.

Beträffande den föreliggande frågan kan jag konstatera, att vi nu för omväxlings skull ha ett fall, där man har synnerligen brått med att revidera en lag, som ännu inte trätt i full tillämpning. Svenska folket skulle vara att gratulera, om riksdagen i allmänhet vore, om också inte fullt så snar som i detta fall, så dock i någon mån, lika angelägen om att revidera lagar i de fall, då en revision av desamma verkligen behövdes.

I övrigt skulle jag vilja säga, beträffande de föreliggande motionerna om lagens upphävande liksom också om yrkandet, att dess tillämpning skulle tills vidare suspenderas, att jag brukar i allmänhet förstå till och med sådana yrkanden, som komma ifrån högerns sida — d. v. s. jag menar här den höger, som går under namn av höger — därför att jag förstår mycket väl, att högern i allmänhet, med den intressepolitik vi föra på alla områden, kan ha gott fog för de krav den framställer, då de givetvis äro avsedda att gagna dess intressen. Men i föreliggande fall kan jag omöjligt förstå det framförda kravet, ty inte äro väl herrarna så naiva, att ni tro, att om riksdagen nu skulle besluta upphäva denna lag om åtta timmars arbetsdag, allting skulle gå tillbaka till det gamla, så att man skulle från arbetsgivaresidan kunna fastställa ungefär vilken arbetstid som helst, som man anser vara rimlig. Så naiva äro inte herrarna, utan ni förstå nog, att det i verkligheten är så, att om riksdagen skulle fatta ett sådant beslut, då först skulle vi vara ute i de rent anarkiska förhållandena på arbetsområdet. Den nitälskan för arbetsproduktionens och arbets-

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

intensitetens höjande, som man från det hållet ofta talar om, kan man sannerligen inte spåra i ett sådant yrkande som detta. Följaktligen måste jag — så pass hög tanke har jag om högern — utgå från, att det yrkande man här framställt menar man inte något verkligt allvar med, utan det är framställt, därför att man vill fullfölja den politik man förde vid lagens behandling, och visa, att man inte utan vidare resignerat. Det är, så vitt jag kan se, den för högerns egen del mest sympatiska tolkning jag kan ge av dess uppträdande härvidlag.

Det skulle vara åtskilligt övrigt att säga bland annat om den reservation, som är avgiven av herr Boberg och herr Andersson i Knäppinge och icke minst i anledning av herr Bobergs här i dag hållna anförande, men jag tror, att jag gör både kammaren och mig och icke minst herr Boberg den största tjänsten med att inte ingå i någon vidare kritik härav.

Jag skall i stället till slut med några ord be att få uppehålla mig vid det resultat, vartill utskottet nu har kommit. Detta resultat är ju så typiskt för en sådan där sammanjämningsståndpunkt mellan olika yrkanden, som framkommit, att man skulle kunna kalla det på samma gång typiskt liberalt, ty liberalismen utgör ju egentligen en medellinje mellan krav, som framställas från två håll, från höger och vänster. Man säger redan nu, att här är nödvändigt att påyrka en revision av lagen. Jag vill naturligtvis ej bestrida, att beträffande en lag som denna, även med den korta tillämpningstid av fem år som fastställts, det kan vara av behovet påkallat att åstadkomma en viss revision, när sådan erfarenhet föreligger, som visar, att detta är oundgängligen nödvändigt. Nu få emellertid de herrar, som huvudsakligen åstadkommit detta resultat från utskottets sida, ursäkta att jag säger, att det låter något egendomligt, när man nu, då som sagt lagen knappt trätt i full tillämpning, anser sig ha en sådan erfarenhet om lagens tillämpning, att man redan nu kräver revision av densamma. Och om man något närmare ser på de skäl, som framförts, får man icke veta så mycket av utskottsutlåtandet. Vid behandlingen inom utskottet fingo vi höra, hur man drog ett exempel, som gått genom pressen på senaste tid, om några kyrkogårdsarbetare, som ej fingo arbeta mer än åtta timmar — t. o. m. inför dödens majestäts visades ingen aktning, som det hette, utan det gjordes svårigheter — m. h. sådana exempel. Jag tillåter mig ändå känneteckna dylika argument som foster av en något uppjagad stämning, som kom till stånd redan innan lagen blev bifallen. Vi veta, med vilken kraft högern motarbetat densamma, vilka skräckmålningar den upprullade, likt reminiscenser från en förfluten tids åskådning, och vilka farhågor som gripit en del av dem, som voro med vid lagens genomförande. Herrarna få ursäkta mig, om jag säger, att vad som sagts i utskottet ej förefaller mig vara i överensstämmelse med verkligt ansvarskännande. Att t. ex. liberalerna gå med på att redan nu yrka på revision av lagen, det förefaller mig knappt stå i överensstämmelse med det ansvar, vilket de, så-

som den ena kontrahenten i det numera upplösta politiska äktenskapet, borde ha, rörande det foster, som under äktenskapstiden satts i världen. Det brukar ej anses stå i överensstämmelse med verkligt ansvarskännande att lämna sådana foster vind för våg, när äktenskapet blir upplöst. Det är ofantligt svårt för mig att få en annan uppfattning än den att man från den sidan nu ångrar sig och ej anser sig verkligt förpliktad att hålla på denna lag. Man vill ej gå med på ett fullständigt upphävande av lagen, men man ger åtminstone på hand, att det skall bli en revision av lagen.

Nu vill jag säga detsamma, som vi hörde framhållas, när lagförslaget behandlades i kammaren, att om det över huvud är något värde med denna lagstiftning, så är det just på sådana områden, där den fackliga organisationen ej fått tillräcklig stabilitet för att kunna hävda arbetarnas intressen gentemot arbetsgivarnas. På det industriella området gör det väl icke så synnerligen mycket, vare sig lagen upphäves eller man försöker få en revision, ty jag föreställer mig, att en dylik revision svårligen rubbar något på detta stora område, utan det skulle bli dessa grupper, som mera ha behov av lagstiftningen, därför att deras fackliga organisation icke är stark nog att tillvarataga deras intressen. Enda sättet att tillgodose ändamålet med lagen är att se till, att den kommer att verka på det område, där den har sin förnämsta uppgift att fylla.

Jag kan således icke anse, att några som helst talande skäl anförts för att *nu* begära en revision av lagen, utan jag tolkar denna strävan som ett bevis för, att man är på väg att förfuska det steg man tog genom ifrågavarande lagstiftning. Och jag vill då säga, att om man tror, att man på den vägen kommer fram till tryggare förhållanden på arbetsmarknaden samt gagnar vår produktion och vår arbetsintensitet, misstager man sig grundligt. Därför är det olyckligt, om riksdagen tager detta steg, och därför kommer jag vid föredragningen av en senare punkt i utskottsutlåtandet att yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Hansson m. fl.

Herr Westman: Herr greve och talman! Den debatt, som förts såväl i denna kammare som medkammaren, gör det nödvändigt för mig att understryka några synpunkter, som framlagts i min reservation.

Jag har, som framgår av utskottsbetänkandet, ej kunnat ansluta mig till utskottets ståndpunkt i fråga om motiveringen, utan framlagt min egen tankegång. Utskottet har i sin motivering sett frågan om upphävande i en eller annan form av 8-timmarsarbetsdagen såsom uteslutande en inrikespolitisk fråga, och ur denna synpunkt har utskottet funnit, att tillräckliga skäl icke förebragts för att bifalla de yrkanden, som framlagts i de motioner, vilka avse antingen lagens upphävande eller suspension. Utskottet yttrar sig, som om vi i Sverige hade fullständig frihet att övergiva principen om en 8-timmarsarbetsdag. Detta är emellertid alldeles

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

oriktigt. Frågan är nu ej längre en inhemsk fråga, utan en internationell. Att den skulle komma i detta läge, om vi anslöte oss till nationernas förbund framhölls ju med fullkomlig klarhet i den kungliga proposition, vari föreslogs vår anslutning till detta förbund. Vi ha, då vi inträtt i folkförbundet, genom ett högtidligt internationellt avtal bundit oss vid själva principen om en 8-timmars arbetsdag, och vi ha, som herrarna veta, redan vidtagit åtskilliga förberedande åtgärder för att bringa vår lagstiftning i överensstämmelse med de detaljbestämmelser, som folkens förbund vill internationellt införa.

Nu yttrade härom herr Boberg, och med honom instämde i allt väsentligt herr Frändén, att vi endast bundit oss vid principen, men att vi kunna upphäva lagen, ty vi ha fria händer, tills andra stater antagit den konvention, som skall innehålla de avsedda detaljbestämmelserna. Men man är icke på det sätt, som herr Boberg antydde, obunden, när man antagit en princip. Ätminstone internationellt gäller det, att det förväntas, att om en stat förklarar sig omfatta en princip, denna också skall av staten i fråga efterlevas. Det skulle naturligtvis framkalla berättigade föreställningar från de andra stater, som varit medkontrahenter i ett avtal, om en stat handlade direkt i strid med en däri proklamerad grundsats. Allt vad vi kunna göra under nuvarande förhållanden är således, att vi inom den internationellt givna ramen göra de förändringar, som behövas för att göra vår lagstiftning så smidig och anpassbar som möjligt. Denna lag har ju, som en föregående talare erinrat, tillkommit mot bondegruppernas röster, men bondegrupperna veta mer än väl, att internationella avtal, även sådana som avse principer, måste hållas. Det har under sådana omständigheter varit omöjligt för mig att rösta för bifall till de motioner, som avse ett upphävande eller en suspension av lagen.

En föregående talare, friherre Barnekow, uttryckte förvåning över att jag ej röstat för den av honom väckta motionen. Jag skall med anledning därav säga, att det för mig skulle vara lätt att uppvisa, att friherre Barnekows motion ur lagteknisk synpunkt är oantaglig. Då emellertid, den ärade motionären ej yrkat bifall till sin motion, vill jag för närvarande icke dröja härvid, men jag står gärna till motionärens tjänst, om han vill yrka bifall till sin motion, med en utredning härom. Jag vill för övrigt framhålla att, då det nu är uppenbart, att frågan om revision av denna lag skall förekomma vid nästa riksdag, det naturligtvis är synnerligen betänkligt att redan vid denna riksdag företaga detaljändringar på en eller annan enstaka punkt.

Jag har med dessa ord framför allt velat framhålla, att den motivering jag föreslagit i min motion ställer föreliggande fråga i dess rätta belysning, och jag skall därför, herr talman, sluta med att yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Blott några få ord. Herr

von Sydows yttrande i sitt anförande att lagen endast varit i verksamhet några få veckor, då motioner om upphävande eller ändring av densamma väcktes och fick så att säga ganska stor anslutning. Då jag hört att man lätt får den uppfattningen, att det just var dessa veckors erfarenhet som gjort att motionerna sett dagen, vill jag bestämt bestrida detta. I själva verket var det icke någon erfarenhet alls. Vad som kommit fram i dessa motioner är egentligen endast ett uttryck för den minoritet, som fanns vid urtima riksdagen. Det är minoriteten, som anyo gör ett försök att få majoritet för en uppfattning, som icke riksdagen velat godkänna, nämligen den urtima riksdagen och den saken förändras icke det ringaste genom att en del vacklande liberaler anslutit sig till eller rättare sagt blivit offer för denna agitation, som bedrevs från arbetsgivare- och i synnerhet högerhåll. Ser man på denna lag kan man icke säga, att den saknar elasticitet och anpassningsförmåga, ty det finnes i densamma en sådan massa undantag, att man kan säga, att undantagen blivit regel. Dessutom har arbetsrådet ett mycket stort område, där det kan bevilja undantag. Man har egentligen kört fram med överdrivna anspråk på arbetsrådet och det har sin orsak i den våldsamma och mången gång illojala agitation, som bedrevs mot lagen. Redan den gången vi hade lagen före vid urtima riksdagen var agitationen synnerligen stark och illojal, och denna agitation fortsatte till den första januari i år. Under den stora rörelse, som igångsattes växte fram en allmän önskan att bli ställd utanför lagen, och den ena arbetsgivaren efter den andra har gjort försök att få arbetsrådet att ställa den utanför lagen och undgå lagens tillämpning. När icke detta skett, har en massa förebråelser riktats mot arbetsrådet, och man har tyckt, att lagen icke är anpassningsbar och icke tager sikte på det praktiska livet och dess krav. Jag tror, att arbetsrådet självt och herr von Sydow måste erkänna, att mycket orimliga framställningar kommit till arbetsrådet, och dessa ha sin rot i den agitation, som bedrivits mot lagen. Nu komma här precis samma argument som vi hört i utskottet och som vi hört här i riksdagen 3 à 4 dagar. Lagen blev dock antagen och jag håller herr von Sydow räkning för, att han kommit till den uppfattningen, att man icke bör upphäva en lag så strax efter dess antagande. I det avseendet står herr von Sydow något före vissa andra och framförallt före de vacklande liberaler, som nu äro benägna att kasta över bord, vad som helt nyligen godkänts. Vad skulle landet säga inför en sådan åtgärd. Man skulle ju icke respektera en lagstiftande församling, som på det sättet vacklade hit och dit på ett område, som faktiskt så djupt griper in i samhällsförhållandena, som denna lag. Man bör väl ha en smula erfarenhet av lagen, innan man gör förberedelser för att ändra den.

Sedan sade herr von Sydow, att lagen ju skulle främja arbetsfreden. Ja, när herrarna bekämpade denna lag vid urtima riksdagen sade herrarna som så, det kostar så och så mycket, och det räknade herrarna med. Men när det gäller att tillämpa denna

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

lag, vill man icke alls kompensera arbetet, skillnaden i dagavlöning för en arbetsdag av 10 timmar och en arbetsdag av 8 timmar. Man har försökt undgå det, och därför hade vi konflikter vid nyåret, som avslutades med förlikning. Vidare har såsom argument här uttalats, att arbetarna själva icke vilja ha lagen och varför skola vi då ha den. Jag tar för givet, att herrarna sökt upp en och annan arbetare som icke är belåten, jag vet icke, men jag har umgåtts med arbetare både på den ena och den andra platsen i landet och jag har icke hör något missnöje. Man sade precis på samma sätt i utskottet, då lagen där behandlades i höstas, att arbetarna icke vilja ha lagen. Det var ett allmänt talesätt man använde, men det använde man icke endast i detta fall utan även i andra fall vimlar det av slagord. Arbetarna arbeta hos två arbetsgivare varje dag och ha dubbla inkomster, sade en ärad talare i mitt grannskap. Detta är också ett sådant där påstående som bör upptagas med försiktighet. Det beror på, huru man uppfattar det. Det finnes många arbetare, som vid sidan av sitt egentliga arbete tjänstgöra sasom vaktmästare å biografteatrar, såsom servitörer å restauranger o. s. v., men det gjorde de när de hade 10 timmars arbetsdag och det är givet att de fortsätta med detsamma även nu. Men icke bevisar det, att en arbetare arbetar hos två arbetsgivare, därför att han fortsätter på samma sätt som förut.

Herr talman, det skulle vara mycket att tillägga, men då tiden är långt framskriden, vill jag bara säga att man överdrivit sina krav på arbetsrådet och att den våldsamma agitationen mot lagen varit orsak till detta. Jag tror, att, när man hunnit vänja sig vid lagen och fått både det ena och det andra ordnat, det kommer att visa sig, att det steg, som urtima riksdagen tog var ett klokt steg, som besparat landet mycken oro och skapat lugn. Även om vi kanske icke äro tillräckligt belåtna, kunna vi i alla fall säga, att vårt land undergått en lugn utveckling jämfört med andra länder och sluppit uppleva sådana ögonblick, som man fått göra i många andra länder, där man så att säga kastat boll med den politiska och ekonomiska makten. Vi böra sätta värde på att vi undgått detta.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag med den ändring, rörande punkten G, som föreslagits av herr Hansson i hans reservation.

Herr Reuterskiöld: Även om jag för min del varit med om förslaget till skrivelse angående en snar och grundlig revision av lagen, eftersom en sådan enligt mitt förmenande är behöfelig, kan jag dock icke vara med om det skrivelseförslag, som utskottet här under punkt G framlagt av det skäl, att i detta skrivelseförslag uttalas att revisionen bör ske utan rubbning av lagens grunder. Då jag anser en sådan modifikation i själva verket vara omöjlig nödgas jag på denna punkt, herr greve och talman, yrka avslag på utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen — som ville senare återkomma till herr Westmans beträffande motiveringen framställda yrkande — jämlikt de i avseende å nu ifrågasvarande punkt förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan, samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herrar Boberg och Andersson i Knäppinge vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränkning.
(Forts.) 11*

Herr *Boberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37 punkten A), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar Boberg och Andersson i Knäppinge vid utlåtandet avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befånnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 51;

Nej — 19.

Punkterna B—E.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten F.

Utskottets hemställan bifölls med rättande av det utav herr von Sydow under överläggningen beträffande punkten A) omnämnda tryckfel, så att numret »II: 85» utbyttes mot »II: 185».

Punkten G.

Herr *Hansson*: I anslutning till vad jag yttrade under debatten ber jag att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att rörande nu föredragna punkt endast yrkats att den av herr *Sigfrid Hansson* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen skulle bifallas.

Sedermera gjordes propositioner först på bifall till utskottets

*Ang. lagen om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

hemställan i punkten G) samt vidare på bifall till nyssnämnda reservation; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr talmannen yttrade nu, att i fråga om motiveringen i förevarande utlåtande hade av herr *Westman* yrkats att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets motivering samt vidare på bifall till herr *Westmans* yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Då tiden nu var mycket långt framskriden, beslöts på hemställan av herr talmannen att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2,31 på natten.

In fidem
G. H. Berggren.